TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NE GELEN VE GİDEN ELÇİLER

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NE GELEN VE GİDEN ELÇİLER

YAYIN NO: 464

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NE GELEN VE GİDEN ELÇİLER
Dr. Emine Uyumaz

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım, Ekim 2011

ISBN: 978 - 605 - 5506 - 64 - 3

Yayın Yönetmeni: *Ahmet Nuri Yüksel*
Kapak: *Kenan Özcan*
Baskı: *Yaylacık Matbaası*
Litros Yolu Fatih San. Sit. No: 12/197-203 Topkapı
Tel: (0212) 612 58 60
Kapak Baskı: *Şekil Ofset*
Cilt: *Yedigün Mücellithanesi*

BİLGE KÜLTÜR SANAT
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 3 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (0212) 520 72 53 - 513 85 04 Fax: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NE GELEN VE GİDEN ELÇİLER

(XI. yüzyılın sonu – XIV. yüzyılın başları)

Dr. Emine Uyumaz

BİLGE
KÜLTÜR
SANAT

Emine Uyumaz,

1987 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 1989 yılında M.S.G.S.Ü Tarih Bölümü Ortaçağ Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak girdi. 1992 yılında adı geçen üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı'nda "Selçuklular Devrinde Askerî Teşkilât", adlı tezi ile yüksek lisansını, 1997 yılında da "Sultan I. Alâeddin Keykubad Dönemi Türkiye Selçuklu Devri Tarihi (1220-1237)" çalışmasıyla doktor unvanını aldı. Yazarın Türkiye Selçukluları'nın siyasî ve kültürel tarihi ile ilgili birçok makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

Kısaltmalar 10

Giriş 11

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ DÖNEMİ

A- Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler 19
- **1) Hilafet Makamından Gelen Elçiler** 19
- **2) Komşu Devletlerden Gelen Elçiler** 22
  - a) Bizans Devleti'nden Gelen 22
  - b) Büyük Selçuklu Devleti'nin Vassallarından Gelen 27
  - c) Zengiler ve Eyyûbîlerden Gelen 27
  - d) Kilikya Ermeni Krallığı'ndan Gelen 30
  - e) Gürcülerden Gelen 30
  - f) Haçlılardan Gelen 30
- **3) Muhasara ve Sefer Sırasında Gelen Elçiler** 31

B- Türkiye Selçuklu Devleti'nin Gönderdiği Elçiler 33
- **1) Hilafet Makamına Gönderilen Elçiler** 33
- **2) Komşu Devletlere Gönderilen Elçiler** 33
  - a) Büyük Selçuklu Devleti ve Vassallarına Gönderilen 33
  - b) Bizans Devleti'ne Gönderilen 35
  - c) Zengiler ve Eyyûbîlere Gönderilen 39
  - d) Kilikya Ermeni Krallığı'na Gönderilen 43
  - e) Haçlılara Gönderilen 43
  - f) Şii Trablusşam Kadısına Gönderilen 44
- **3) Muhasara ve Sefer Sırasında Gönderilen Elçiler** 44
- **4) Önemli Başarılardan Sonra Gönderilen Elçiler** 47

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ DÖNEMİ

A- Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler ... 51
1) Tahta Çıkışı Tebrik ve Bağlılıklarını Bildirmek İçin Gelen Elçiler ... 51
2) Hilafet Makamından Gelen Elçiler ... 51
3) Komşu Devletlerden Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler ... 54
a) İznik Rum Devleti'nden Gelen ... 54
b) Kilikya Ermeni Krallığı'ndan Gelen ... 55
c) Eyyûbîlerden Gelen ... 56
4) Diğer Devletlerden Gelen Elçiler ... 58
a) Celâleddîn Hârezmşah'tan Gelen ... 58
b) Venedik Dukalığı'ndan Gelen ... 59
c) Moğol Hanlığı'ndan Gelen ... 60
5) Sefer ve Muhasara Sırasında Gelen Elçiler ... 62
6) Kutlama ve İtaat Bildirmek İçin Gelen Elçiler ... 68

B- Türkiye Selçuklu Devleti'nden Giden Elçiler ... 71
1) Tahta Çıkışı Duyurmak İçin Gönderilen Elçiler ... 71
2) Hilafet Makamına Gönderilen Elçiler ... 71
3) Komşu Devletlere Gönderilen Elçiler ... 73
a) İznik Rum Devleti'ne Gönderilen ... 73
b) Eyyûbîlere Gönderilen ... 74
c) Ermeni Krallığı'na Gönderilen ... 77
4) Diğer Devletlere Gönderilen Elçiler ... 79
a) Celâleddîn Hârezmşah'a Gönderilen ... 79
b) Moğol Hanlığı'na Gönderilen ... 80
5) Önemli Bir Askerî Başarının/Zaferin Ardından Gönderilen Elçiler ... 81
6) İtaati Sağlamak İçin Gönderilen Elçiler ... 81
7) Evlilik Akdi İçin Gönderilen Elçiler ... 82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖKÜŞ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ DÖNEMİ

A- Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler ... 87
1) Tahta Çıkışı Tebrik Etmek İçin Gelen Elçiler ... 87
2) Hilafet Makamından Gelen Elçiler ... 88
3) Moğol Hanlığı'ndan Gelen Elçiler ... 88
4) Komşu Devletlerden Gelen Elçiler ... 93
a) Eyyûbî Meliklerinden Gelen ... 93
b) Memluk Sultanlığı'ndan Gelen ... 94
5) Sefer ve Muhasara Sırasında Gelen Elçiler ... 94
6) Kutlama ve İtaat Bildirmek İçin Gelen Elçiler ... 95

B- Türkiye Selçuklu Devleti'nden Giden Elçiler 98
1) Hilafet Makamına Giden Elçiler 98
2) Moğol Hanlığı'na Giden Elçiler 98
3) Komşu Devletlere Giden Elçiler 102
a) Eyyûbî Meliklerine Giden 102
b) Memluk Sultanlığı'na Giden 103
c) Ermeni Krallığı'na Giden 105
d) İznik Rum Devleti'ne Giden 105
e) İstanbul Latin Devleti'ne Giden 106
4) Muhasara Sırasında Giden Elçiler 106
5) İtaati Sağlamak İçin Giden Elçiler 106
6) Evlilik Akdi İçin Giden Elçiler 109

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞRİFAT/PROTOKOL MERASİMLERİ

A- Elçi Kabulü Sırasında Takip Edilen Protokol 113
1) Saraya Gelene Kadar 113
a) Hilafet Makamından Gelenlere 113
b) Diğer Devletlerden Gelenlere 114
2) Saraya Gelindiğinde Uygulanan Protokol 115
a) Hilafet Makamından Gelenlere 115
b) Diğer Devletlerden Gelenlere 117
3) Sefer Sırasında Gelenlere Uygulanan Protokol 118
4) Uğurlama Sırasında Uygulanan Protokol 119
a) Hilafet Makamından Gelenlere 119
b) Celâleddîn Hârezmşah'tan Gelenlere 120
c) Sefer Sırasında Gelenlere 122

B- Türkiye Selçuklu Devleti Elçilerine Uygulanan Protokol 123
1) Saraya Gelene Kadar Uygulanan 123
a) İznik Rum Devleti Tarafından Uygulanan 123
b) Ermeni Krallığı Tarafından Uygulanan 123
2) Saraya Gelindiğinde Uygulanan 124
a) Eyyûbî Devleti Tarafından Uygulanan 124
b) İznik Rum Devleti Tarafından Uygulanan 124
c) Ermeni Krallığı Tarafından Uygulanan 124
3) Sefer ve Muhasara Sırasında Uygulanan 125

Sonuç 129
Ek 134
Bibliyografya 157
Dizin 163

ÖNSÖZ

Siyasî ve kültürel anlamda bir devleti var eden, onu devlet yapan ve karşısındakine iyi şekilde tanıtan en önemli özelliklerden biri diplomatik münasebetlerdir. Taraflar arasında bu ilişkiyi sağlayan mühim unsurlardan birisi ise elçilerdir. Bu nedenledir ki, tarih boyunca elçilik hem en itibarlı hem de en riskli görevler arasında yer aldığı için ayrı bir önem arz etmektedir. Mensup oldukları devleti üst derecede temsil eden bu kişiler göreve tayin edilirken her zaman için itina ile seçildiği gibi, karşılıklı olarak en iyi şekilde korunmuşlardır. Günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan "*elçiye zeval olmaz*" sözü de kanımızca bu korumacılığı ifade etmektedir.

Biz bu araştırmamızda İslâmiyet öncesi ve sonrası Türk tarihi içinde bir köprü görevi gören Selçuklu Hanedanlığı'nın bir kolu olan ve XI. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında Küçük Asya (Anadolu) coğrafyasında hüküm süren Türkiye Selçuklu Devleti'nin elçiler vasıtasıyla kimlerle, hangi maksat ve şartlarda diplomatik temaslarda bulunduğunu saptamaya çalıştık. Böylece Türk tarihindeki diplomatik, kültürel ve siyasî teşkilâtlanmanın devamlılığını dönemin kaynaklarının el verdiği ölçüde sergilemek ve bu konudaki bir boşluğu doldurmak istedik.

Çalışmamız sırasında benden yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Erdoğan Merçil ve emeği geçen herkese çok teşekkür ederim.

Dr. Emine UYUMAZ

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
AÜSBE	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	Bakınız
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EI²	The Encyclopaedia of Islam 2. Neşri
EÜSBE	Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
gös.yer	Gösterilen yer
haz.	Hazırlayan
İA	İslâm Ansiklopedisi
İÜEF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜSBE	İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KBY	Kültür Bakanlığı Yayınları
Krş.	Karşılaştır
ktp.	Kütüphane
mülf.	Müellif
nr.	Numara
nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
SAD	Selçuklu Araştırmaları Dergisi
trc.	Tercüme eden
TTK	Türk Tarih Kurumu
vr.	Varak
yay.	Yayınlayan

GİRİŞ

Kurumsal anlamda elçilik insanoğlunun sabit bir toprak parçası üzerinde oluşturduğu siyasî teşekküle devlet adını vermesi kadar eskidir. Zira bir devletin başka bir devlet ile olan ilişkisinin yanı sıra onun karşı tarafça da tanındığını gösteren en önemli delillerden birisi hiç kuşkusuz elçilik ve diplomatik münasebetleridir.

Türkçe devlet anlamına gelen il/el[1] isim kökünden türetilen elçi[2] kelimesinin sözlük anlamı[3] olarak karşılığı:

1- Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, **sefir**[4],

2- Bir uzlaşma sağlamak veya iş bitirmek için birisinin yanına gönderilen kimse,

3 - Yalvaç, peygamber, **resul**'dür. Ancak Arapça edebî metinlerde **resul din ile alakası olmayan durumlar için** yani sadece elçi

1 B. Lewis, "ELČI", *EI²*, II, 694; A. Gabin, *Alttürkishce Grammatik,* Leipzig, 1950, s. 10; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul 1991, s. 220-221; Abdülkadir Donuk, *İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 73-76.

2 Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA*, XI, 13-15.

3 Bkz. *Türkçe Sözlük*, I, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1992, s. 448; A. Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Century Turkisch*, Oxford 1972.

4 Sefir'in çoğulu Süferâ'dır. İslâm dünyasındaki diplomatik kullanımı hakkında, *EI²*, VIII, 812-815'te bilgi verilmektedir (Müslüman Arap, Endülüs Emevîleri, Müslüman Hindistan). Fakat bu maddede gerek Büyük Selçuklu gerekse Türkiye Selçukluları'na maalesef değinilmemektedir.

5 A.J. Wensinck, "Resul", *İA,* IX, s. 692.

anlamında kullanılmaktadır.[5]

Araştırmamızın konusu gereği dönemin yazılı kaynakları Farsça ve Arapça olduğu için metinlerde daha çok elçi karşılığı **resul** ve **sefir** kelimeleri kullanılmıştır[6]. Türkiye Selçuklu Devleti'nin son zamanlarında Hasan b. Abdi'l Mu'min el-Hoyî tarafından kaleme alınan inşâ kitaplarından *Gunyetü'l-Kâtib ve Munyetu't-Talib*[7] adlı eserde elçi için **nedimlerden sonra tercümanın hemen üstünde**. "*Resulan-ra*: *Süfera-i hazret. Neciü'l-Mülûk ve's-Selâtin*[8]" hitabı yer almaktadır. Yine aynı müellif tarafından kaleme alınan *Rusûmu'r-Resâ'il ve Nucûmu'l-Faza'il*[9] de ise "*Resûlân ra sefirü'l-hazre ve Muhbirü'l-Mülk ve's-selâtîn*" olarak geçmektedir[10].

Türkiye Selçuklu Devleti'ne gelene kadar Türk-İslâm devletleri içinde elçilik müessesesine dair en erken bilgi sahibi olduğumuz devlet **Karahanlılar (840-1212)**'dır. Adı geçen devlette elçilik işleri ile ilgilenmek saray teşkilâtındaki üst makamlardan biri olan **Ulug Hacib**'in vazifelerinden idi. ***Yabancı elçilerin geliş-gidişlerinden onları karşılayıp uğurlamak, dönüşlerine izin verilmesi hususu başta olmak üzere, istihkakları olan ihsan ve hediyelerin tedariki, elçilerin kabulü sırasındaki teşrifat kurallarının yerine getirilmesi de hacibin görevlerindendi***.

6 İslâmiyet öncesi Orta-Asya'da kurulan Türk devletlerinde elçi ve elçilik ilişkileri hakkında yapılmış bir çalışma olmadığı için konuyla ilgili net bir şeyler söylemek güçtür. Yalnız A. Taşağıl'ın Göktürk tarihi ile ilgili yaptığı çalışmalarda elçilik görevine getirilen kişiye verilen önemi ve gönderilen devletin nazarında itibarının artması, saygı gösterilmesi için prens anlamına gelen "Tegin" denildiğini bilmekteyiz (bkz. *Gök-Türkler* I, TTK, Ankara 1995, Gök-Türkler II, Ankara 1999).

7 Eserin orijinal nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, numara 5406'da yer almaktadır. Eser Adnan Sadık Erzi tarafından Ankara'da 1963'te yayınlanmıştır.

8 el-Hoyî, *a.g.e.*, yay. A. Sadık Erzi, Ankara 1963, s. 6.

9 Bu eserin orijinali Süleymaniye Kütüphanesi, Selim Ağa Nur Banu, numara 122'de kayıtlı mecmuanın içinde vr. 2b-36a'da yer almaktadır. Bu eserde Adnan Sadık Erzi tarafından *Gunyetü'l-Kâtib ve Munyetu't-Talib* ile birlikte 1963'te Ankara'da yayınlanmıştır.

10 el-Hoyî, *a.g.e.*, yay. A. Sadık Erzi, Ankara 1963, s. 21.

Karahanlılarda **bu göreve tayin edilen kişiler sivil idareden**[11] gelmekte idiler ve teşrifat kurallarının yerine getirilmesinde kendisine **"Biruk/Buyruk" adı verilen memurlar yardımcı** oluyorlardı[12].

Gazneliler (963-1186)'de elçilik işleri ile ilgilenmek **resûldâr'ın görevi**[13] idi. G***elen elçiyi daha birkaç menzil mesafeden karşılamak, kendisine tahsis edilen ikametgâha götürmek, oradaki rahatını temin etmek, elçinin huzura geliş-gidişini düzenlemek, gönderilecek cevap-name ve hediyeleri elçiye teslim etmek, Gazneli sarayından gönderilecek elçilere sultan tarafından tevcih edilen hil'atleri vermek resûldâr'ın vazifesi idi***.** Bu görevi ifa ederken resûldâra gösteri birliği konumunda **"mertebedârlar" yardımcı** olmaktadır[14].

Büyük Selçuklular (1040-1157)'da ise **elçilik işleri ile ilgilenen özel bir müessese** ve **görevlinin olduğuna dair net bilgilerimiz yoktur**. Sadece yabancı devletlerden gelen elçilerin karşılanmasına dair Selçuklu Veziri **Nizâmü'l-Mülk**[15] şu bilgileri vermektedir: "*Serhad memurları huduttan içeri giren kişi ya da kişileri karşılamalı ve derhal kaç kişi oldukları, teçhizatları, ne maksatla geldiklerini öğrenip bir atlı ile bu bilgileri merkeze bildirmeleri gerekmektedir. Daha sonra da gelen kişi ya da kişilerin yanına bir görevli adam verilip tanınmış bir şehre kadar ulaşması temin edilmeli. Bu durum gelenin saraya ulaşmasına kadar bu şekilde devam etmeli. Karşılama sırasında gösterilen*

11 Gaznelilerde ise Hacib-i Bozorg emirler arasından tayin edilirdi ve teşrifat işleri ile de ilgilenirdi. Ancak elçi kabulündeki teşrifattan ziyade sultanın huzuruna kabul edilecek devlet ricalininki ile ilgilenmekte idi.

12 Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul 1981, s. 203-204.

13 Bu müessese hakkında bkz. E. Merçil, "Gazneliler'de Bir Saray Memuriyeti: Resuldârlık", VIII. Türk Tarih Kongresi, TTK, Ankara 1981, 703-709. Sultanı ziyarete gelen valilere sultanın hediyelerini götürmek ve herhangi bir sebeple sultanın kimseyle görüştürülmesini istemediği habercilere nezaret etmek de resûldârın görevlerindendir (bkz. Güller Nuhoğlu, "Gazneli Devlet Teşkilâtı", *Türkler*, V, 292).

14 Güller Nuhoğlu, "Gazneli Devlet Teşkilâtı", V, 292.

15 *Siyâset-Nâme*, haz. Mehmet Altay Köymen, TTK, Ankara 1999, s. 68.

özen, elçilerin dönüşü sırasında da aynen gösterilmelidir. Çünkü iyi ve kötü onlara yapılan her şey, elçileri gönderen padişaha yapılıyormuş gibidir. Zira padişahlar birbirine daima büyük saygı gösterip elçileri aziz ve muhterem tutmalıdırlar. Hatta aralarında gerginlik, düşmanlık olduğunda bile elçiler güvenli bir şekilde kendilerine emredilen mesajı karşı tarafa iletebilmelidir."

Yukarıda da belirtildiği gibi *elçiler güvenlik içinde en iyi şekilde ağırlanması gereken kişilerdir. Çünkü sultanlarının mesajını getirmekle görevlidirler. Ancak onların mesaj tebliğ etmenin dışında bir diğer önemli görevlerinin de geldikleri ülkenin mamur mu viran mı olduğu, yollarının, boğazlarının, nehirlerinin durumları, her yerde memurların olup olmadığı, sultanın askerlerinin sayısı, teçhizatları, sofra ve meclis adabının yanı sıra zalim, gaddar, zengin, elinin açık mı, gafil mi yoksa zeki mi biri olup olmadığı konusunda fikir sahibi olmak olduğunu hiçbir zaman unutmamalı.*

Bunların dışında Vezir **Nizâmü'l-Mülk**[16] Selçuklu Devleti'nden gönderilen **bir elçide olması gereken özellikler** ile ilgili şu bilgileri vermektedir: "*Padişahlara hizmet etmiş, söz söylemede cesur ve çok seyahat etmiş olmalı. Her ilimden anlamalı ayrıca Kur'an'ı ezbere bilmeli (hafız olmalı). Bir de uzun boylu iyi görünüşlü olmanın yanı sıra ileri görüşlü olmalı. Ayrıca ihtiyar ve âlim kişi elçi olarak görevlendirilirse daha da iyi olur. Hatta bu vazifeye tayin olan kişi padişahın nedimlerinden biri olursa güvenilirliği artar. Elçilik için cesur, mert, eli silah tutan kısaca savaşçı biri tayin edilirse padişahın bütün adamlarının böyle olduğu izlenimi karşı tarafa verilmiş olur. Eğer Seyyid ve Şerif olan bir kişi elçi olarak tayin edilirse şeceresi dolayısıyla daha da fazla saygı görür ve kötülüğe maruz kalmaz. Şaraba, kumara, kadına düşkün, geveze ve tanınmamış bir kişi ise kesinlikle elçi olarak görevlendirilmemelidir.*

Bir padişah için elçi seçimi çok önemlidir çünkü elçiler bazen

16 *Siyâset-Nâme*, s. 70.

iki taraf arasındaki gerginliği ve düşmanlığı giderebildiği gibi bazen de tam tersi gerginliği ve kini arttırabilirler. Fakat elçi geliş gidişlerinde daima dikkatli olunmalıdır. Çünkü padişahlar bazen kendilerini barışçı ve yumuşak göstermek için birçok zarif hediyelerle birlikte elçi gönderirler fakat ardında da ordu hazırlatarak saldırıya geçebilirlerdi."

Yaptığımız çalışmada da görüleceği üzere selefi gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nde de elçilik işleri ile ilgilenen özel bir müessese yoktur. Elçi ya da elçilerin sınırlardan içeriye girip merkeze yaklaştığı andan itibaren karşılanması ve ağırlanması için yükseliş dönemi örneklerinde görüldüğü üzere **mihmandâr/mihmândârân-ı haslar görevlendirilmekteydi**. Farsça misafir anlamına gelen **"mihman"** ve sahip olanı ifade eden **"d'ar"** kelimelerinden meydana gelen **mihmandâr "misafir ağırlayan kimse"** demektir. Günümüzde de dışarıdan gelen ziyaretçileri karşılamak ve burada kalacakları süre içinde kendilerine yardımcı olan görevli kişileri ifade etmektedir[17]. Yukarıda da belirtildiği gibi elçilerin karşılanması ve ağırlanması ile Karahanlılarda *"Ulu Hacib"*, Gaznelilerde ise *"Resûldâr"* ilgilenmekteydi. Her ne kadar **bilgilerimiz sınırlı da olsa** Türkiye Selçuklu-ları'nda **bu işe mihmandârlar** bakmaktaydı. Fakat bu kişilerin **saray görevlisi mi yoksa** devletin başka kademelerinde çalışanlardan mı atandığı soru işaretidir. Çünkü Yükseliş döneminde hilafet makamından gelen ve olağanüstü elçilik statüsünde yer alan heyeti karşılamakla görevlendirilen mihmandârlara bakarak genelleme yapmanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Ancak **elçilik** heyetinin **güvenliğinden** sorumlu olduklarına göre **mihmandârlık görevine** getirilenlerin ya **askerlik yönleri** vardı ya da gerek saray gerekse devletin diğer kademesinde çalışan **sivil-ler** arasından **tayin edilip onlara muhafız birlikleri eşlik** etmekteydi. Ayrıca görevlerinin elçilik heyetinin merkeze ulaşmasından sonra da devam edip etmediği yani saraydaki ağırlanması ile ilgilenip ilgilenmedikleri de meçhuldür. Gerçi başta

17 Nebi Bozkurt, "Mihmandar", *DİA*, XXX, 25.

Uzunçarşılı olmak üzere birçok araştırıcının ortak ifadesine göre Türkiye Selçuklu Devleti'nde **Emir-i Meclis** adlı kişi, "*hükümdar ile görüşmek için huzura gelenleri içeriye alır ve farklı sebepler nedeniyle düzenlenen gerek meclis gerekse merasimlerde teşrifat nazırı olarak hizmet*" ederdi[18]. Devletin yükseliş döneminde varlığından haberdar olduğumuz bu göreve tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk getirilen kişi (muhtemelen) **Emir-i Meclis Mübarizeddîn Behramşah'tır**. Diğeri ise **Karahisarlı Cemâleddîn Ebu Bekir'dir**. Fakat adı geçen kişilerin Emir-i meclis unvanını kullanarak yaptıkları icraatlara baktığımızda **resmî elçi kabulleri ile alakalı olduğu konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir**[19]. Ayrıca çalışmamız incelendiğinde Nizâmü'l-Mülk'ün elçi seçimi ve ağırlanması ile ilgili verdiği bilgilerin hemen hepsinin Türkiye Selçuklu Devleti'nde de uygulandığı çok rahatlıkla görülecektir.

18 İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara 1988, s. 82; "Emir-i Meclis", *İA*, IV, 261; Asri Çubuka, "Emir-i Meclis", *DİA*, XI, 141-142.

19 Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki resmî eğlenceler için bkz. E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Resmî Eğlence/Bezm Meclisleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sayı 43, İstanbul 2007, s. 37-51. Adı geçen hizmetliye İlhanlı ve Memlûk devletlerinde de rastlanmaktadır. Kanımızca araştırıcıların memuriyet hakkında verdikleri bilgiler de daha çok bu devletler için geçerlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ DÖNEMİ

A- Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler

1) Hilafet Makamından Gelen Elçiler:

Adını Hz. Muhammed'in amcası Abbas'tan alan Abbasîler yaklaşık beş yüz yıl (750-1258) hilafet makamını işgal etmişlerdir. İslâm dünyasına büyük hizmetleri dokunan Türklerin kitleler hâlinde İslâmiyet'i kabulleri de bu devlet zamanında olmuştur. İslâm dünyası sınırları içinde kurulan hemen hemen bütün Türk-İslâm devletleri Sünnî akideleri esas alan Abbasî hilafetine bağlı idiler. Hilafet makamına gösterdikleri saygı sebebiyle de Abbasî halifeleri ile aralarındaki ilişkiler genellikle dostane olmuştur. Her ne kadar Türkiye Selçuklu Devleti ilk başta kendilerinden daha önce kurulan Türk-İslâm devletlerinin aksine Abbasî hilafeti yerine Fatimî hilafetine meyilli olsalar da bu durum pek uzun sürmemiştir. Kutalmışoğullarını kısa bir süre de olsa böyle davranmaya yönelten sebep bizce siyasîdir[20].

İki taraf arasındaki diplomatik temaslara dair tespit edebildiğimiz en erken malumat Bizans kaynağı **Zonaros**'un[21] naklettiği şu bilgilerdir: *"Botaniates (1078-1081) İznik'teki Türklerin desteği ile imparator olduğu sırada Halife, Melikşah ile Kutalmışoğulları arasındaki mücadelede araya girdi ve Rum eyaletleri*

20 Türkiye Selçuklu Devleti'nin Abbasî Hilafeti ile olan temaslarına dair bkz. E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devletinin Abbasî Hilafeti ile Münasebetleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sayı 37, İstanbul 2002, s. 375-389.

21 Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji Sanat Yayınları, 2008, s. 150-151; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1984, s. 59.

Süleyman Şah'ın[22] *olsun dedi. Rum eyaletlerini verince başarısızlığa uğrayan Melikşah'ın kuvvetleri de geri çekildi.*" Bizans kaynağının verdiği oldukça önemli bu bilgide taraflar arasındaki münasebetleri sağlayan elçi veya elçilikler hakkında bilgi verilmemektedir. Ancak âdeta Zonaros'un verdiği bilgileri destekler tarzda **Süryanî Mihael**[23] ise şunları nakletmekte ve *"Anadolu'da başarılı fetihler yapan Süleyman Şah'ın İznik'e kadar ilerleyip burada hüküm sürdüğünü Bağdad halifesi*[24] *öğrenince ona başta sancak olmak üzere hâkimiyet alametleri gönderip sultan ilân etti. Böylece Türklerin biri Horasan'da, öteki Anadolu'da olmak üzere iki hükümdarı oldu*" demektedir.

Süleyman Şah'ın 1086 yılında Halep yakınındaki **Ayn Seylem** mevkiinde Büyük Selçuklu hanedanından Tutuş ile yaptığı savaşta ölmesinin ardından kaynaklarda iki taraf arasındaki ilişkilere dair bilgi yer almamaktadır. Sonraki devrede, taraflar arasındaki en erken münasebete dair **Aksarayî**[25] şu olayı zikretmektedir: *"Halifenin*[26]*, Büyük Selçuklu Sultanlarının bir birileri ile olan mücadeleleri nedeniyle onlarla arası bozulunca I. Kılıç Arslan*[27] *(1093-1107)'a bir elçi gönderdi. Anadolu'da işlerini yoluna koyduktan sonra Bağdad'a geldiği takdirde kendisine İran saltanatı vereceğini vaat etti. I. Kılıç Arslan, Acem diyarı padişahlığı sevdasıyla yanına bir ordu alarak Bağdad yolunu tuttu. I. Kılıç Arslan'ın Bağdad'a gitmekte olduğunu haber alan Büyük Selçuklu Devleti büyüklerinden ve zamanın en nüfuzlu beylerinden Çavlı, Diyarbekir çevresindeki Kürtlerden topladığı bir*

22 Süleyman Şah hakkında bkz. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya kadar)*, TTK, Ankara 1988; M. Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, Sayı 218, Ankara 1993, s. 287-301.

23 *Süryanî Mihael'in Vekayinamesi*, Türkçe çev. H. Andreasyan, TTK basılmamış nüsha, s. 29.

24 Bu dönemde Halife el-Muktedî Biemrillâh (1075-1094)'tır.

25 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 22.

26 el-Müstazhir-Billâh (1094-1118)

27 Sultan I. Kılıç Arslan hakkında bkz. Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996.

kuvvet ile sultanın yolunu kesmek üzere harekete geçti…" Aynı olayı **Müneccimbaşı**[28] ise şu şekilde verir: *"Halife, saltanatını tasdik (taklit) etmek için onu Bağdad'a çağırdı. Çünkü halife, Sultan Mesud b. Muhammed'e karşı tutumunu değiştirmiş ve ondan yüz çevirmişti. Bu davet üzerine Kılıç Arslan büyük bir orduyla Bağdad'a doğru hareket etti. Habur Nehri'ne vardığında Mesud'un büyük emirlerinden Çavlı bir orduyla onu karşıladı…*" Sultan I. Kılıç Arslan dönemi olayları için **Aksarayî** ve **Müneccimbaşı** oldukça geç kaynaklar olduğu için hilafet makamından Türkiye Selçuklu Devleti'ne elçi gönderildiğine dair konumuz açısından son derece önemli olan bu bilgileri ihtiyatlı değerlendirmeliyiz. Çünkü dönemin diğer kaynaklarında I. Kılıç Arslan'ın Habur Nehri kıyısında Çavlı ile yaptığı savaşta hedefinin Bağdad'a ulaşmak olduğuna dair hiçbir kayıt yoktur.

I. Mesud[29] (1116-1155) Konya'da tahta oturduğunda hilafet makamından kendisine teşrifat ve sancak gönderilmiştir. Bilindiği gibi hilafet makamı sultanlık alametlerini bir elçilik heyeti ile gönderiyordu. Ancak **Aksarayî**[30] bu hadisenin ne zaman ve hangi halife zamanında gerçekleştiğine dair hiçbir bilgi vermemektedir.

II. Kılıç Arslan[31] (1155-1192) Türkiye Selçuklu tahtına çıktığında **Abbasî Halifesi el-Muktefî Liemrillâh (1136-1160)**'ın ona hil'at, sancak gibi hükümdarlık alametleri gönderdiğine dair kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Sadece **Cenâbî**'de *"II. Kılıç Arslan*

28 *Cami'ü'd-Düvel (Selçuklular Tarihi II),* yay. Ali Öngül, İzmir 2001, s. 9.

29 Sultan I. Mesud hakkında bkz. M. Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)*, TTK, Ankara 2003.

30 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 22. *Anonim Selçuknâme* ise hilafet makamından Sultan Mesud'a elçi değil de hatip gönderildiğine dair şu bilgiyi; *"Sultan I. Mesud Tell-Başir Seferine (1150) çıktığında civarda yetmiş yedi Müslüman minberini hutbe okunmak için kurdu. Halife tarafından kendisine hatipler gönderildi"* vermektedir (bkz. s. 37, nşr. ve trc. F. Uzluk, *Anadolu Selçuklu Tarihi III*, Ankara 1952, s. 25). Osman Turan, adı geçen iki kaynaktaki bilgiyi Sultan Mesud'un Bizans ve Haçlı taarruzları ile uğraşması sonucu şöhreti ve nüfuzu gittikçe arttığı için Bağdat halifesi kendisine hil'atler gönderdi şeklinde yorumlamaktadır (bkz. Turan, *Türkiye*, s. 186).

31 Sultan II. Kılıç Arslan hakkında bkz. A. Haluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, KBY 1986.

Anadolu Selçuklu tahtına oturmak için Abbasî Halifesi Nâsır Lidinillâh'tan izin istedi. Halife de ona izin verdi" ibaresi yer almaktadır[32]. Fakat bu bilgi pek güvenilir değildir çünkü Kılıç Arslan 1155'te tahta çıktığında hilafet makamında **Halife el-Muktefî Liemrillâh (1136-1160)** yer almaktadır. Kaynakta geçen **en-Nâsır Lidinillâh ise 1180-1225** yılları arasında hüküm sürmüştür.

Kardeşi I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'den[33] (ilk saltanatı 1192-1196) saltanatı zorla alarak Türkiye Selçuklu Devleti'nde yaklaşık yedi yıl hüküm süren Rükneddîn II. Süleyman Şah[34] (1196-1204) tahta çıktığında **Aksarayî**'nin[35] bildirdiğine göre, hilafet makamından kendisine (Halife en-Nâsır Lidinillâh) üç defa çetr ve sancak gönderilmiş ve "sultan" unvanı verilmiştir. **Müneccimbaşı**[36] ise Halife Nâsır Lidinillâh tarafından Rükneddîn II. Süleyman Şah'a *"es-Sultanü'l-Kâhir"* lakabının verildiğini bildirir. **Cenâbî**'nin *Aylemü'z-Zahir*[37] ve **Ahmed b. Mahmud**'un *Selçuknâme*'sinde[38] ise Rükneddîn Süleyman'ın Anadolu'da durumu kuvvetlendiğinde hilafet merkezi olan Bağdad'dan ona *"Sultanü'l-Kâhir"* lakabının verildiğini belirtmektedirler.

2) Komşu Devletlerden Gelen Elçiler

a) Bizans Devleti'nden Gelen

Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118), Çaka Bey'i[39] ortadan kaldırmak için bir taraftan askerî tedbirler alırken

32 M. Kesik, "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları", *İÜEF Tarih Dergisi*, Fikret Işıltan Hatıra Sayısı, İstanbul 2000, s. 241.

33 Sultan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev için bkz. T. Baykara, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara 1997; Selim Kaya, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.

34 bkz. Selim Kaya, *a.g.e.*

35 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 24.

36 *Camiü'd-Düvel*, II, 65-66.

37 M. Kesik, a.g.m., s. 244.

38 haz. E. Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977, II, 150.

39 Çaka Bey hakkında bkz. A. N. Kurat, *Çaka Bey*, Ankara 1963; İ. Kafesoğlu, "Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyinin Adı: Çaka mı, Çağa mı, Çakan mı?", *İÜEF Tarih Dergisi*, İstanbul 1984.

diğer taraftan I. Kılıç Arslan'ı da ona karşı kışkırtmak için elçi ve mektup göndermişti. **Anna**'nın kaydına göre elçinin götürdüğü mektupta şunlar yazıyordu:

> *"Şanı Büyük Sultan Kılıç Arslan!*
>
> *Biliyorsun ki sultanlık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa senin kayınbaban Çaka görünüşte Rum devletine karşı silahlanıyor ve kendisine Basileus dedirtiyor. Ama besbelli ki bu bir aldatmacadır. Aslında, öylesine büyük deneyim sahibi bulunan ve son derecede bilgili bir kişi olan o, kendisinin Rumlar üzerinde Basileus'luğa hiçbir hakkının bulunmadığını ve bu kadar büyük bir devletin başına geçmesinin olanaksız olduğunu biliyor. Kurduğu bütün tezgâh sana karşı yönelmiştir. Bu durum karşısında sen ne onu başıboş bırakmalısın ne de cesaretini yitirmelisin; yapman gereken, erkinden yoksun bırakılmamak için uyanık davranmaktır. Bana gelince, ben, Tanrı'nın yardımıyla onu Rum ülkesinin sınırlarından kovarım: Seni de kendi çıkarların için, ülkeni ve egemenliğini uyanıklıkla korumaya ve olabilirse barışçı yollardan, o bunu istemezse silahla, onu yeniden kendi buyruğuna almaya davet ederim."* [40]

Sultan I. Mesud kayınpederi **Emir Gazi'nin ölümünün (1134)** ardından miras meselesi yüzünden Danişmendlilerin iç işlerine karışınca Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos (1118-1143) da bu durumdan yararlandı. **Ioannes Kinnamos**'un[41] tarih belirtmeden verdiği bilgiye göre; I. Mesud'a elçiler gönderdi ve sultanın dostluğunu kazanarak Danişmendli Muhammed'e karşı savaşmaya ikna etti. Muhtemelen 1134 yılında gerçekleşen bu ittifak şartları gereği aradan fazla zaman geçmeden, sultanın sarayındaki asillerden biri bir orduyla gelerek rehineler verdi ve savaşa katıldı. Ayrıca kaynaklar Sultan I. Mesud ile Bizans İmparatoru **Manuel Komnenos (1143-1180)** arasında Kilikya

40 Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, s. 270.
41 *Historia (1118-1176)*, yayına haz. Işın Demirkent, Ankara 2001, s. 13.

Ermeni Krallığı hâkimi **II. Toros'a karşı** 1153-1154 yıllarında ittifak oluşturulduğunu ve bunun gerçekleşmesi için imparatorun sultana yüklü meblağlar gönderdiğini belirtiyorlar. Bu ittifakın gerçekleşmesi için hiç şüphesiz elçilerin gelip gitmesi gerekir ama kaynaklarda açıkça elçi ifadesi geçmemektedir.

II. Kılıç Arslan babası I. Mesud'un ölümünden kısa bir süre önce bizzat onun elinden taç giydiği için hiçbir problem ile karşılaşmadan 1155 yılında tahta oturdu. Ancak yeni sultan kısa bir süre sonra Çankırı, Ankara ve Kastamonu meliki olan kardeşi Şahinşah ile Danişmendli Yağıbasan'ın isyanları ile karşılaştı. Bu durumu fırsat bilen Bizans İmparatoru **I. Manuel Komnenos** gizlice hem Sultan **II. Kılıç Arslan**'a hem de **Yağıbasan**'a elçiler gönderip onları birbirine karşı kışkırtıyordu[42]. **M. İpşirli'ye göre**[43], iki taraf arasındaki rekabetten yararlanan İmparator Manuel, Danişmendli Yağıbasan'ın ele geçirdiği Karadeniz bölgesindeki Bizans'a ait bazı (Bafra, Ünye) yerlerin, **1158 yılında Aleksios Giphardos adlı elçisini** II. Kılıç Arslan'a gönderip iade edilmesini sağlamıştır. Bizans İmparatoru I. Manuel 1162-1163 yılında II. Kılıç Arslan'a **Konstantinos Gabras/Gavras adlı bir elçi göndermiştir**. Ancak gönderiliş nedeni hakkında bilgimiz olmasa da bu elçinin İmparatora ihanet ettiği bilinmektedir[44]. Yine İmparator Manuel, kendisine karşı **Atabeg Nureddîn Mahmud** ile ittifak oluşturan Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a ismini tespit edemediğimiz başka bir elçi göndermiştir. Sultanın huzuruna gelen Bizans elçileri II. Kılıç Arslan'ı ihanet ile suçlayıp İmparator Manuel'e karşı savaş açmasının sebebini sordular. II. Kılıç Arslan elçilere *"mazeretler öne sürdü ve halifenin (el-Müstezî Biemrillâh/1170-1180) Romalılar ile dostluk*

42 Niketas Khoniates, *Historia*, çev. F. Işıltan, TTK, Ankara 1995, s. 81.

43 "Elçi", *DİA*, XI, 7. Fakat biz olay hakkında bilgi veren Bizans kaynağı Ioannes Kinnamos'un *Historia*'sında (bkz. s. 129) ve Niketas Khoniates'in *Historia*'sında (bkz. s. 81) Aleksios Giphardos'un elçi olarak görevlendirildiği bilgisine ulaşamadık.

44 Nevra Necipoğlu, "Türkler ve Bizanslıların Ortaçağda Anadolu'da Birliktelikleri (11. ve 12. Yüzyıllar)", *Cogito*, Sayı 29, İstanbul 2001, s. 81.

kurmasından dolayı kendisine kızdığını" söyledi. Böylece elçiler II. Kılıç Arslan'ın ittifaktan ayrılmasını sağlayamadan geri döndüler. İmparator bunu duyunca, **sultana bir mektupla birlikte ikinci bir elçilik heyeti gönderdi**. Mektupta, *"Eğer bir süreden beri birleşmiş olduğunuz yakınlarınızla birlikte Romalılara saldırmak size doğru göründüyse, bu cüretinizden vazgeçin. Toprağınıza muhafızlar koyun, çünkü on beş gün içinde Roma ordusu oraya ulaşacak."* Sultan bu mektubu alınca plânlarından vazgeçip ilerisi için barış şartlarını konuştu. Çünkü bölgedeki güçler dengesi değişmişti[45]. Sultanın müttefiki olan Nureddîn Mahmud b. İmadeddîn Zengi ölmüş (1174) ve onun hizmetinde yer alan Ankara-Çankırı-Kastamonu Meliki Şahinşah ve Danişmendli Zünnun da İmparator Manuel'in tarafına geçmişti. Bu hadiseden kısa bir süre sonra yani 1174 sonu ve 1175 yılı başlarında iki taraf arasında gerginlik iyice artmış ve karşılıklı olarak çok sık elçiler gelip gitmiştir. Nitekim İmparator I. Manuel, **hadım Thomas adlı bir elçiyi** uzlaşma sağlamak için II. Kılıç Arslan'a göndermiş ama elçi eli boş geri dönmüştür[46]. Bunun üzerine Bizans İmparatoru Manuel Türkmen akınlarını bahane ederek Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a savaş açmıştır. 1176 yılında gerçekleşen ve tarihe **Myriokephalon** (Bin Baş) Savaşı olarak geçen bu mücadelede umduğunu bulamayan ve ağır bir yenilgiye uğrayan Bizans İmparatoru Manuel sabahı beklemeden geceleyin barış için Sultana bir elçi göndermiştir[47].

İmparator **II. Isaakios** (1185-1195) zamanında muhtemelen **1185-1190 yıllarında gönderildiğini tahmin ettiğimiz** ancak **sebebini tespit edemediğimiz** bir **Bizans elçisi Sultan II. Kılıç Arslan'ın huzuruna gelmiştir**. Bu ziyaret sırasında sultan elçiye, kendisine Manuel Komnenos'un oğlu olduğunu iddia eden Aleksios adlı birinin sığındığını ve bu zatın gerçekten İmparatorun oğlu olup olmadığını sorduğunu biliyoruz. Elçi Sultana cevap

45 Ioannes Kinnamos, *Historia*, s. 207-208.
46 Ioannes Kinnamos, *Historia*, s. 212.
47 Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, II, TTK, Ankara 1987, s. 422.

olarak "*İmparatorun oğlunun gerçekten öldüğünü bildiğini ve bu adamın ölmüş kişinin kimliğine bürünerek inanılmaz şeyler uydurduğunu*" söyledi[48].

II. Kılıç Arslan'ın en küçük oğlu olan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev babası tarafından Bizans sınırına yakın olan Uluborlu melikliğine getirilmişti. Hâkimiyet sahasında görev yaparken **II. Isaakios Angelos (1185-1195)** aleyhinde faaliyette bulunan ve 1188/1189 yılında da isyan eden **Philadephia/Alaşehir Valisi Theodoros Mankaphas** İmparatora karşı zor durumda kalınca askerî yardım istemek üzere Melik I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'e sığınmıştır. Ancak I. Gıyaseddîn Keyhüsrev kendisine bizzat asker vermek yerine hâkimiyeti altındaki Türkmenlerden yararlanmasına izin vermiştir. Bunun üzerine **Theodoros Mankaphas** Türkmenlerden topladığı milis kuvvetleri ile Bizans'a ait Denizli ve Honas çevresine baskınlar düzenlemeye başladı. Fakat bir süre sonra istediği neticeyi elde edemeden Gıyaseddîn Keyhüsrev'in yanına geri döndü. Bunun üzerine İmparator **II. Isakios** böyle kötülüklere izin vermemesi için babasının ölümü üzerine Konya tahtına çıkmış bulunan **Gıyaseddîn Keyhüsrev'e para ile birlikte elçiler yolladı.** Sultan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev**,** Theodoros Mankaphas'ı teslim ettiği takdirde hayatına dokunulmayacağı, hatta bedenine işkence yapılıp sakatlanmayacağı, sadece hapisle cezalandırılması şartı ile İmparatora teslim etmeyi kabul etti. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in Bizans ile arasındaki barışın bozulmaması adına kendi isteği ile ona sığınan birini etik açıdan uygun olmasa da İmparatora teslim etmesi kardeşleri ile arasının açılmasına da neden oldu[49].

1204 yılında Latinler İstanbul'u muhasara ettiklerinde Bizans İmparatoru IV. Aleksios Angelos (1203-1204) Konya Sultanı Rükneddîn II. Süleyman b. Kılıç Arslan'a haber gönderip yardım

48 Niketas Khoniates, *Niketas Kohaniates'in Historia'sı (1180-1195)*, Işın Demirkent, İstanbul 2006, s. 236-237.

49 Niketas Khoniates, *Historia (1180-1195)*, s. 204-206; Turan, *Türkiye*, s. 238; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev*, s. 10-11.

istedi. Fakat sultan çıkacağı ikinci **Gürcistan Seferi hazırlıkları** ile meşgul olduğu için yardıma imkân bulamadı[50].

b) Büyük Selçuklu Devleti'nin Vassallarından Gelen

Musul'a hâkim olan Emir Çökürmüş 1106 yılında Muhammed Tapar[51] (1105-1118)'a isyan hazırlığında olduğundan Sultan, Çavlı adlı bir diğer Türk emirini ona karşı gönderdi. Çavlı, Erbil'e vardığı zaman Çökürmüş ordusunu toplayıp onun karşısına çıktı ancak yenildi ve esir edildi. Bunun üzerine Musul halkı, Çökürmüş'ün oğlu Zengi'ye sadakat yemini edip Çavlı ile savaşa hazırlandılar. Ayrıca Konya Sultanı I. Kılıç Arslan'a haber göndererek ondan yardım istediler[52]. Konuyla ilgili **Süryani Mihael**[53] şu bilgileri verir: *"Büyük Selçuklu Devleti emirlerinden Ebu Mansur Çavlı, Franklara karşı görevli idi. Fakat O, Çökürmüş'ün bulunduğu Musul şehrine yöneldi. Çökürmüş, Çavlı'ya karşı galip geldi ve onu esir etti. Ancak Çökürmüş birkaç gün sonra ölünce Çavlı hapisten kurtulup Habur mıntıkasına giderek ordu toparladı. Musul halkı da Çökürmüş'ün oğlu Zengi'yi lider olarak seçtiler ve Kılıç Arslan'ın Malatya'da hâkimiyet icra ettiğini duyunca, elçiler vasıtasıyla onu, gelip Musul'u teslim almağa davet ettiler. Kılıç Arslan Fırat'ı geçip Musul'a girdi. Burada hâkimiyet ilân ettikten sonra Çavlı ile Habur yakınında karşılaştı. Kılıç Arslan Habur'u geçerken boğuldu (1107)."*

c) Zengiler ve Eyyûbîlerden Gelen

C. Cahen'in[54] tarih ve neden belirtmeden verdiği bilgiye göre; *"Nureddîn Mahmud b. Zengi* (1146-1174)*, Sultan I. Mesud'a*

50 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Beyrut 1386/1966, Türkçe çev. Abdülkerim Özaydın, *İslâm Tarihi el-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*, İstanbul 1987, XII, 162-165.

51 Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar için bkz. A. Özaydın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, TTK, Ankara 1990.

52 *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 347.

53 *Vekainame*, s. 51-53.

54 *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*, Türkçe çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000, s. 213.

Taşkent yakınlarındaki Kâsân şehrinde doğan ***Alâeddîn*** *Ebû Bekr b. Mesud Ahmed* ***el-Kasanî***[55] *(öl. 1191)'yi elçi* göndermiştir. Bu elçilik iki taraf arasında olumlu netice vermiş olmalı ki, Sultan Mesud kızlarından birini Atabeg Nureddîn Mahmud ile evlendirmiştir[56]. Zira bu tarihlerde Bizans İmparatoru Manuel Balkanlar ile uğraşıyor ve Türkiye Selçukluları için bir tehlike teşkil etmiyordu. Bu nedenle Sultan Mesud doğu seferleri ile ilgilenebiliyor ve adı geçen bölgelerde Atabeg Nureddîn Mahmud Haçlılara karşı başarılı mücadeleler veriyordu. Her ikisinin de ortak menfaatlerde birleşmesi ve bunu bir evlilik ile adeta taçlandırması en doğrusuydu. Ancak Mesud'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Kılıç Arslan ile Atabeg Nureddîn'in arası Danişmendliler nedeniyle 1172-1173 yıllarında açılmıştır. **Müneccimbaşı**'nın verdiği bilgilere göre[57]; II. Kılıç Arslan Danişmendli Zünnun'un üzerine yürüyüp elindeki toprakları alınca o da kendisine yardımcı olması için Nureddîn Mahmud'a sığınmıştı. Bu durum Anadolu'nun içlerine doğru genişlemek isteyen Atabeg Nureddîn'in işine geldiği için Zünnun'a yardımcı olmayı kabul etti. İlk iş olarak II. Kılıç Arslan'a başta *"Zünnun'a ait olan toprakları geri iade etmesini"* konu alan bir mektubu elçi ile gönderdi. Sultan, Atabeg Nureddîn'den gelen elçileri uzunca bir süre oyaladıktan sonra cevap olarak "*toprakların iadesinin söz konusu olamayacağını"* bildirdi[58]. Ancak bir süre sonra Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Atabeg Nureddîn arasında barış gerçekleşti ve bu sırada batıdaki problemler ile uğraşan Bizans imparatoru üzerine sefere çıkma kararı aldılar. Ancak yürürlüğe koyamadan Atabeg Nureddîn Mahmud

55 Hanefî Fıkhı'nın önde gelen âlimlerinden olan Kasanî hakkında bkz. Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Eyyûbî ve Devri,* İstanbul 2000, s. 432-433.

56 Türkiye Selçuklu sultan ve meliklerinin evliliklerine dair bkz. E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerin Evlilikleri", Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri*, II, Konya/Türkiye 2001, s. 397-421.

57 *Camiü'd-Düvel*, II, 20.

58 A. Haluk Çay, *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi*, İstanbul 1984, s. 42.

1174 yılında öldü. Onun ölümünden sonra hâkimiyet Selâhaddîn Eyyûbî'ye geçti.

Nureddîn Mahmud b. Zengi gibi Haçlılara karşı başarılı seferler yapan Selâhaddîn Eyyûbî ile II. Kılıç Arslan'ın arası 1180 yılında açıldı. Bunun nedeni ise II. Kılıç Arslan ile damadı Hısn-ı Keyfa Hâkimi Nureddîn Muhammed b. Kara Arslan'ın[59] arasının açılması idi. Sultan kızına iyi davranmayıp bir şarkıcı ile evlenen damadının üzerine yürüyünce Nureddîn Muhammed b. Kara Arslan da Selâhaddîn Eyyûbî'ye sığındı. Selâhaddîn Eyyûbî de 1180 yılında II. Kılıç Arslan'a elçiyle bir mektup göndererek *"Sultandan Nureddîn Muhammed'e karşı saldırgan tutumundan vazgeçmesini"* istiyordu. II. Kılıç Arslan ise cevabî mektubunda *"Ben kızımla evlendiği zaman çeyiz olarak Nureddîn'e ülkesinin sınırlarında birkaç kale vermiştim. Şimdi vaziyet sizin bildiğiniz hâle geldi. Bu sebeple kızımla evlendiği için benden aldığı yerleri iade etmesini istiyorum*" diyordu. Bunun üzerine ilişkiler gerginleşti ve karşılıklı elçiler gelip gitti. Sonunda iki taraf arasında uzlaşma sağlandı ve Sultan II. Kılıç Arslan ile Selâhaddîn Eyyûbî Ermenilere karşı sefere çıkma kararı bile aldılar[60].

Tespit edebildiğimiz kadarıyla Rükneddîn II. Süleyman Şah'a Eyyûbîlerin Sumeysat Hâkimi Melik el-Efdal (1192-1225)'den de bir elçi (1202-1203) gelmiştir. Selâhaddîn Eyyûbî'nin oğlu olan Melik el-Efdal'in bazı toprakları amcası Melik el-Adil (1193-1218) ve kardeşi Halep Sahibi Melik el-Zahir tarafından zapt edilmişti. O da bu durum üzerine Rükneddîn II. Süleyman Şah'a tabi olmaya karar verdi (600/1203-1204). Bu nedenle hutbelerde onun adını okutmak, adına sikke kestirmek istediğini bildirmek için sultana elçi gönderdi[61].

59 Hısn-ı Keyfa Artukluları hakkında bkz. M. Remzi Ataoğlu, *Hısnı Keyfâ Artuklu Devleti*, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.

60 R. Şeşen, "Isfahani'nin Eserlerinde Anadolu Tarihi ile İlgili Bahisler", *SAD*, III, Ankara 1971, s. 268-270; *Abu'l-Farac Tarihi*, II, 426.

61 İbnü'l-Esir, XII, 156; *Abu'l-Ferec Tarihi*, II, 474; Turan, *Türkiye*, s. 260.

d) Kilikya Ermeni Krallığı'ndan Gelen

II. Kılıç Arslan ile Selâhaddîn Eyyûbî, Ermenilere karşı sefere çıkma kararı alınca, Ermeni Kralı **III. Rupen** (1178-1187) iki hükümdara da barış teklifinde bulunmak için 1180 yılında elçi göndermiştir. Bunun sonucunda 2 Ekim 1180 tarihinde Samsat yakınında sultanın elçileri, Musul Hükümdarı Seyfeddin, Artuklu beylerinin ve III. Rupen'in katıldığı görüşmelerde iki yıl için Ermeni kralı ile barış yapıldı ve **III. Rupen**'in elinde esir bulunan Türkmenler serbest bırakıldığı gibi malları da iade edildi[62].

e) Gürcülerden Gelen

Her ne kadar Gürcü kaynakları tarafından teyit edilmese de **İbn Bibi**'nin[63] tarih belirtmeden verdiği bilgiye göre, **Gürcü Kraliçesi Tamara** (1184-1213)'dan II. Kılıç Arslan'a bir mektup ile hediyeler getiren elçilik heyeti gelmiştir. Muhtemelen sultanın topraklarını oğulları arasında paylaştırmadan, yani 1182-1188 yıllarından önce gelen bu elçilik heyetinin getirdiği mektupta kraliçenin sultanın oğullarından Rükneddîn Süleyman Şah ile evlenmek istediği yazılıdır.

f) Haçlılardan Gelen

Selâhaddîn Eyyûbî tarafından 1189 yılında Kudüs'ün Haçlılardan alınmasının ardından oluşturulan III. Haçlı Seferi orduları Alman İmparatoru **Friedrich Barbarossa** komutasında 1190'da Türkiye Selçuklu Devleti sınırlarına dayandı. **R. Şeşen**'in[64] İmâdeddîn el-Kâtib el-İsfahanî'den naklettiğine göre; Haçlılar Kılıç Arslan'ın ülkesine yaklaşınca onlara oğlu Kutbeddîn Melikşah karşı çıktı ve yapılan çarpışmalardan sonra Konya'ya çekildi. Haçlılar Kutbeddîn'i takip ederek Konya'ya girdiler,

62 Turan, *Türkiye*, s. 213; M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara 2007, s. 147; M. İpşirli, "Elçi", XI, 7.

63 İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Alâ'iye fi'l-umûri'l-Alâ'iye*, faksimile nşr. A. Sadık Erzi, TTK 1956, s. 70, Türkçe çev. M. Öztürk, *El-Evamir'ü'l-Alâ'iye Fi'l-Umuri'l-Alâ'iye (Selçuk Name)*, Ankara 1996, I, 90.

64 *a.g.m.*, s. 348.

şehrin çarşılarını yaktılar ve orada karargâh kurup Kılıç Arslan'a elçi gönderdiler; *"Biz senin memleketlerini zapt etmeye gelmedik. Sadece Kudüs'ün intikamını almaya gidiyoruz"* dediler. Ona hediyeler gönderip sulh istediler. Kılıç Arslan onlarla anlaştı. Bu ülkeden istedikleri kadar azık ve teçhizat tedarik ederek kuvvetlendiler. Bundan sonra Almanlar, Ermenilerin ülkesine varıncaya kadar Türkmenlerin tecavüzlerinden korumaları için Kılıç Arslan'dan kumandanlarının bazılarını kendileriyle birlikte göndermesini istediler. Kılıç Arslan, oğlu Kutbeddîn'in isteği üzerine kumandanlarından yirmi beşini onlarla beraber gönderdi.

3) Muhasara ve Sefer Sırasında Gelen

Sultan II. Kılıç Arslan, Myriokephalon Zaferi (1176)'nin ardından uzun süredir Danişmendliler ile aralarında problem olan Malatya'yı 1177 yılında muhasara etti. Bir süre sonra buraya hâkim olan Danişmendli Emir Muhammed şehirde yaşanan kıtlık nedeniyle tebaasının kendini öldüreceğinden korktuğu için sultana elçiler gönderdi. Hayatına dokunulmayacağına dair teminat aldıktan sonra şehirden çıkıp Hısn-ı Ziyad'a/Hartabirt'e (Harput) gitti[65].

Rükneddîn II. Süleyman Şah, kardeşi I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in sultanlığına itiraz ettiğinde rivayete göre Konya'yı dört ay kadar muhasara etmişti. Bunun üzerine Konya şehrinin ileri gelenleri (Serverân ve İğdişan) Süleyman Şah'a elçiler gönderdiler. Elçiler: *"İkiniz de efendimizin oğlusunuz. Devletin namusu için size vefa ve itaat vazifemizdir. Eğer Melik Rükneddîn babası zamanında biraderinin veliahtlığına yaptığı ahde sadık kalır, muhasaradan vazgeçip Konya'dan uzaklaşırsa kendisine sefer masrafı (nal-baha)*[66] *olarak* ***500.000 dirhem gümüş nakit para, 300 İstanbulî atlas kumaş, 200 altın işlemeli elbise, 3.000 arşın çuha, 10.000 arşın keten, 300 baş at, 10.000 koyun ve 300 devenin*** *üç taksitte gönderileceğini bildirdiler. Yok, eğer memleketi*

65 Süryanî Mihael, *Vekayinâme*, s. 252.

66 Nal-baha hakkında bkz. E. Merçil, "Nal-baha ve Kullanışına Dair Örnekler", *Belleten*, LX/227, Ankara 1996, s. 21-32.

almakta ısrar ederse sultana, çocuklarına, adamlarına, hazinesine dokunmayacağına ve istediği yere gitmesine izin vereceğine dair bir ahitnâme vermesini istedikten sonra da I. Gıyaseddîn'in güvenli bir şekilde sınıra kadar ulaştıktan sonra tahta oturmasını teklif ettiler."[67]

Rükneddîn II. Süleyman Şah'ın 1202 yılında Gürcistan Seferi hazırlıkları için kardeşlerine, yakınlarına ve çevre meliklerine haberciler ve elçiler göndererek onlardan adamlarını toplayıp savaşa hazır olmalarını istemiştir[68]. Yine aynı savaş ile ilgili **Brosset**'in[69] verdiği bilgiye göre**, iki taraf arasında elçilik ilişkileri hız kazanmıştı**. Nitekim savaş hazırlıklarını tamamlayıp yola çıkan Gürcü Kraliçesi Tamara Kars yakınlarına gelince **Selçuklu elçisi ile kendi elçisini** Rükneddîn Süleyman Şah'a gönderdi. Gürcü kraliçesinin elçisi sultana şu mesajı getirmişti: *"Ey Rükneddîn, mutlak kudret sahibi Allah'a tam güvenle, Meryem Ana'ya dua ederek ve ümidim mukaddes haça bağlı olduğu halde, gökleri gazaba getirmek için yazılmış olan mektubunu okudum ve orada, Allah'ın muhakeme edeceği kötülüğünün delillerini gördüm. Allah'ın adına boş yere yemin edenlerin onun tarafından mahvedileceğini bilmiyor musun? Sen para kuvveti ile toplanmış eşek sürücülere dayanıyorsun fakat ben ne servete, ne asker çokluğuna ne de diğer, herhangi bir insanî şeye değil, yalnız mutlak kudret sahibi Rab Oğlu'na ve senin tahkir ettiğin İsa haçına itimat ederim. Bana yolladığın mesaja göre, Hz. İsa'nın adını taşıyan orduyu sana saygı göstermek için değil, mağrur yüreğini mahcup etmek ve Allah'a küfretmemeği bizzat kendisi tarafından öğrenmen için sana karşı sevk ediyorum. Seninki değil, onun iradesi yerine gelsin, seninkinin yerine onun adaleti yerine getirilsin! Senin adamlarının savsaklığını bildiğim için cevabımın tam zamanında yetişmesi ve tedbir alabilmen için benim adamlarımdan birini de sana gönderiyorum. Harekete geçirdiğim askerlerim ise, esasen kapına dayanmışlardır."*

67 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 32-33, Türkçe çev., I, 52-53; Turan, *Türkiye*, s. 245.

68 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 70, Türkçe çev., I, 91.

69 *Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)*, Türkçe çev. H.D. Andreasyan, notlar ve yay. haz. Erdoğan Merçil, TTK, Ankara 2003, s. 407.

B- Türkiye Selçuklu Devleti'nin Gönderdiği Elçiler

1) Hilafet Makamına Gönderilen Elçiler

a) Abbasi Halifesine Gönderilen

Rükneddîn II. Süleyman Şah'ın tahta çıkışı bütün eyaletlere, komşu devletlere ve Abbasî Halifesi Nâsır Lidinillâh (1180-1203)'a da bildirilmişti[70].

2) Komşu Devletlere Gönderilen Elçiler

a) Büyük Selçuklu Devleti ve Vassallarına Gönderilen

Süleyman Şah Antakya'yı ele geçirince **Melikşah'a elçi göndermiş**, sikke ve hutbeyi Melikşah adına okutmuştur. Şehri kime teslim edeceği konusunda ferman gelinceye kadar emir ve melik sıfatını kullanmamıştır[71]. Konuyla ilgili olarak *Selçuknâme*'de[72] de şu bilgiler geçmektedir: *"Süleyman Şah, Antakya'yı fethettikten sonra Tutuş ile Süleyman Şah Halep yakınlarında karşılaştı.*

70 Rükneddîn Süleyman Şah dönemini inceleyen Selim Kaya sultanın tahta çıkışını duyurmak için nerelere ya da kimlere olduğunu belirtmeden elçiler gönderdiğini bildiriyor (bkz. *a.g.e.*, s. 64) fakat biz bu bilgiye ulaşamadık.

71 Süleyman Şah'ın elçisi sultanın yanından dönmüş, sultan Antakya ve Halep padişahını Süleyman Şah'a bırakmış ona övgüler yağdırmış, elçiyi hilatle geri göndermişti. Elçi yolda Süleyman Şah'ın öldüğünü haber alınca sultanın huzurunda birlikte geldiği elçiyle geri döndü. Durumu sultana arz etti. Sultan kardeşi Taceddîn Tutuş'un bu hareketine çok üzüldü. Ona hakaret ve tehdit dolu bir mektup yazdı (bkz. *Müsameretü'l-Ahbar*, s. 14-15).

72 Ahmed bin Mahmud, *Selçuknâme*, II, 145-146.

Bu sırada Süleyman Şah'ın mektubu Melikşah'a ulaşmış o da Antakya ve Haleb'i Süleyman Şah'ın idaresine vermişti. Elçi sultanın menşuru ile gelirken yolda Süleyman Şah'ın öldüğünü işitti. Dönüp yine Melikşah'ın yanına giderek durumu bildirdi. Duruma üzülen Melikşah Antakya ve Haleb'i Süleyman Şah'ın oğlu Davud (Kulan Arslan)'a bağışlayarak ülkeye han etti."

Osman Turan'ın[73] naklettiği bir rivayete göre I. Haçlı Seferi (1097)'nde yenilgiye uğrayan **I. Kılıç Arslan** Büyük Selçuklu Sultanı **Berkyaruk'a Buldacı'nın idaresinde bir elçi heyeti** gönderip yardım istemiştir. Bu bilgiyi doğrulamak mümkün değilse de kayda şayandır. Kılıç Arslan: *"İznik'i karımı ve iki oğlumu esir ve birçok memleketlerimi terk ederek Antakya'ya kadar takibe uğradım*" diyerek durumu bildirip yardım istiyordu. Bu **sözlere gülen Berkyaruk** *"Dünyanın hiçbir milletinin Türklere bu kadar fenalık yapamayacağını*" bildirdi. Kılıç Arslan'a atfolunan cevapta ise *"bu yeni gelen kuvvetler hep zırhlı süvari ve cesur oldukları, kuvvetlerini kaybettiği için karısını ve çocuklarını kurtaramadığı*" yazıyordu.

I. Kılıç Arslan, Haçlılara karşı Antakya'ya bir sefer yapmak üzere idi. **Haleb'e elçi** göndererek askerlerinin beslenmesi için istekte bulundu. Haçlı tehlikesi karşısında Halebliler sultanın gelişinden çok memnun oldular. Ancak sultan, Danişmendli Gümüş Tekin'in esir aldığı **Bohemund**'u 100.000 dinar fidye mukabilinde serbest bıraktığını, diğer **Haçlı Prensi Richard**'ın fidyesi için de Bizans imparatoru ile müzakereye giriştiğini öğrenince Antakya seferinden vazgeçti[74]. **C. Cahen**[75] açıkça elçi olarak ifade etmese de, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın tutuklu bulunan oğlu **Şahinşah**'ın serbest bırakılmasını sağlamak için Büyük Selçuklu Sultanı **Muhammed Tapar'a Hanefî bir fakih** gönderildiğini kaydetmektedir.

73 Turan, *Türkiye*, s. 104.
74 Turan, *Türkiye*, s. 107.
75 *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*, s. 19.

b) Bizans Devleti'ne Gönderilen

I. Kılıç Arslan, kayınpederi Çaka'yı **Anna'nın ifadesine göre**[76], yemekte önce içirip sonra da kılıcını böğrüne saplayarak öldürdükten sonra **İmparator Aleksios'a** iki taraf arasında **barışın egemen olması için bir elçilik heyeti gönderdi**. İmparator Aleksios elçilik heyetinin teklifini kabul etti ve iki taraf arasında **barış antlaşması yapıldı**. Böylece kıyı bölgelerinde huzur yeniden sağlandı.

Sultan Şahinşah (1110-1116) zamanında Türkmenler **Kelbianos Ovası**'nda[77] Bizans'ın o sırada Alaşehir valisi olan **Konstantinos Gabras**'ın kuvvetleri ile karşılaşıp yenilgiye uğrayınca, sultan Bizans imparatoruna elçiler göndererek barış istemiş ve aynı zamanda Müslümanlar ile Rumlar arasında barışın egemen olmasını uzun süredir istediğini açıklamıştı. Ancak muhtemelen 1110-1112 yılları arasında gerçekleşen bu anlaşma şartları hakkında maalesef bilgi bulunmamaktadır[78].

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud, **Isauria** eyaletindeki **Prakana Kalesi**'ni ele geçirince Bizans'ın Suriye ile olan bağlantısı tehlikeye girdi. Bunun üzerine İmparator Manuel Komnenos (1143-1180) Türklerle hesaplaşmak için sefere çıktı (1146). Fakat istediği neticeyi elde edemeden çekilirken yine geleceğine dair sultana haberler gönderdi. Ancak bu sırada II. Haçlı Seferi için orduların Avrupa'dan harekete geçtiğine dair bilgiler de gelmekte idi. Bunun için I. Mesud barış isteği ile bir elçilik heyetini İmparator Manuel'e gönderdi. Türkiye Selçuklu Devleti elçilik heyetinin başında birçok savaşta başarılı neticeler elde etmiş **Solemas/Süleyman** yer almaktaydı. Bizans İmparatoru Manuel, Haçlı kuvvetlerinin harekete geçtiğine dair kesin haberler alana kadar Selçuklu elçilik heyetini oyaladı ve bundan sonra barış önerisini kabul etti. Yapılan anlaşmaya göre Selçuklular

76 *Alexiad*, s. 271.

77 Küçük Menderes vadisinin iç ucundaki Paliapolis/Beydağ yöresi (bkz. Anna Komnena, *Alexiad*, s. 442 dipnot 3).

78 Anna Komnena, *Alexiad*, s. 452; M. Kesik, *a.g.e.*, s. 15-16.

iki taraf arasında gerginliğe yol açan başta **Prakana** olmak üzere daha önce Bizans'tan aldıkları yerleri iade edeceklerdi[79].

1159 yılında **Türkmenlerin sınır ihlalleri ve Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (1143-1180)'a saldırmaları nedeniyle yaşanan gerginlikler** üzerine imparator, **II. Kılıç Arslan'dan gelen elçileri** Bithnia'daki **Pylai**[80] kasabasında karşılamıştır. Ne var ki elçilerin ciddi olarak açıklayacak bir şeyleri olmadığını anlayınca onları savmış ve şayet kendi isteğine uygun şekilde davranmazlarsa Romalı süvarilerin yakında onların topraklarına gireceklerini ve her şeyi şimdikinden daha beter yağmalayacaklarını söyleyerek tehdit etmiştir[81]. Nitekim iki taraf arasındaki gerginlik daha da artmış ve İmparator I. Manuel, Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı rakipleri **Danişmendli Yağıbasan** ve Ankara-Çankırı-Kastamonu **Meliki Şahinşah** ile ittifak yapmıştır. Bu ittifak nedeniyle çok zor durumda kalan II. Kılıç Arslan, **Bitinya Emiri Süleyman'ı elçi olarak** Bizans İmparatoru I. Manuel'e göndermiştir. Ancak umduğu çözümü bulamayınca 1161-1162 yılında bizzat kendisi İmparator I. Manuel ile görüşmek için İstanbul'a gitmiştir[82]. **Yapılan görüşmeler sonucu iki taraf arasında uzlaşma sağlanmış ve bu durum yaklaşık on iki yıl kadar sürmüştür. Bu süre zarfında II. Kılıç Arslan Anadolu'da güçlenirken, Bizans da Balkanlardaki problemleri halletmek için fırsat bulmuştur.** Ancak II. Kılıç Arslan'ın Anadolu'da gittikçe güçlenmesi ve Haçlılara karşı başarılı mücadeleler sergileyen eniştesi **Atabeg Nureddîn** ile uzlaşma sağlaması, hatta Bizans'a karşı birlikte sefere çıkma kararı almaları I. Manuel'i telaşlandırmıştır. Bu nedenle batıdaki problemlerini

79 Ioannes Kinnamos, *Historia*, s. 54; N. Khoniates, *Historia*, s. 49; M. Kesik, *Sultan I. Mesud*, s. 72, 74.

80 Yalova ile Helenopolis arasında kıyıda bir yerdir (bkz. Ioannes Kinnamos, *Historia*, s. 52, dipnot 50; W.M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Türkçe çev. M. Pektaş, İstanbul 1960, s. 204).

81 *Historia*, s. 142.

82 E. Merçil, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994, s. 713, aynı mülf., *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 2000, s. 125; M. İpşirli, "Elçi", XI, 7.

çözen İmparator derhal yeterli sayıda ordu toplamış ve Anadolu'ya gitme kararı almıştır (1174 sonu 1175 başı). II. Kılıç Arslan bunu duyar duymaz **imparatora elçiler göndererek** meseleleri onun isteğine uygun şekilde halletmeyi kabul etmiş ve **I. Manuel'in Anadolu'da uygun gördüğü şehirlere garnizon olarak Romalı birlikler göndermesini istemiştir. Bunun gerçekleşmesi için kendisine yardımcı olmaya söz vermiştir.** İmparator bu şartları kabul ederek Aleksios Petralipahas'ı altı binden fazla asker ve savaş için yeterli olacağını hesapladığı para ile Anadolu'ya gönderdi. II. Kılıç Arslan Roma ordusunun yaklaştığını duyunca, hâlâ ele geçiremediği şehirlere haber yollayıp imparatorun ordusunun dehşetini duyurdu. Bu şehirler iki orduya birden karşı koyamayacaklarından, istemeyerek Kılıç Arslan'a boyun eğdiler. Sultan II. Kılıç Arslan şehirlerin üzerinde otorite sağlayınca da hiçbirini Romalılara teslim etmedi[83].

İki taraf arasındaki bu gerginliğin üzerine İmparator I. Manuel Türkmen akınlarını bahane ederek Dorylaion (Eskişehir) Kalesi'ni yeniden inşa ettirmeye başladı. II. Kılıç Arslan imparatorun hazırlanmasına karşı ihtiyatı elden bırakmayarak; **Süleyman adlı mahir bir elçiyi hediyelerle imparatora gönderip 12 yıldan (1162) beri devam eden sulhu ve sadakatini belirtti** ve anlaşmanın yenilenmesini teklif etti[84]. Diğer bir Bizans kaynağı olan **N. Khoniates**'in[85] belirttiğine göre ise, Sultan II. Kılıç Arslan ilk önce **elçiler yoluyla** imparatorun Dorylaion'da ne aradığını sordu.

Çok geçmeden işler yeniden kızıştı, muhtemelen karşılıklı elçiler gelip gidiyor ve suçlama suçlamayı doğuruyordu. İmparator, sultanı, kendisine iyilik edene karşı nankörlük etmekle ve tebaasına hâkim olmaya çalıştığı sırada kendisine yaptığı türlü yardım ve iyilikleri unutmuş olmakla suçluyordu. Sultan ise imparatoru, hiç düşünmeden anlaşmaları ihlâl etmek, dostlukları

83 Ioannes Kinnamos, *Historia*, s. 209-210.
84 Turan, *Türkiye*, s. 206.
85 *Historia*, s. 121-122, 124.

düşüncesizce yaralamak, beklenmedik şekilde barış anlaşmalarını bozmakla itham ediyor, Manuel'in kendisine parlak vaatlerde bulunduğunu ve bunları imparatorluk purpuru ile imzalanmış belgelerle teyit ettiği halde şimdi onlara uymadığını belirtiyordu. Ayrıca sultan **bir taraftan savaş için hazırlanırken** diğer taraftan da **imparatora elçiler göndererek** barışçı yoldan anlaşma ricasında bulunuyordu. Ayrıca elçileri vasıtasıyla imparatorun bütün şartlarını ne olursa olsun kabul edeceğini bildiriyordu. Nitekim konuyla ilgili **Ioannes Kinnamos**[86] ise *"**Dorylaion** yakınlarında olanlardan rahatsız olan II. Kılıç Arslan sarayında özellikle güçlü olan **Gabras** adında birini hangi kaleyi isterse almasını ve kendisine karşı husumet beslememesini imparatordan rica etmek üzere Bizans'a yolladı. İmparator ise sultanın teklifini reddederek Gabras'ı geri gönderdi"* der. Böylece iki taraf arasında savaş kaçınılmaz oldu. Ancak **1176 Myriokephalon Savaşı'nda** ağır yenilgiye uğrayan taraf Bizans idi. I. Manuel aldığı yenilginin ardından barış istemek zorunda kaldı ve iki taraf arasındaki bu karşılaşmada gece vakti **elçiler meşalelerle gelip gitti**[87]. Barış görüşmeleri için II. Kılıç Arslan'ın imparatora gönderdiği elçi yine **Gabras** idi. Elçi **Gabras imparatorun huzuruna kabul edildiğinde barbarlara mahsus saygı selamında bulunup hediye olarak, gümüş eyer takımı ile birlikte bir** *Nisa atı*[88] **ve çok uzun, iki yanı keskin bir kılıç takdim etti**. Bundan sonra anlaşmalar üzerinde konuşmaya başlandı[89]. Daha sonra **imparator atı ve kılıcı kabul ederek anlaşmayı yazdırdı ve bunu kendi eliyle teyit ve tasdik etti**[90].

86 *Historia*, s. 214.

87 Süryanî Mihael, *Vekayiname*, s. 249.

88 Törenlerdeki yürüyüşler için yetiştirilmiş olanlardan.

89 Ancak Gabras önce itina ile seçilmiş kelimelerle, imparatorun kulağına onun üzüntüsünü ve acısını dindirecek sözler söylemiştir. Bu sırada imparatorun üzerinde sarı renkli bir kıyafet vardı. Gabras ona *"İmparator! Bu mutluluk getiren bir renk değildir, hatta savaş zamanlarında başarının çukurunu kazar"* dedi. İmparator bu sözlere zoraki gülümsemeyle cevap verip giysisini çıkarıp Gabras'a hediye etmiştir (bkz. N. Khoniates, *Historia*, s. 131).

90 Niketas Khoniates, *Historia*, s. 131.

I. Gıyaseddîn Keyhüsrev, babası II. Kılıç Arslan'ın ölümü (1192) ardından oturduğu Selçuklu tahtında hüküm sürmeye başladıktan birkaç yıl sonra Bizans İmparatoru **III. Aleksios Angelos (1195-1203)'a elçi** göndermiştir. **Selim Kaya**'nın[91] Niketas'ı referans göstererek verdiği bilgiye göre: *"Sultan Keyhüsrev, Mısır Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Adil tarafından Bizans İmparatoru III. Aleksios'a gönderilmiş olan damızlık iki Arap atına el koymuştu. Muhtemelen uzun ve yorucu yolculuk sebebiyle atların dizleri gerilmiş, ayaklarında yaralar oluşmuştu. Selçuklu Sultanı da bu sebeple atları mülkiyetine almıştı. Ancak durumu İmparator'a bildirmek üzere İstanbul'a bir elçi göndererek merakta kalmamasını bildirdikten sonra ona başka iki at gönderemediği için özür dileyip üzüntüsünü bildirmiştir."* Ancak III. Aleksios sultanın ileri sürdüğü mazereti kabul etmediği gibi Selçuklular adına ticaret yapan tüccarları zor durumda bırakmıştır. **Osman Turan**[92] ise bu konuda şu bilgileri vermektedir: *"Bizans İmparatoru'nun Sultan adına **Konya-İstanbul arasında ticaret yapan** Türk ve Rumların mallarını müsadere ve kendilerini tutuklamaları üzerine I. Gıyaseddîn'in de **Melikü'l-Adil**'in Antalya yolu ile **III. Aleksios**'a gönderdiği hediye atlara el koyması iki taraf arasında ihtilaf yaratmıştır."*

c) Zengiler ve Eyyûbîlere Gönderilen

Yukarıda da bahsedildiği gibi Nureddîn Mahmud b. Zengi tarafından elçi olarak Türkiye Selçuklu Devleti'ne gönderilen **el-Kasanî** aslında önce Anadolu'da ikamet etmiş ve I. Mesud'un sarayında bulunmuş ve bu süre zarfında adını tespit edemediğimiz bir risale kaleme almıştır. Bu değerli âlim sultan tarafından da **Nureddîn Mahmud b. Zengi'ye elçi olarak gönderilmiştir**[93]. Fakat yine ne zaman ve niçin gönderildiği hakkında bilgimiz yoktur.

91 *a.g.e.*, s. 45-46.

92 *Türkiye*, s. 240.

93 Bkz. C. Brockelman, *Geschichte der Arabischen Litteratur,* Leyden 1937-1949, I, 375, Supp, I, 643; R. Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devri*, s. 432-433.

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'a karşı eniştesi Atabeg Nureddîn Mahmud b. **İmadeddîn Zengi** Danişmendli melikleri ile ittifak yapıp **Ayıntab** ve **Ra'ban**'a saldırıda bulununca sultan önce Nureddîn'e elçi gönderip sınırlara yaptığı saldırılardan vazgeçmesini istedi. Ancak Atabeg bunu ciddiye almadı. 1173 yılında ise Atabeg Nureddîn'in Danişmendli Zünnun'a yardımcı olma bahanesi ile Keysun/Göksun, Behinsi/Besni, Maraş, Merzubanı ele geçirip Sivas'a asker yollaması üzerine II. Kılıç Arslan, **Nureddîn Mahmud b. İmadeddîn Zengi'ye** elçi gönderip **barış teklifinde** bulundu. Ancak **Atabeg Nureddîn sultanın teklifini Haçlılara karşı yapacağı gazalarda askeriyle kendisine yardım etmesi ve Sivas'ın eskiden olduğu gibi yine Zünnun'un olması şartı ile kabul etti.** Ayrıca II. Kılıç Arslan'a, *"Rumlara komşu olmana rağmen onlara gaza yapmıyorsun, hâlbuki elinde İslâm ülkesinden büyük bir parça var; benimle beraber gazalara katılmalısın"* diye haber gönderdi. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Atabeg Nureddîn'in aralarında yaptıkları barıştan sonra Bizans üzerine sefer kararı bile aldılar[94].

II. Kılıç Arslan 1179 yılında Atabeg Nureddîn'in yerine geçen **Selâhaddîn Eyyûbî'ye Ra'ban Kalesi'nin iadesi için elçi** gönderdi. Elçi, *"Ra'ban Kalesi'nin Nureddîn tarafından işgal edildiğini ve kalenin gerçek sahibinin II. Kılıç Arslan olduğunu, zaten Nureddîn'in oğlu Melik Salih'in de bunu kabul ettiğini bildirdi. Ancak Selâhaddîn Eyyûbî, madem böyle bir mesele vardı Nureddîn hayatta iken çözseydiniz, bu durum beni ilgilendirmez"* diyerek elçinin talebini kabul etmedi[95].

II. Kılıç Arslan kızı **Selçuk Hatun** ile evli olan damadı Hısn-ı Keyfa ile Diyarbekir'deki diğer yerlerin sahibi **Nureddîn Muhammed'e 1180 yılında bir elçi göndermişti**. Bunun nedeni de damadının şarkıcı bir kadın ile evlenip kızından yüz çevirmesi idi. Bu konuyla ilgili Elçi ya evlilik akdi sırasında çeyiz olarak verilen kaleleri iade etmesi ya da şarkıcıdan ayrılması gerektiğini

94 Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 20-21.
95 R. Şeşen, a.g.m., s. 266, Turan, *Türkiye*, s. 212.

Nureddîn'e iletmişti[96]. Nureddîn Selçuk Hatun'u geri gönderdi fakat çeyiz olarak verilen kaleleri iade etmeyince, Sultan II. Kılıç Arslan damadının topraklarını almak üzere harekete geçti. Kayınpederine karşı koyamayacağını bilen Nureddîn, II. Kılıç Arslan ile Ra'ban Kalesi nedeniyle araları gergin olan Selâhaddîn Eyyûbî'ye sığındı. Bunun üzerine **Selâhaddîn Eyyûbî II. Kılıç Arslan arasında elçiler gelip gitti;** fakat bir türlü anlaşma sağlanmadı. Selâhaddîn Eyyûbî'nin kendine yaklaştığını duyan II. Kılıç Arslan en büyük emirini[97] onun yanına gönderdi. Elçi sultan adına *"Bu adam (Nureddîn) kızıma şöyle şöyle yaptı; mutlaka onun ülkesine gitmeli ve ona haddini bildirmeliyim*" dedi. Elçinin söylediklerine Selâhaddîn çok kızdı. Elçiye efendine de ki: *"Eğer geri dönmezse Allah'a yemin ederim ki, Malatya üzerine yürüyeceğim. Malatya'ya iki günlük mesafedeyim, oraya varmadan da atımdan inmeyeceğim, sonra da bütün ülkesine saldırıp elinden alacağım*" dedi. Bunun üzerine elçi huzurdan ayrıldı. Çünkü ordugâhtaki askerlerin gücünü ve kalabalıklığını, silah, at ve sairenin çok miktarda olduğunu görmüştü. II. Kılıç Arslan'ın yanında o kadar kuvvet yoktu. Selâhaddîn şayet Anadolu'ya gelecek olursa II. Kılıç Arslan'ın ülkesini ele geçireceğini anladı. Bu nedenle bir süre Selâhaddîn'in sakinleşmesini bekledikten sonra tekrar haber gönderip görüşmek istedi. Huzura kabul edilince "*Ben efendim adına değil, kendi adıma size bir şey söylemek istiyorum ve beni bağışlayıp bana hak vermenizi talep ediyorum*" dedi. Selâhaddîn söyle dedi. Elçi; "*Ey Efendimiz! Bu çirkin iş senin gibi bir sultana yakışmaz! Sen sultanların en büyük, en şanlı şöhretlilerinden birisin. Halkın senin Haçlılar ile anlaşma yaptığını ve cihadı terk edip ülkenin çıkarlarını bir kenara ittiğini, uzak yakın her taraftan asker toplayıp, senin ve*

96 R. Şeşen, a.g.m., s. 268; Turan, *Türkiye*, s. 212.

97 Süryani Mihael, "Kılıç Arslan veziri İhtiyareddîn Hasan'ı Selâhaddîn'e gönderdi" der (bkz. *a.g.e.*, s. 261); R. Şeşen, a.g.m., 266-68; E. Merçil, "Sultan Salâhaddîn Eyyûbî'nin Anadolu Türk Devletleriyle Münasebetleri", *Belleten*, Sayı 209, Ankara 1990, s. 419.

askerlerinin bir kahpe şarkıcı için yollara düşüp masraflar ettiğini duyması kadar büyük bir kötülük düşünebiliyor musun? Yarın Allah'a ne mazeret beyan edeceksin? Sonra Halife'nin, diğer Müslüman hükümdarların ve bütün halkın nezdindeki itibarın ne olur? Onlara bunu nasıl anlatırsın? Düşün ki, hiç kimse senin yüzüne karşı bunları söylemez, fakat meselenin böyle olduğunu bilmezler mi? Sonra farz et ki, Kılıç Arslan öldü, bu kız da beni sana gönderdi. O sana sığınıyor ve kocasından hakkını almanı istiyor. Zaten senden beklenen budur, sen bunu reddetmezsin" dedi. Bundan sonra savaşmadan iki taraf arasındaki anlaşmazlık tatlıya bağlandı[98].

Selâhaddîn Eyyûbî'nin Haçlılardan Kudüs'ü geri aldığı haberi duyulunca bu başarıyı tebrik etmek ve daha önce yapılan anlaşmaları yinelemek için **Sultan II. Kılıç Arslan elçi** olarak yine **İhtiyareddîn Hasan'ı** göndermiştir[99].

Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyûbîler arasında yukarıda bahsedilen anlaşmadan sonra Haçlılara karşı Selâhaddîn'e imkânları ölçüsünde yardım edeceklerine dair Kılıç Arslan ve oğullarından **elçiler ve mektuplar** geliyordu[100]. Ancak bu yardımlaşma uzun sürmedi. Çünkü II. Isaakios Angelos (1185-1195) ile Alman imparatoru arasında cereyan eden anlaşmazlık sonucu Bizans imparatoru, Selâhaddîn Eyyûbî ile ittifak kurmuştu. Eyyûbî-Bizans ittifakının yanı sıra, bir de Haçlı kuvvetleri ile karşı karşıya kalan Türkiye Selçuklu Devleti oldukça zor duruma düşmüştü. **1190 yılında** Türkiye Selçuklu Devleti'nden **Selâhaddîn Eyyûbî'ye elçiler** gitti. Kaynakların verdiği bilgiye göre, bunun nedeni *"III. Haçlı kuvvetleri ile anlaşıp ülkelerinden geçmelerine izin verdikleri ve onlara erzak temin ettikleri için*" özür dilemekti[101].

98 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 370-371.
99 R. Şeşen, *a.g.m.*, s. 345.
100 R. Şeşen, *a.g.m.*, s. 348.
101 R. Şeşen, *a.g.m.*, s. 348.

d) Kilikya Ermeni Krallığı'na Gönderilen

II. Kılıç Arslan, eniştesi Atabeg Nureddîn Mahmud b. İmadeddîn Zengi Danişmendli melikleri ile birleşip kendisine karşı saldırgan tutum sergileyince o da Ermeni Kralı Toros ile dostluğunu takviye edip ortak düşmanları Nureddîn'e karşı uzlaşma teklifinde bulunmuştur (1157)[102].

e) Haçlılara Gönderilen

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, eniştesi Atabeg Nureddîn Mahmud b. İmadeddîn Zengi'nin Danişmendli melikleri ile birleşip sınırlarına saldırması üzerine o da Nureddîn'in en büyük rakibi olan **Haçlılar ile ittifak yoluna gitti ve bunun için Kudüs ve Antakya Haçlı Krallığı'na elçiler gönderdi (1157)**[103].

Selâhaddîn Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethinden sonra III. Haçlı Seferi için Avrupa'dan harekete geçilmesi üzerine Bizans İmparatoru II. Isaakios ve Selâhaddîn Eyyûbî ortak düşmanları olan Haçlılara karşı ittifak oluşturunca, zor durumda kalan **II. Kılıç Arslan** ve **oğlu Kutbeddîn Melikşah Edirne'ye gelen Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'ya elçiler gönderdiler**. Türkiye Selçuklu Devleti **elçisi,** Alman imparatoruna **"Türk, Ermeni ve Süryanilerin büyük sultanı"** ifadesi ile başlayan bir mektup sunduktan sonra onunla ülkelerinden geçerken Haçlı kuvvetlerine karşı her türlü yardımda bulunacaklarına dair yazılı bir anlaşma da imzaladı[104]. Fakat III. Haçlı Ordusu Balıkesir-Alaşehir yolunu takip ederek ilerlerken Honas/Denizli civarında Türkmen saldırısına uğradı. Anlaşma şartlarına uymayan bu durum karşısında **Alman İmparatoru F. Barbarossa Türkmenleri takip ederek Konya'ya** kadar ilerledi. Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkentini muhasara eden Haçlı kuvvetleri bir taraftan da şehrin önündeki direnişi kırmaya çalıştı. Bu arada her iki taraf

102 Simbat, *Başkumandan Simbat'ın Vekayinamesi (957-1334)*, Türkçe çev. H. Andreasyan, TTK Kütüphanesi basılmamış nüsha, s. 57.

103 Simbat, *a.g.e.*, s. 57.

104 Turan, *Türkiye*, s. 221; T. Baykara, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev*, s. 13.

oldukça zor durumda kaldığı için karşılıklı elçiler gelip gitti. **F. Barbarossa'nın gönderdiği elçi** ile sonunda bir **barış anlaşması yapıldı**. Bu anlaşmaya göre Haçlı kuvvetleri elde ettikleri ganimetlerin yanı sıra Selçuklu topraklarından emniyet içinde geçmek için **Selçuklu** beylerinden **yirmi beş kişiyi** yanlarında **rehin olarak** alacaklardı[105].

f) Şii Trablusşam Kadısına Gönderilen

Süleyman Şah 1082-1083 yıllarında Adana, Misis, Anzarba başta olmak üzere bütün Kilikya beldelerini hâkimiyetine alınca derhal **Trablusşam'ın Şii Kadısı Celâlülmülk b. İbn Ammâr'a**[106] **elçi** gönderip kendisinden bu yeni fethedilen şehirler için kadı ve hatip talep etmiştir[107]. Bu durum Selçuklu hanedanlığı açısından oldukça ilginçtir. Çünkü bilindiği gibi bu hanedanın kurduğu devletin en büyük özelliklerinden biri Sünnî Abbasi hilafetine bağlılığıdır. Oysa Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah Hristiyan topraklarında kazandığı bu askerî üstünlüğün ardından ele geçirdiği bölgelerde kadı tayini için inanç olarak Şiî fakat resmen Fatımî hilafetine bağlı olmayan ve döneminde daha çok tarafsızlığı ile tanınan Trablusşam kadısı ile ilişkiye geçmiştir.

3) Muhasara ve Sefer Sırasında Gönderilen Elçiler

Sultan I. Kılıç Arslan, kayınpederi Çaka Bey'i ortadan kaldırıp Bizans ile ittifak sağladıktan sonra Malatya'yı zapt etmek için harekete geçti. **Süryani Mihael**'e[108] göre; 1095 yılında I. Kılıç Arslan Malatya'yı kuşattığında şehirde **Vali Gabriel** ve piskopos vardı. Sultan **I. Kılıç Arslan, elçi olarak asil bir memur (nazır) gönderdi.** Elçi sura yaklaşıp, piskoposun bizzat aşağı sarkıp

105 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, XII, 51-52; Turan, *Türkiye*, s. 224.
106 Ammâroğulları hakkında bkz. Abdülkerim Özaydın, "Ammâroğulları", *DİA*, III, 76-77.
107 Turan, *Türkiye*, s. 69; A. Özaydın, "Ammâroğulları", III, 76.
108 *Vekayiname*, s. 42-46.

sözlerini dinlemesini rica etti. Piskopos valinin emri mucibince, surun üstüne çıktı. Bu esnada Gabriel, yanında bir sığınakta gizlenmiş olduğu hâlde, onu dinliyordu. Elçi: *"Sultan size, şehri teslim etmenizi söylüyor. Bunu yaparsanız size selamet ve iyilik ihsan edecektir. Aksi takdirde, şehri kılıç kuvvetiyle alacak ve Allah, gerek sizin gerekse halkın kanı için hesap soracaktır"* dedi. Muhterem piskopos, elçiye: *"Merak etme, bu güne kadar kimse bu şehri harp ile zapt edememiştir ve yine zapt edemeyecektir. Şehirde, onu bir seneden fazla idare edecek miktarda yiyecek vardır"* cevabını verdi ve elçiyi uğurladı. Sonra piskopos, Gabriel'e dönüp: *"Ne dediğimi işte duydunuz. Şimdi şehri gönlünüzle teslim etmelisiniz"* dedi. Bu sözler üzerine Gabriel, piskopostan nefret etmeye başladı ve sonra da öldürttü. Ancak Frenklerin (Haçlılar) gelmesiyle I. Kılıç Arslan kuşatmayı kaldırdı.

İmparator Manuel ile **II. Toros** arasında yaşanan anlaşmazlıklarda Bizans'ın yanında yer almayı çıkarlarına daha uygun bulan Sultan I. Mesud damadı Danişmendli Yağıbasan ile birlikte 1153 yılında birinci Kilikya Seferi'ne çıktı. **Sefer sırasında II. Toros'a barış çağrısında bulunan bir elçilik heyeti gönderdi.** II. Toros'un huzuruna çıkan elçiler sultanın şu mesajını ilettiler: *"Biz, senin memleketini tahrip etmek için gelmedik. Bize itaat edip cebren almış olduğun toprakları İmparator'a iade et. O zaman, bize bir evlat ve dost olacaksınız."* Ermeniler bu tekliften dolayı büyük bir sevinç duydular. Onlar bu sert ve azametli adamı aniden teskin etmiş olan Allah'a şükran okudular. Çünkü o (yani sultan), kendilerine bir dost sıfatıyla ittifak önerisinde bulunuyordu. **II. Toros bir süre Türk elçilerini oyaladıktan sonra kendisi de onlarla beraber bir elçi gönderdi** ve sultana: *"Bir hükümdar olan sizlere gönül rızasıyla itaat ediyoruz. Çünkü siz, bizim memleketimizi hiçbir zaman tahrip etmediniz. Fakat bizim memleketimizi Romalılara vermek hususuna gelince bunu asla kabul edemeyiz."* Sultan bu cevaptan hiç rahatsız olmadı. Bilakis bir ittifak ve dostluk ahitnamesi yazdırdı ve bunu yeminle tasdik ettikten sonra bir elçi vasıtasıyla Ermenilere

gönderdi. Bundan sonra sultan kimseye zarar vermeden kendi memleketine döndü[109].

Rükneddîn II. Süleyman Şah **Gürcistan Seferine çıkmak istediğini** kardeşlerine, yakınlarına, çevre meliklerine haberler**, elçiler göndererek bildirmiş** ve onlardan adamlarını toplamalarını ve savaşa hazır olmalarını istemiştir[110]. **Brosset**[111] bu sefere neden olarak Kraliçe Tamara (1184-1213) zamanında Gürcü memleketlerinin refahının artmasını ve bu nedenle komşularının kendilerinden çekinmesini göstermektedir. Nitekim *"Büyük Rum memleketinden, Karadeniz'e kadar Asya ve Kapadokya'da hüküm süren Çaraslan (Kılıç Arslan)'ın oğlu Selçuklu Sultanı Nikardin (Rükneddîn II. Süleyman Şah)'in son zamanlarda Gürcülerin elde ettiği başarılardan çekindiği için iki taraf arasında anlaşma sağlamak için sık sık elçiler ve güzel hediyeler gönderdiğini*" kaydetmektedir. Ayrıca Tamara'nın da bu elçilik heyetlerine güzel hediyelerle iade-i cevapta bulunmasına rağmen Rükneddîn II. Süleyman Şah'a güvenmediğini çünkü sultan tarafından gönderilen **elçilerin casusluk amacıyla geldiklerini** belirtmektedir.

Yine **Brosset**'in[112] verdiği bilgilere göre, Rükneddîn II. Süleyman Şah 1202 yılında Gürcistan Seferi'ne çıktığında bir elçi vasıtasıyla Kraliçe Tamara'ya şu mesajı gönderdi: *"Göklerin altında yükselmiş sultanların en yükseği, meleklere benzeyen ve büyük Muhammed'i göndermiş olan Allah'ın yardımcısı ben, Rükneddîn, Gürcülerin hükümdarı olan sana, Tamara'ya bildiririm ki; her kadın akılca zayıftır. Sen, Gürcülere, Allah'ın sevgilileri olan İslâm halkını katletmek için kılıç kaldırmalarını, bundan başka da, hür bir milleti kölelik vergisine tâbi tutmalarını*

109 Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev. H. Andreasyan, Ankara 1987, s. 307; Simbat, *a.g.e.*, s. 56; M. Kesik, *Sultan I. Mesud*, s. 111-112; M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 133; Turan, *Türkiye*, s. 191.

110 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 70, Türkçe çev., I, 91.

111 *Gürcistan Tarih*, s. 404.

112 *a.g.e.*, s. 406.

emretmişsin. İşte ben İranlılar (Türkler) hanedanının adaleti icra etmeğe ve Allah'ın sırf bizim elimize verdiği kılıcı çekmemizi, sana ve halkına anlatmağa geliyorum. Ben gelmeden önce, önüme diz çökerek, Muhammed'in resullüğünü kabul ettiğini beyan eden ve kendi dinini inkâr edip boş yere ümit bağlandığın haçı huzurumda kıracak olanların hayatlarını bağışlamaya razı olacağım." Elçi ayrıca Tamara'nın huzuruna getirilip: *"Hükümdarınız kendi dinini terk ederse Sultan kendisiyle evlenecek, reddettiği takdirde ise onu kendi cariyesi yapacaktır*" dedikten sonra **Başkumandan Zakaria yerinden kalkarak ona bir tokat indirdi ve kendisini yarı ölü bir halde yere serdi. Elçi kendine gelince** Zakaria: *"Elçi olmasaydın bu küstahça hareketine karşılık olarak önce dilini, sonra da başını kesmek yerinde bir hareket olacaktı*" dedi. İki taraf arasındaki ilişkilerin bu kadar gerginleştiği bir anda bile kraliçe **Selçuklu elçisine elbise ve bir hediye vererek kendi elçisi ile birlikte sultana geri gönderdi.**

4) Önemli Başarılardan Sonra Gönderilen Elçiler

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan'ın, **Myriokephalon Zaferi (1176)**'nin ardından başta Halife **Müstezî Biemrillâh (1170-1180)** ve **Salâhaddîn Eyyûbî** olmak üzere komşu devletlere fetih-nameler, hediyeler göndererek zaferi müjdelediği bilinmektedir[113]. Sultan ayrıca **Alman İmparatoru F. Barbarossa'ya elçi** göndererek zaferi anlatmış, ona ittifak teklifi yapmış ve kızını da istemiştir.

113 Süryani Mihael, *a.g.e.*, s. 250; M. A. Çay, *Anadolu'nun Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi*, s. 142; Turan, *Türkiye*, s. 210-211; M. İpşirli, "Elçi", XI, 7.

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ DÖNEMİ

A- Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler

1) Tahta Çıkışı Tebrik ve Bağlılıklarını Bildirmek İçin Gelen Elçiler

Kaynakların ortak ifadesine göre 1205 yılında ikinci kez Türkiye Selçuklu tahtına oturan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'e **Harput Meliki Nizameddîn Ebu Bekir** (1203-1222) ve **Sümeysat/Samsat Sahibi Melik el-Efdal** itaatlerini bildiren elçiler göndermişlerdir[114].

I. Alâeddîn Keykubad 1220 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı olarak tahta çıktığında komşu hükümdarlardan kendisine tebriklerini ve bağlılıklarını bildirmek üzere elçiler gelmiştir[115].

2) Hilafet Makamından Gelen Elçiler

Halife en-Nâsır Lidinillâh (1180-1225), İzzeddîn Keykavus'a Fütüvvet-name ve bununla ilgili törenin yapılması için elçi olarak Şihâbeddîn Ebû Hafs Ömer el-Sühreverdî'yi (1145-1234) göndermiştir[116].

Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın saltanatının ilk yıllarında Türkiye Selçuklu Devleti'ne diğer bir önemli elçilik heyeti de hilafet makamından gelmiştir. I. İzzeddîn Keykavus'un **Halife en-Nâsır Lidinillâh'tan** fütüvvet şalvarı istemesi üzerine iki taraf

114 İbnü'l-Esir, Türkçe çev. XII, s. 170-171; Abu'l-Ferec, II, 487; Turan, *Türkiye*, s. 277; Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev*, s. 32.

115 Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 59.

116 İbn Bibi, *a.g.e.*, s.147-152, Türkçe çev., I, s. 169-173; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykavus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997, s. 32-33.

arasındaki ilişkiler daha da gelişmişti. Bu nedenle Alâeddîn Keykubad'ın Selçuklu tahtına oturduğu haberi halifeye ulaştırılınca derhal saltanat menşuru ile Rum ülkeleri/Anadolu hükümdarlığı ve sultanlık alâmeti olan kılıç, yüzük gibi kıymetli hediyeleri Şihâbeddîn Ömer bin Muhammed el-Sühreverdî ile Konya'ya göndermiştir. Konu hakkında bilgi veren **İbn Bibi**[117]'nin eserinde halife tarafından gönderilen elçinin hangi tarihte geldiğine dair kayıt yoktur. Yalnız, **Müneccimbaşı**[118] bu hadisenin 617/1220-1221 yılında olduğunu kaydetmektedir.

Halifenin elçisi **Ömer b. Muhammed el-Sühreverdî**'nin Aksaray'a kadar geldiği haberi Sultan I. Alâeddîn Keykubad'a iletilince sultan, elçinin Konya-Aksaray yolu üzerindeki **Zincirli Han**[119] mevkiinde karşılanması için saray erkânını görevlendirmiştir[120].

İbn Bibi'nin[121] tarih belirtmeden, **Müneccimbaşı**'nın[122] ise 619/1222-1223 yılı olayları arasında verdiği bilgilere göre; Sultan Alâeddîn Keykubad devlet işlerini düzenlemek üzere Kayseri'ye hareket etmişti. Oraya vardıktan kısa bir süre sonra da Malatya beylerinin yolladığı haberciler huzura gelerek, **halife tarafından Muhyiddîn İbnü'l-Cevzî'nin elçilikle** gönderildiğini haber verdiler. Bunu duyan Sultan I. Alâeddîn Keykubad yol boyunca elçiye eşlik etmek üzere **Sivas'a mihmandârlar** göndermiştir. İbnü'l-Cevzî, **Lala Kervansarayı**'na[123] varınca bizzat Sultan I. Alâeddîn Keykubad onu karşılamaya çıkmıştır. Elçi, sultanla kucaklaştıktan sonra halifenin selamını tebliğ etmiştir.

Resmikabul protokolünün ardından **Muhyiddîn İbnü'l-Cevzî** sultandan özel görüşme talep etti. İşte bu görüşme sırasında

117 *a.g.e.*, s. 229-230, Türkçe çev., I, 248-249.
118 *Camiü'd-Düvel*, II, 59-60.
119 Adı geçen han Aksaray-Konya yolu üzerindedir (bkz. Kemal Özergin, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", *İÜEF Tarih Dergisi*, XV/20, 1965, s. 164).
120 *a.g.e.*, s. 230, Türkçe çev., I, 249.
121 *a.g.e.*, s. 256-264, Türkçe çev., I, 275-282.
122 *Camiü'd-Düvel*, II, 62-63.
123 Adı geçen kervansaray Kayseri ile Sivas arasındadır (bkz. Kemal Özergin, *a.g.m.*, s. 156)

elçi sultana; "Müminlerin halifesi gönderdi ve buyurdu ki: *Tatar (Moğol) ordularının Hârezmşah ile muharebeyi bitirip Bağdad hududuna gelmekte oldukları anlaşıldı. Eğer Sultan yardım için iki bin süvari gönderirse çok memnun olacaktır.*" demiş, bu istek karşısında I. Alâeddîn Keykubad "**Baş üstüne, istenilen süvariler tertip edilir ve acele gönderilir**" karşılığını vermiştir. Görüşmeden sonra elçi ikametgâhına çekilmiştir.

Sultan I. Alâeddîn Keykubad yalnız kalınca devlet erkânını yanına çağırarak elçinin isteğini bildirmiş, iki bin yerine beş bin asker hazırlanmasını, hatta askerlerin bir yıllık mühimmat ve erzakının da beraberinde olmasını emretmiştir. Sultanın emri doğrultusunda istenilen askerler Malatya'da toplanmaya başlamış ve birliğin Melikü'l-ümera Bahâeddîn Kutluca'nın komutasında Bağdad'a hareket etmesi kararlaştırılmıştır.

Elçi daha sonra Malatya'ya hareket etmiş ve oradan da Bahâeddîn Kutluca komutasındaki askerî birlik ile Bağdad'a doğru yola çıkmıştır. Erbil'e vardıklarında halifelik makamından Moğol askerlerinin Bağdad'a gelmekten vazgeçtiği için ihtiyat olarak istenen yardım kuvvetlerine gerek kalmadığı haberini aldılar. Halife, elçi ile elli bin altın, yüz beş deve, yüz at, elli katır, on bin baş koyun, üç yüz hil'at, çeşitli yiyecek ve tatlılar yüklenmiş yirmi iki katır, ikamet resmi göndermiştir. Emir Bahâeddîn Kutluca, halifenin gönderdiği bu hediyeleri almış, elçiye Sultan Alâeddîn Keykubad'ın halifeye gönderdiği hil'atleri teslim ettiği gibi hilafet makamından gelen hediyelerin de hepsini kaleme alarak askere teslim etmiştir. Ardından halifelik makamından gelen heyetle Sultan Alâeddîn'in askerleri birbirleriyle vedalaşmışlar ve Selçuklu askerleri memleketlerine dönmüşlerdir[124].

124 Bahâedîn Kutluca Malatya'da konağına indikten sonra emirlere büyük bir ziyafet verip, yerlerine dağılmalarına müsaade etti. Yalnız emirlerinden birini saltanat sancağını sultanın huzuruna götürmek üzere görevlendirdi. Bizzat gelemediği için de sultandan özür dilemiştir (bkz. İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 264, Türkçe çev., I, 282).

Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Davud Şah ve Rükneddîn Cihanşah problemini çözdükten sonra kısa bir süre **Sivas'ta** ikamet edip çok miktarda hediye ve armağanlarla **Darü'l-hilafe'den gelen elçilik** heyetini ağırlamıştır[125]. Verilen bilgilerden anlaşıldığına göre halifelik makamından gelen elçilik heyeti muhtemelen **1227-1228 yılında gelmiş olmalıdır**. Selçuklu sarayına olmasa da 1236 yılında Eyyûbîler ile Selçuklular arasında arabuluculuk yapmak üzere hilafet makamından Amid'e **Muhammed Yusuf b. el-Cevzî** elçi olarak gelmiştir[126].

3) Komşu Devletlerden Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler

a) İznik Rum Devleti'nden Gelenler

Babası I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in 1211 Alaşehir Savaşı'nda ölmesinin ardından devlet erkânının tercihi ile saltanat tahtına oturulan Malatya Meliki I. İzzeddîn Keykavus daha tebrikleri kabul edemeden kardeşi Tokat Meliki Alâeddîn Keykubad'ın isyanı ile karşılaştı. Kardeşinin Kayseri muhasarasından şehrin subaşısı Celâleddîn Kayser sayesinde kurtulmayı başaran sultanın muhtemelen **ilk ağırladığı elçilik heyeti İznik İmparatoru Theodor Laskaris'ten gelenlerdir**. **İbn Bibi**'nin[127] naklettiğine göre, I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in Laskaris ile yaptığı Alaşehir Savaşı'nda ölmesinin ardından İznik imparatorunun, Türkiye Selçuklu Devleti tahtına oğlu I. İzzeddîn Keykavus'un çıktığı haberini alınca zor durumda kalmıştı. **Çünkü I. İzzeddîn Keykavus babasının intikamını almak için harekete geçip Laskaris'in işini zorlaştırabilirdi. Zaten Alaşehir Savaşı'ndan yeni çıkmış ve diğer taraftan 1204'ten beri İstanbul'u işgal eden Latinler onun için büyük bir tehlike idi. Bütün bunların üzerine İzzeddîn Keykavus ile yeni bir savaşı göze alabilecek**

125 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 364, Türkçe çev., I, 372.
126 Turan, *Türkiye*, s. 384.
127 *a.g.e.*, s. 130-132, Türkçe çev., I, 152-153; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykavus*, s. 62; Turan, *Türkiye*, s. 299.

konumda değildi. Bunun için I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in ölümü ile neticelenen Alaşehir Savaşı'nda esir düşen Seyfeddîn Ayaba başta olmak üzere ileri gelen Selçuklu emirlerini serbest bırakıp hem yeni Sultan I. İzzeddîn Keykavus'un saltanatını tebrik etmek, hem de iki taraf arasında **barış görüşmelerini sağlamak için** bir **elçilik heyeti** göndermiştir (1211). İmparator tarafından gönderilen heyetin berberinde **sultana takdim edilmek üzere 30.000 dinar, zembiller dolusu mücevher, yükler dolusu amberler, altın kemerli gümüş tenli erkek köle (gulam), cariyeler, altın işlemeli taşlar yine altın sırmalı ve atlas kumaşlarından elbiseler ile dev yapılı atlar da vardı.**

Aynı elçilik heyeti ile ilgili olarak **Müneccimbaşı**[128] ise şu bilgileri vermektedir: I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in öldüğü 1211 Alaşehir Savaşı sonucu Laskaris/Leşkeri, Emir **Seyfeddîn Ayaba'nın yanı sıra Keykavus'a bir elçi ve büyük hediyeler gönderip itaatini** arz etti. Alaşehir'de olanlardan dolayı özür diledi ve babası Gıyasseddîn Keyhüsrev'in ölümü ile ilgisi olmadığını beyan ettikten sonra anlaşma talebinde bulundu. Sultan İzzeddîn onun elçisine ikramda bulunarak anlaşma ile birlikte geri gönderdi.

b) Kilikya Ermeni Krallığı'ndan Gelen

Sultan I. İzzeddîn Keykavus taht için isyan eden kardeşi Alâeddîn Keykubad ile uğraşırken Ermeni Kralı Leon itaatsizlik göstererek Selçuklulara ait sınırları ihlal ettiği gibi Anadolu-Suriye ticaret yolunu kullanan tüccarlara da kötü muamelede bulunmuştu. Bu nedenledir ki sultan kardeşi ile olan problemini çözdükten sonra 1216 yılında Ermeni Krallığı üzerine sefer düzenleyince zor durumda kalan Leon sultana barış teklifinde bulunarak itaat ettiğini ve haracını arttıracağını bildirmek üzere elçi göndermiştir. **Elçi sultana takdim edilmek üzere altın**, **gümüş eşyalardan**, **altın işlemeli eyerlerin bulunduğu soylu atlardan**, **rahvan katırlardan, hızlı uçan doğan ve şahinlerden**, güzel yüzlü **Frank kadın kölelerden**, **Sakarlat kumaşlardan** ve

128 *Camiü'd-Düvel*, II, 77.

sayısız para keselerinden oluşan hediyeler getirmiştir. Ayrıca **elçi Ermeni Kralı Leon'un sultandan özür dileyen** ve topraklarını kendisinde bırakılırsa **yıllık haracını arttıracağını ve silahlı, tam teçhizatlı 500 süvariyi nerede isterse orada savaşa göndereceğini garanti eden mektubunu İzzeddîn Keykavus'a takdim etti**. Sultan mektupta yazılanların doğru olup olmadığı konusunda heyetten bilgi alıp ikna olduktan sonra her yıl haraç olarak 20.000 dinar, şahane hediyelerle birlikte saltanat hazinesine gönderecekleri, geçen yıldan kalan haracı da Ermeni ülkesine gelecek olan habercilere ve tahsildarlara ödeyecekleri, o günden itibaren kulluk görevlerini hiçbir şekilde ihmal etmeyecekleri konusunda anlaşmaya vardılar (1218).

c) Eyyûbîlerden Gelen

Türkiye Selçuklu Devleti'nin vassalı konumunda olan Hısn-ı Keyfa Hâkimi Melik Mesud zaman zaman Melik Eşref adına hutbe okuyordu. Onun bu istikrarsız siyaseti nedeniyle 623/1226 yılında **Melik Eşref** Amid hükümdarının ülkesine karşı harekete geçmesi için **Alâeddîn Keykubad'a elçi göndermiştir**[129]. Sultan I. Alâeddîn Keykubad da bölgede ikili siyaset sergileyen Mesud'a karşı duyduğu güvensizlik nedeniyle bu fikre olumlu bakmış ve ordusunu hazırlatarak Şaban 623/Temmuz-Ağustos 1226 tarihinde Mesud'un ülkesine hareket etmiştir[130]. Daha sonra da Çaşnigir Mübârizeddîn Çavlı komutasında bir miktar asker Amid'e ait olan Kâhta Kalesi'ne, Malatya Ordusu Kumandanı Esedüddîn Kondistabl (emir-i ahur) idaresindeki bir grup da Çemişgezek ve Kerferek'e[131] gönderilmiştir[132].

129 Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 65.

130 İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 458-459, Türkçe çev., XII, 420; İbn Vasıl, *Müferric el-Kürûb*, Molla Çelebi ktp., nr. 119, vr. 132b; Aynî seferin tarihini 624 olarak verir (bkz. Ikd el-Cuman, Veliyüddîn Efendi ktp., nr. 2390-91, XIX, 68-69.

131 Metinde adı geçen Kerferek'in neresi olduğunu tam olarak tespit edemedik. Fakat E. Honigmann'ın *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, trc., Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s.75'te Çemişgezek (Çemişkacagk)'in 20 km güneydoğusunda Hapizik Kale adlı bir yer geçmektedir. Muhtemelen Kerferek burası olmalıdır.

132 İbn Bibi, *a.g.e.*, 275-276, Türkçe çev., I, 292-293.

Ancak Türkiye Selçuklu kuvvetlerine karşı durabilmek için Amid sahibi, el-Eşref'ten yardım isteyince **Eyyubi Meliki el-Eşref** bu defa **I. Alâeddîn Keykubad'a tekrar elçi gönderip** Adıyaman ve etrafını Amid sahibine iade etmesini, askerlerini bu beyliğin topraklarından çekmesini rica etti. Fakat I. Alâeddîn Keykubad buna öfkelenerek elçiye *"Ben Melik el-Eşref'in naibi değilim. Bana emir veremez*" dedi[133].

Türkiye Selçuklu Devleti ile Eyyûbîler arasında kaynaklara göre **624/1226-1227 yılında Celâleddîn Hârezmşah'a karşı cephe oluşturmak için çok sık elçiler gelip gitmiştir**[134]. Meselâ, **Melik Mücahid**'in adını tespit edemediğimiz **bir elçisi** Alâeddîn Keykubad'ı ziyaret etmişti[135]. Yine Melik Eşref'in **ziyaret sebebi belli olmayan el-Zeki bin el-Acemî adındaki elçisi** de Sultan Alâeddîn Keykubad tarafından ağırlanmıştır[136]. Aynı yıl içinde Türkiye Selçuklu Devleti'ne **Melik Muazzam'ın elçisi Kerimeddîn el-Halatî'nin gelmesi beklenmekteydi**. Ayrıca **Halep Atabeyi Şihâbeddîn Tuğrul** da **İbnü'l-Ebi Heyca adında bir elçi göndermiştir**[137]. Yassıçemen Savaşı öncesi Sultan I. Alâeddîn Keykubad Eyyûbîlerin desteğini alabilmek için gerek el-Kâmil'e, gerekse el-Eşref'e elçiler yollamıştı (1229-1230). Sonunda Melik el-Eşref adamlarından **Kemâleddîn el-Ahlâtî'yi** I. Alâeddîn Keykubad'a ittifakın şartlarını görüşmek üzere **elçi olarak gönderdi**. I. Alâeddîn Keykubad **gelen elçiye** Melik el-Eşref'in **istediği garantiyi** verdi[138].

133 R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İstanbul 2007, s. 103.

134 R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 106.

135 İbn Nazif el-Hamevî, *el-Tarih el-Mansurî*, nşr. Ebu el-İyd Dudu, Cezayir 1981, s. 141.

136 Bu bilgi sadece İbn Nazif el-Hamevî'nin *el-Tarih el-Mansurî* (s.143) adındaki eserinde geçmektedir

137 İbn Nazif el-Hamevî, *el-Tarih el-Mansurî*, s. 146.

138 R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 121.

4) Diğer Devletlerden Gelen Elçiler

a) Celâleddîn Hârezmşah'tan Gelen

Hârezmşahlar Devleti'ni yeniden canlandırmaya çalışan Celâleddîn Hârezmşah iki Türk devleti arasında dostluk ve birlik kurulması için Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddîn Keykubad'a, **Şihâbeddîn Kösevî**'nin **kaleminden** çıkan **bir mektup** ile **Kadı Mucireddîn Ömer b. Sa'd el-Hârezmî'yi**[139] **elçi** olarak göndermiştir (622/1225).

Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Kayseri'de ikamet ettiği sırada dostluk ve iyi dilek temennileri ile gönderilen mektubu getiren Hârezmli elçiyi yüceltmek için her şeyi yapmıştır[140].

Celâleddîn Hârezmşah'ın **Taştdâr Cemâleddîn Ferruh**, **Cemâleddîn Savecî**, **Necmeddîn Ebû Bekir Camî** gibi önemli kişiler ve iki büyük Hârezmli emir ile **11 Kasım 1228 yılında** Sultan I. Alâeddîn Keykubad'a bir mektup gönderdiği bilinmektedir. Bu mektupta Selçuklu Sultanı I. Alâeddîn Keykubad ile görüşmek arzusu belirtildikten ve âdet olan yüksek lâkap ve unvanların zikrinden sonra, Celâleddîn Hârezmşah'ın kendisinin 1227 yılında Moğol saldırısı ile uğraşırken muhaliflerin ayaklandığını, bu sırada zat-ı devletlerinin de Frenk ateşini söndürmekle meşgul olduğunu ve ikisinin de başarı kazandığını belirtmektedir. Ayrıca Alâeddîn Keykubad'ın Erzincan'ı ilhakını yerinde bulmakta ve *"Eğer Erzen-i Rum sahibi de bu davranışınızdan ümitsizliğe kapılıp size itaat etmeseydi layık olduğu cezaya çarptırılacaktı*" demektedir[141].

139 Nesevî, *Siret-i Celâleddîn Mengübirti*, Tahran 1965, s. 140.

140 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 370-371, Türkçe çev., s. 377. Sultan Alâeddîn Keykubad ile elçi Kadı Mucireddîn Ömer Sa'd Celâleddîn Hârezmşah'ın Atabey Ebû Bekir Sa'd'ın kızı Melike Hatun ile evliliğinden olan kızıyla Melik Gıyaseddîn Keyhüsrev'i evlendirmek suretiyle arada bir akrabalık bağı kurmayı kararlaştırdılar (Bu evlilik hakkında bkz. E. Merçil, *Fars Atabegleri Salgurlular*, TTK, Ankara 1975, s. 81).

141 O. Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK, Ankara 1988, s. 97. Celâleddîn Hârezmşah bu mektubunda ayrıca bir yıl önce (624/1227) Kutluğ Subaşı Şemseddîn adında birinin Alâeddîn Keykubad tarafından elçi

İbn Bibi[142] ise, Celâleddîn Hârezmşah tarafından gönderilen bu ikinci elçilik heyetinin geldiğini Sultan I. Alâeddîn Keykubad Alanya'da ikamet ederken haber almıştı. Bu elçiler huzura kabul edilince mesajı ilettiler, daha sonra da odalarına çekildiler. Bir hafta boyunca elçilere izzet-ikramda bulunuldu.

Burada bahsi geçen elçilik heyeti dışında **Şemseddîn Altunaba**[143] Türkiye Selçuklu Devleti **elçisi** olarak **Celâleddîn Hârezmşah'ı** ziyaret edince Hârezmşah onunla birlikte kendi mesajını iletmek üzere **Emir-i Şikâr Seyfeddîn Tarab**, **Hârezmli Fakih Rükneddîn** ve **Celâleddîn Ferruh**'u **elçi olarak görevlendirmiştir**. Fakat Sultan Alâeddîn Keykubad Celâleddîn Hârezmşah'ın **elçilerini** Eyyûbîler ile ittifak yapmak için gönderdiği **Kemâleddîn Kamyar'ın Melik Eşref'in yanından dönüşünde** (yani Melik Eşref'in desteğinden emin olunca) **huzura kabul etmiş** ve onlara *"hutbeleri Eyyûbî Meliki Eşref adına okutun ki, sadakatiniz anlaşılsın"* diyerek oldukça sert cevap vermiştir[144].

b) Venedik Dukalığı'ndan Gelen

Sultan I. Alâeddîn Keykubad 1220 yılında Türkiye Selçuklu tahtına oturduğunda, babası I. Gıyaseddîn Keyhüsrev ile kardeşi I. İzzeddîn Keykavus zamanında imzalanan ticaret anlaşmalarını yenilemek için Venedik Dukalığı'ndan **Jacobus Teopulu** adında bir **elçi gelmiştir**. Türkiye Selçuklu Devleti elçilik ilişkileri

olarak gönderildiğini, fakat haset sahiplerinin (Erzen-i Rum Meliki Cihanşah kastediliyor) engellemesiyle kendisine ulaşamadığını kaydediyor ki, böyle bir elçinin gönderildiğine dair Selçuklu kaynaklarında hiçbir bilgi yoktur. Ayrıca Celâleddîn Hârezmşah'ın bahsettiği elçinin Subaşı Şemseddîn Altunaba olduğunu, zira Kutluğ Subaşı isminin Türkçe bir ad değil unvan olduğu görüşündedir (bkz. O. Turan, gös. yer).

142 *a.g.e.*, s. 374-378, Türkçe çev., I, 380-383.

143 Çaşnigir Şemseddîn Altunaba'nın hayatı hakkında bkz. O. Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri I, Şemseddîn Altunaba Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten*, Sayı: 42, Ankara 1947, s. 187-200.

144 Nesevî, *Siret-i Celâleddîn Mengübirti*, s. 236.

(diplomatik ilişkileri) açısından son derece önemli olan **8 Mart 1220** tarihli bu anlaşma kırmızı harflerle yazılmış ve altı sultanın mührü ile mühürlenmiş olup Venedik dukası adına, **elçi Jacobus Teopulu**, sultan adına ise elçisi **Emir Sipehsalar Şemseddîn Emirü'l-Gazi** imzalamıştır[145]. İtalyan kaynaklarını referans gösteren **W. Heyd**[146] geliş sebebi ve neticesi hakkında bilgi vermese de 1228 yılında Venedik Dukalığı'nın Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddîn Keykubad'a **Fillippo Giuliano** adlı bir elçi gönderdiğini kaydetmektedir.

c) Moğol Hanlığı'ndan Gelen

On yedi yıllık saltanatı süresince **Alâeddîn Keykubad'a gönderilen** en önemli **elçilik heyetlerinden biri** hiç şüphesiz **Moğol Hanı'**nınkidir. **İbn Bibi'nin**[147] naklettiğine göre, 633/1235-1236 yılında **Ögedey Han**, **Kazvinli Emir Şemseddîn Ömer**'i[148] bir

145 O. Turan, *Vesikalar*, s. 133-134. Ayrıca anlaşma metni için bkz. s. 143-146; Şerafettin Turan, *Türkiye İtalya İlişkileri*, I, KBY, Ankara 2000, s. 168-179.

146 *Yakın Doğu Ticaret Tarihi I*, Türkçe çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 1975, s. 302 dipnot 4.

147 *a.g.e.*, s. 366-373, Türkçe çev. I, 374-379.

148 Emir Şemseddîn, İran Azerbaycan'daki Kazvin şehrinin ileri gelenlerindendi. Ticaretle meşgul olmuş ve Erzen-i Rum'a kadar gelmiş, burada zırhçılık sanatını öğrenmiştir. Bir süre sonra topladığı çeşitli mal ve kumaşlarla Erzen-i Rum'dan ayrılıp Türkistan'a gitmiştir. Ticaretle uğraştığı için mallarını göstermek maksadıyla Moğol hanının sarayına da uğramıştı. Saraya varınca han ona nereden geldiğini sormuş o da Rum (Anadolu) diyarından diye cevap vermiştir. Han, Sultan Alâeddîn Keykubad hükümdarlık yönünden nasıldır? diye sorunca Emir Şemseddîn Ömer de "Moğol hanının beğeneceği derecededir, adaleti, aklı yüksek, ülkesi zengin ve tebaası rahattır." Bunun üzerine Moğol hanı "Böyle vasıflara sahip bir sultanı dostluğumuzdan mahrum bırakmak yazık olur. Bizimle barış içinde olması konusunda onu uyaralım. Ülkesi ve halkı mamur kalsın. Bu iş için seni ona elçi olarak gönderelim" demiştir. Moğol hanının bu sözlerinden sonra elçi Emir Şemseddîn Ömer iki Moğol nökeri (muhafız) ve Sultan Alâeddîn Keykubad'a verilmek üzere bir altın paize (hanın imzasını taşıyan altın veya gümüş levha, Ş. Emin, *Ferheng-i Istılahat-ı Divanî-i Devran-ı Moğol*, Tahran H/Ş. 1357, s. 78) ile gümüş paize ve bir yarlıg ile yola çıkmıştır (İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 452-454, Türkçe çev., I, 448-449).

yarlık (mektup) ile Sultan Alâeddîn Keykubad'a **elçi göndermiştir**[149]. Uzun bir yolculuktan sonra **Elçi Emir Şemseddîn Ömer Kayseri'ye gelmiş,** fakat buraya geldiğinde Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın Alâiye'de olduğunu öğrenmiştir. Bu arada Çaşnigir Mübârizeddîn Çavlı, sultana ulak gönderip **Moğol elçisinin geldiğini bildirmiştir**. Elçi Kazvinli Emir Şemsedîn Ömer Kayseri'de ikamet edip sultanın gelmesini beklerken Çaşnigir Mübârizeddîn Çavlı tarafından ağırlanmıştır. Sultan **Alâeddîn Keykubad Kayseri'ye dönünce hemen elçiyi huzuruna kabul etmiştir**. Elçi Şemseddîn Ömer huzura kabul edilince Moğol hanının yarlığını Sultan Alâeddîn Keykubad'a takdim etmiştir. 633/1235-1236 Biçin (Maymun) ayında yazılan bu yarlığın muhtevası kısaca şöyledir: *"Âdil Sultan I. Alâeddîn Keykubad bilir ki; bizim hükümdarlıktaki ünümüzü cihan duymuştur. O tarafa gidip gelen yolcular senden hoşnutluk gösteriyorlar. Bunu duyuyor ve takdir ediyoruz. Bunun için de seni korumak ve kollamak istiyoruz. Böylece sen kendi ülkende gönül hoşluğu ile yaşayabilirsin. Ulu Tanrı bizi yüceltmiş ve yeryüzünü bizim soyumuza armağan etmiştir. Seni illiğimize (itaatimize) davet ediyoruz. Şimdi de kendi halimizi bildirelim: Bizim buyruğumuzu dinlemeyenlerin, bizden ayrılanların yurtlarını, çerilerimizle ele geçirir, onları öldürür, kadınları, çocukları tutsak eder, mal ve davarlarını talan, mülklerini harap ederiz. Fakat onlara erişen bu kötülük bizden değildir."*

Sultan **I. Alâeddîn Keykubad**, mektubu okuyunca **Şemseddîn Ömer'i özel olarak görüşmek için bir odaya çağırttı**. Daha sonra ikisi arasında ilgi çekici bir konuşma geçti. Sultan *"Tanrıya çok şükür ki sizin gibi değerli bir elçi bizim yanımıza geldi. Siz*

149 Muhtemelen bu olayla ilgili olarak *Anonim Selçuknâme* (bkz., s. 47, Türkçe çev., s. 21)'de Alâeddîn Keykubad dönemi olayları anlatılırken "Sultan Moğollara karşı öyle bir harp yaptı ki savaşta 20.000 kişilik Moğollara hücum edip bozguna uğrattığı için Moğolların kalbine büyük bir korku düştü. Sonra bir elçi gönderip onlardan haraç istedi. Moğollardan çok armağan geldi ve beğenildi" denmektedir. Fakat Alâeddîn Keykubad'ın Moğollar ile yaptığı bir savaş yoktur. Belki de burada Celâleddîn Hârezmşah ile yapılan Yassıçemen Savaşı kastedilmektedir?

ki Müslüman'sınız, soracağım şeylere dindarlık icabı doğru cevap veriniz" dedi. Bunun üzerine **elçi**, *"Bildiğim her şeyi doğru söyleyeceğim*" dedi. **Sultan**, *"Moğol Hanının illiğini kabul edersem bizim ülkemize göz diker mi?*" diye sordu. Elçi *"Allah etmesin, onun o kadar çok ülkesi var ki her yıl huzuruna birçok elçiler gelip gider, ayrıca çok zengin hazineleri, toprakları var. Ona ufak bir armağan gönderip gizli saklı bir şey yapmazsanız size karşı iyi davranır*" dedi.

Sultan I. Alâeddîn Keykubad, **Elçi Emir Şemseddîn'in sözlerinden sonra** Moğol hanının **teklifini kabul ederek** hediyeler tertip edilmesini emretmiştir. Ancak 3 Şevval 634/31 Mayıs 1237 tarihinde ansızın vefat edince elçiyi uğurlamak oğlu II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'e kalmıştır.

Aynı elçilik heyetiyle ilgili **Müneccimbaşı**[150] şu bilgileri verir: 633/1235-1236 yılı içinde Sultan Alâeddîn'e **Abaka Han'ın elçisi geldi**. Elçi *"Serverân*" diye tanınan **Emir Şemseddîn Ömer el-Kazvinî idi**. Elçinin yanında Abaka'nın iki kölesi vardı. Sultan elçilere ikramda bol davrandı. Elçiye *"Şayet Han'a itaat edersek mülkümüzü elimizden alır mı*?" dedi. Elçi *"hayır*" deyince Han'a muteber hediyeler gönderdi.

5) Sefer ve Muhasara Sırasında Gelen Elçiler

Sultan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev 1207 yılında Rumların savunduğu Antalya'yı muhasara ettiğinde şehir halkı önce Kıbrıs Franklarından yardım istedi. Bunun üzerine Selçuklu askerinin bir grubu çekildi, bir kısmı da şehre erzak girmesine engel olmak için orada kaldı. Yiyecek sıkıntısı çeken şehir halkı Franklardan Müslümanları kovmaları konusunda ısrar edince aralarında gerginlik çıktı. Bunun üzerine **Antalya'daki Rumlar Selçuklu askerlerine elçi gönderip şehri teslim almalarını istediler**. Elçilerin talebi üzerine I. Gıyaseddîn Keyhüsrev 4 Mart 1207'de Antalya'ya girdi[151].

150 *Camiü'd-Düvel*, II, s. 76-78.
151 Cenabî, a.g.m., s. 247. Cenabî'ye göre şehir Şaban ayının ikinci günü yani

Sultan I. İzzeddîn Keykavus saltanatının ilk günlerindeki Kayseri muhasarasından kurtulup Laskaris problemini de çözdükten sonra Ankara Kalesi'ne çekilerek direnişini sürdüren kardeşi Alâeddîn Keykubad üzerine harekete geçti (1212). Bu defa zor durumda kalan Alâeddîn Keykubad oldu ve arabuluculuk yapması için **Halep Hükümdarı Melik Zâhir'e** başvurdu. Melik Zâhir, Alâeddîn Keykubad'ın isteğine uyarak **Takıyeddîn Ali bin Ebû Bekir el-Herevî'yi elçi olarak İzzeddîn Keykavus'a gönderdi**. Elçi sultanın huzuruna çıkınca kendi ülkesinde uygulanan çözümleri[152] göz önüne alarak uzlaşma önerdi, fakat İzzeddîn Keykavus kayıtsız şartsız teslim olmadığı sürece bu problemin çözülemeyeceğini bildirdi[153]. Bunun üzerine şehrin ileri gelenleri halkın daha çok zor durumda kalmaması ve Alâeddîn Keykubad ile ona destek olan adamlarının hayatına dokunulmaması şartı ile Sultan I. İzzeddîn Keykavus arasında arabuluculuk yaparak uzlaşma yolu bulundu (1213).

Diğer taraftan konumuzla alakalı bir başka örnek de Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın Kalanoros/Galanoros (Alâiye) kuşatması[154] sırasında yaşanmıştır. Kale Sahibi **Kir Fard** hücumlara

603/4 Mart 1207'de ele geçirilmiştir. Ancak kaynakların birçoğu hadisenin 3 Şaban 603/5 Mart 1207 tarihinde olduğunu belirtmektedir (bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XII, 253, Türkçe çev., XII, 206; Aynî, *Ikdü'l-cûmân*, nr. 456, vr. 129a).

152 Ancak çözüm önerileri hakkında bilgi verilmemektedir.

153 İbn Vasıl, *Müferic el-Kürûb fî Ahbâr Benî Eyyûb*, III, nşr. Cemâleddîn el-Şayyâl, Kahire 1960, III, 218; İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 137-138, Türkçe çev., I, 158-159; Turan, *Türkiye*, s. 301; S. Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykavus*, s. 72.

154 Türkiye Selçuklu tarihi açısından oldukça önemli olan bu seferin tarihi, kaynaklarda farklı verilmektedir. Meselâ, *Anonim Selçuknâme,* (s. 45, Türkçe çev., s. 29)'de 618/1221-1222 tarihi verilirken, Konya surlarının tamamlanmasından sonra seferin gerçekleştiği kaydedilmektedir. Abu'l-Ferec ise "Arapların 620/1223 yılında Sultan Alâeddîn Adrianos denizinin sahili üzerindeki kuvvetli kaleyi alarak buraya Alâiyye namını verdi" der (bkz. *Abu'l-Ferec Tarihi*, II, 516). Niğdeli Kadı Ahmed ise eserinde 619 yılını vermektedir (bkz. *el-Veledü'ş-Şefik*, Fatih ktp., nr. 4519, vr. 295a). Osman Turan tarafından yayınlanan eski bir takvimde ise seferle ilgili 618 tarihi yer almaktadır (bkz. *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, TTK, Ankara 1984, s. 77). Alâeddîn Keykubad'ın ilk seferi olduğu düşünülürse 618/1221-1222 tarihi bizce de makuldür.

dayanamayacağını anlayınca **Antalya Subaşısı Mübârizeddîn Er-Tokuş'a elçi gönderip barış istemiştir**. Er-Tokuş durumu I. Alâeddîn Keykubad'a arz edince, sultan buna çok sevinmiş ve elçiye barış teklifini kabul ettiğini söylemiştir. Sultan Alâeddîn Keykubad'ın barışı kabul ettiği **elçi tarafından kale sahibine iletilince** Kir Fard derhal I. Alâeddîn Keykubad'a bir mektup yazıp *"Eğer bana aman ve ülkenizde kalan ömrümü geçirecek bir yer verilirse büyük bir lütuf olacaktır"* demiştir. Sultan, **Kir Fard'ın bu teklifini kabul etmiş** ve: *"Sadakatini ispat için ailesi efradından birini akrabalığımıza arz ederse hakkındaki güvencemiz artmış olur"* diye cevap vermiştir. Sultanın bu isteği doğrultusunda Kir Fard **kızlarından birini Alâeddîn Keykubad'ın haremine göndermiş**, sultan ise ona **Konya'nın Akşehir beyliği** menşûru ile **beş parça köyün mülkiyetinin** bağışlandığına dair yazılan **menşûru elçi** ile göndermiştir[155].

Kaynakların verdiği bilgilere göre, transit ticaret merkezi konumunda olan Ermeni Krallığı ile bölgeden geçen tüccarların zarara uğraması ve bu durumu Sultan I. Alâeddîn Keykubad'a şikâyet etmeleri nedeniyle iki taraf arasında problem yaşanmış ve Türkiye Selçuklu Sultanı bölge üzerine sefer kararı almıştı. Ayrıca **Antakya Prinkepsi Bohemond** da **Ermenilere karşı sefer düzenlemek üzere** I. Alâeddîn Keykubad'a ittifak teklif etmişti[156]. Siyasetine uygun gelen bu teklifi kabul eden Alâeddîn Keykubad, sefer için Mübârizeddîn Çavlı ve Emir Komnenos'u görevlendirdi. Ermenilerin denizden yardım almasını engellemek için ayrıca Mübârizeddîn Er-Tokuş'u da sahillerin güvenliğine memur etti. Bu sefer sırasında Selçuklu ordusu en sağlam ve müstahkem konumda olan Çinçin Kalesi'ni[157] muhasara etmişti.

155 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 244-248, Türkçe çev., I, 262-267.

156 İttifaktan hemen sonra Antakya Prinkepsi ordusunu hazırlayıp Ermeniler üzerine saldırıya geçmek üzere iken **Frenkler**in önemli bir kesimi olan **Templier** ve **Hospitalierler** "Papa bizi böyle bir saldırıdan men etti" diyerek desteklemekten vazgeçince, Bohemond başka güçler bularak saldırıya geçti fakat başarılı olamadı. Bunun üzerine papa onu **aforoz etti** (İbnü'l-Esir, *el-Kâmil,* XII, 465-466, Türkçe çev., XII, 427)

157 Çinçin Kalesi ilk kez 1216 yılında I. İzzeddîn Keykavus tarafından fethedilmiştir (bkz. Turan, *Türkiye*, s. 314).

Bir süre devam eden kuşatma sonucunda Selçuklu ordusunun saldırılarına direnemeyeceğini gören **Ermeni Kralı**, **Mübârizeddîn Çavlı'ya gönderdiği elçiler vasıtasıyla** *"Eğer bize suçumuz derecesinde azap edecekseniz vurduğunuz darbeler yeterlidir. Uzun sözün kısası her sene bin süvari ve beş yüz çarhçı neferi harp hizmetlerine gönderelim, kesilecek sikkeyi sultanın lâkabıyla şereflendirelim, haracı iki misline çıkaralım…"* demiştir. Mübârizeddîn Çavlı **elçilerin bu ricalarını** Sultan I. Alâeddîn Keykubad'a bir mektup ve ulak ile bildirmiştir[158].

Yine tüccarların şikâyeti nedeniyle çıkılan ve Melikü'l-ümera Hüsameddîn Çoban'ın görevlendirildiği **Suğdak Seferi**[159] sırasında da **elçilerin gelip gittiğinden kaynaklar bahsetmektedir**. Meselâ, Selçuklu donanmasının Suğdak'a yaklaştığını gören halk, **Emir Çoban'ı karşılamak için bir elçi göndermişlerdi**. Elçiye: *"Biz cihan sultanının kullarıyız. Onun büyük bir orduyu sahillerimize göndermesinin sebebini bilmiyoruz. Eğer vergiyi (bâc'ı) ve geçiş resmini ödemekte ihmalkârlık ettiysek, bırakın onu fazlasıyla telafi edelim. Fermana uyarak bu zor işi kolaylaştıralım. Eğer Rus tarafına gitmek istiyorsanız yiğitlerimizi kulluğunuza verelim"* demesi tembihlenmişti.

Ancak Suğdaklı **elçi Hüsameddîn Çoban'ın huzuruna gelince**, kendisinden istenilenlerin yerine şunları söylemiştir: *"Bizim siz Melikü'l-ümera'dan beklentimiz geri dönmenizdir. O zaman biz hizmette yaptığımız kusurun karşılığını imkânımız ölçüsünde öderiz. Kulluk vergimizi (rüsum) yeniler, onu anlaşmalarla*

158 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 341, Türkçe çev., I, 352-353.

159 Suğdak Seferi hakkında bkz. İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 313-332, Türkçe çev., I, 325-345. Karadeniz'in kuzeyindeki Kırım yarımadasında önemli bir liman şehri olan Suğdak şehrinin kaç tarihinde Türkiye Selçukluları'nın hakimiyetine geçişine dair çeşitli görüşler vardır. Meselâ, 1221-1222, 1222-1223, 1224-1225 ve 1227 gibi. Bunun nedeni, sefer hakkında teferruatlı bilgi veren İbn Bibi'nin olayın tarihini açık olarak vermeyip Ermeni Seferi (1225) ile birlikte nakletmiş olmasıdır. Bizce çok kesin olmamakla birlikte Suğdak Seferi için en uygun tarih 1224 sonları ile 1225 başları olmalıdır. Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. E. Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 34-38.

pekiştiririz. Buraya kadar zahmet çektiğiniz için ordunuzun nalbaha'sı olarak elli bin dinar öderiz" demiştir. Elçinin sözlerine hiddetlenen Hüsameddîn Çoban *"Ben orduyu buraya savaş pazarında bu kadar kıymetsiz bir kârla satmak için gelmedim. Elçinin sözlerine kanıp bu işi bırakmam. Sultandan ferman almışım, onun fermanından yüz çevirenler cezalandırılacak, itaat edenler ise ödüllendirilecektir*" şeklinde bir cevap vermiştir.

Bu cevap üzerine elçi bir şey elde edemeden Suğdak'a geri dönmüş, Selçuklu Ordusu da karaya çıkıp ağırlıklarını indirerek muhasaraya başlamıştır. Muhasara neticesinde Kıpçaklar büyük bir hezimete uğramıştır. Bu durumu haber alan **Rus Knezi** sıranın kendilerine geleceğini ancak karşı koyacak güçleri olmadığını bildiği için **bir elçiyi mektupla** birlikte **Melikü'l-ümera Hüsameddîn Çoban'a göndermiştir**. Mektupta şöyle denmekteydi: *"Saltanat ordularının ve sancağının bu tarafa doğru geldiğini haber aldım. Bu ordunun niçin geldiğini ve düşmanın kim olduğunu bilmiyorum. Kıpçak askerleri aptallıklarından şaşkınlığa düşmüşler ve bu kadar kişinin kanını boş yere akıtmışlar. Ben Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın sadık kulu olarak kalayım. Sultan bu diyarı kılıç gücüyle fethetse de bir kumandan olmadan halkın zabtı ve ıslahı mümkün olmaz. Melikü'l-ümera'dan ümidimiz budur ki, bu mesele için sultanın dergâhına bir adam gönderir ve kulumuzun dileklerini arz ederseniz.*" Ayrıca Rus knezi, **elçiyle birlikte birçok at, Rus ketenleri, kürkler, Bedahşan mücevherler ve yirmi bin altın hediye** göndermiştir.

Çoban **elçiyi üç gün alıkoymuş**, dördüncü gün maiyetindeki emirleri çağırarak onlara *"Ruslar artık itaat yolunu tutmuş, bac ve haraç vermeyi kabul etmişlerdir. Bu hususta sizin fikriniz nedir?"* diye sormuş, emirlerin hepsi Hüsameddîn Çoban'ın fikrini uygun bulacaklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine o da **elçiyi çağırarak şu sözleri söylemiştir**: *"Sultan hiç kimseyi günahsız cezalandırmaz, ancak inat ve isyan gösterenlere karşı aman vermeyi de uygun görmez. Ona kul olursanız sultan olursunuz, ondan bir şey isterseniz muradınıza erersiniz. Ümit edilir ki böylece Rus*

hükümdarının isteği olur" demiştir. Sonra **çeşitli hediyeler takdim ettikten sonra bir mektup yazarak elçi ile göndermiştir**.

Diğer taraftan **Suğdaklılar,** Kıpçakların yenilmesi ve Rusların da anlaşmaya varması üzerine ümitsizliğe kapılmakla birlikte, şehri müdafaa için hazırlanmaya başlamışlardır. Ancak olumlu bir netice elde edemeyince siyasette tecrübeli birkaç kişiyi **Melikü'l-ümera Çoban'a elçi olarak** göndermişlerdi. **Elçiler huzura girince, derhal yer öperek** *"Bizim suçlarımız son haddine varmışsa da bugün melikü'l-ümera'dan anlayış istiyoruz. Harac ve bac'dan her ne emrederseniz verelim, uhdemize düşen bütün hizmetleri yerine getirelim. Bizim üzerimize her kim emir olarak atanırsa onun, kulluğunu ve hizmetini sadakatle yapalım*" demiş. Onları dinleyen melikü'l-ümera *"Bu halin meydana gelmesine siz sebep oldunuz. Şimdi emirlerimden birini sultana göndereceğim ve sizin kusurlarınızı bağışlamasını rica edeceğim*" demiştir.

Melikü'l-ümera Çoban'ın bu sözleri üzerine Suğdaklılar şehre döndüler ve her çeşit eşyadan ve paradan oluşan bir hazine tertip ettiler. Ertesi günü de bunları Melikü'l-ümera'ya takdim ettiler. Bunun üzerine Hüsameddîn Çoban, süratle bir gemi tertip edilmesini ve Suğdaklıların verdiği hediyelerin beşte biri ile diğer hediyeleri bir mektupla sultana gönderilmesini emretti.

629/1231-1232 yılında Celâleddîn Hârezmşah'ı takip eden Moğolların Sivas'a kadar girmesini teşvik eden Gürcüler üzerine Alâeddîn Keykubad'ın emri ile sefere çıkan Kemâleddîn Kamyar 40 kale ve iki Gürcü şehrini alınca, **Kraliçe Rosudan, Kemâleddîn'e elçiler gönderip barış talebinde bulunup, itaatini bildirdiği gibi kızını da Erzincan Meliki II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'e vermeyi teklif etmiştir.** Kamyar bu teklifi sultana iletince yaklaşan Moğol tehlikesi nedeniyle Alâeddîn Keykubad kuzeydoğu komşusu ile akrabalık ilişkisi kurarak ittifak içinde olmayı uygun gördüğü için kabul etmiştir[160].

160 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 418; Türkçe çev., II, 36-37; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 72-73.

Selçukluların Amid muhasarası sırasında **Meyyafarikin kadısı** ile **Melik Gazi'nin** itibar ettiği adamlarından birkaçı **elçi olarak geldiler**. Melik Gazi'nin **elçileri göndermesinin nedenini şu ifadesinden anlıyoruz**: *"Ben her zaman sultana bağlı biriyim. Eğer sultanın maksadı bu şehri benden almaksa, alınca onu her hâlükârda başka birine verecektir. O kimseden bekleyeceği hizmeti, bu kölesi de yapar*". Ayrıca Amid muhasarası sırasında hilafet makamından savaşanlara ateşkes sağlamak için elçiler gelmiştir[161]. Hilafet makamından gelen geçici ateşkes önerisi etkili olmuştur. Konuyla ilgili **Osman Turan**'ın[162] **İbnü'l-Füvati**'den naklettiğine göre, *"Amid muhasarasında Eyyûbîler ve Selçuklular arasında şiddetli savaşlar oluyor, çok insan ölüyordu. Eyyûbîlerin müracaatı üzerine Halife Mustansır Billah (1226-1242), Ebu Muhammed Yusuf b. el-Cevzî'yi elçi olarak Amid'e gönderdi. Selçuklu kumandanı halifenin mektubunu gözüne ve başına koyarak okudu ve derhal muharebeyi durdurdu*" demektedir.

6) Kutlama ve İtaat Bildirmek İçin Gelen Elçiler

Sultan I. Alâeddîn Keykubad 625/1227-1228 yılında Erzincan Mengücek Beyi Davud Şah ile problem yaşayıp toprklarını elinden aldıktan sonra onun kardeşi Muzaffereddîn Muhammed idaresinde olan Kogonya (Şebinkarahisar) Kalesi'ni de ele geçirmek üzere Mübârizeddîn Er-Tokuş'u görevlendirdi. Fakat kalenin hâkimi **Muzaffereddîn Muhammed itaat ettiğini bildirmek için** Mübarizeddîn Er-tokuş'a **bir elçi gönderdi**. Gelen elçi *"Eğer sultan engin merhameti ve iyiliğiyle bana bakar, kalenin karşılığı olarak bana korunan ülkesinden bir yurt verir, geliri geçimimi sağlayacak, içinde araç gereci ve adamları olan bir ikta ayırırsa, kendi rızamla kaleyi saltanat devletine teslim ederim; ömrümün geri kalan kısmını orada geçiririm*" dedi. Bunun üzerine Mübarizeddîn Er-Tokuş, saltanat makamına haberciler

161 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 508-509; Türkçe çev., I, 56-57.
162 *Türkiye*, s. 384.

gönderdi. Haberciler durumu Alâeddîn Keykubad'a arz ettiler. Sultan I. Alâeddîn Keykubad da **Kogonya karşılığı** olarak **Ramman, Nehrikali, Erbisus (Afşin) ve Kırşehir'i Muzaffereddîn Muhammed'e ikta etti.**

Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Erzincan'ı aldıktan sonra Türkiye Selçukluları'nın vassalı olan Erzurum Hâkimi Rükneddîn Cihanşah üzerine de sefer düzenlemeyi plânlamıştır. Ancak Cihanşah, Erzincan Meliki Davut Şah'ın başına gelenleri görünce çok miktarda hediye ve yolluk hazırlayarak sultanın emirlerine gönderdi. Ayrıca devletinin emirlerinden büyük birini *"altından, mücevherden, attan, taçtan, çeşitli yerlerde imal edilmiş olan kıymetli elbiselerden, Kıpçak, Hitaylı ve Keşmirli erkek ve kadın kölelerden, cins atlardan ve katırlardan, çift hörgüçlü develerden, amberden, miskten oluşan çeşitli koku maddeleriyle*" yüklü, bir hazineyle Sultan Alâeddîn Keykubad'a göndermiştir. **Elçi sultanın huzuruna** varıp hediye ve *"Ben senin zavallı bir kulunum. Eğer Erzincanlı doğru yoldan çıkıp siz sultanımıza itaati bırakmışsa, cezasını ve dersini aldı. Ben yaşadıkça sizin kölenizim. Davud Şah'ın suçuna bakarak bu aciz kulunuza azapta ve itapta bulunmazsınız. Kısa süre önce siz sultanımızın askerlerinin bendenizin hassa mülkünden alarak saltanat kullarının eline bıraktığı topraklar, siz cihan padişahının adaletine ve insafına uygun olarak vergilendirilsin ve oranın geliri her yıl hazineye gönderilsin. Ayrıca biz de istediğiniz zaman savaşınıza askerî destek verelim. Ben kendim her zaman hazreti saltanatın şerefli eşiğinin memuru olurum ve bağlılık,* kulluk *yolundan çıkmam*" yazılı mektubu verince, sultan onun hakkında şefkat ve merhamet göstermiş, Erzen-i Rum (Erzurum)'u yine onun elinde bırakmıştır[163].

1228 yılından itibaren gerginleşen Türkiye Selçuklu Devleti-Hârezmşah ilişkileri sonucunda **10 Ağustos 1230 tarihinde** I. Alâeddîn Keykubad'ın galibiyeti ile neticelenen **Yassıçemen Savaşı** gerçekleşmiştir. Bu zaferin ardından hilafet makamından,

163 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 360-361, Türkçe çev., I, 368-369.

müttefiki Melik Eşref ve Hısn-ı Keyfa Artuklu Hükümdarı Rükneddîn Mevdud başta olmak üzere çevre emirlerden, **kutlama için sınırsız hediyeler ile, sultana elçiler gelmiştir**. Sultan Alâeddîn Keykubad **bu elçileri Kayseri'de kabul etmiş** ve onlara geceli gündüzlü **eğlence meclisleri tertip ettirdiği gibi ikramlarda** da bulunmuştur[164].

Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın 634/Mayıs 1237 yılı Ramazan Bayramı'nı takiben çıkacağı Amid Seferi'nden önce Meşhed Ovası'nda ordu ile konakladığı sırada muhtemelen sultanın **bayramını tebrik** etmek için **Şam**, **Fars**, **Kirman**, **Yemen**, **Taif**, **Rus**, **Bulgar**, **Rum** ve **Frank** ülkelerinin **elçileri huzura** gelmiştir. Ancak sultan bayram kutlamaları için verilen akşam yemeğinde yediği kuş etinden sonra 3 Şevval 634/1 Haziran 1237 tarihinde vefat etmiştir[165].

164 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 418, Türkçe çev., I, 420; Remzi Ataoğlu, *Hısn-ı Keyfa Artuklu Devleti*, s. 149.

165 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 460, Türkçe çev., I, 455.

B- Türkiye Selçuklu Devleti'nden Giden Elçiler

1) Tahta Çıkışı Duyurmak İçin Gönderilen Elçiler

1205 yılında I. Gıyaseddîn Keyhüsrev ikinci kez Türkiye Selçuklu tahtına oturduğunda çevresinde bulunan **meliklere, dünya ülkelerinin sultanlarına** ve diğer yöneticilere **mektuplar, elçiler, hediyeler göndermiştir**[166]. Yine oğlu Sultan **I. İzzeddîn Keykavus Türkiye Selçuklu tahtına oturduğunu tebliğ etmek için komşu devletlere elçiler** vasıtasıyla mektup ve fermanlar yollamıştır. Nitekim Niğde Valiliğine tayin ettiği **Zeyneddîn Başara'yı Ermeni Krallığı'na göndermiştir**. Haberi alan kral tebrik ile birlikte yeni sultana **hediye olarak** takdim edilmek üzere **altın**, **gümüş yemek takımları**, **İskarlat kumaşlar**, **atlar** yollamıştır[167]. Türkiye Selçuklu sultanı olarak Alâeddîn Keykubad 1220 yılında **tahta çıktığında,** O da tıpkı halefleri gibi etraftaki **komşu devletlere elçilerle** bu durumu bildirmiştir[168].

2) Hilafet Makamına Gönderilen Elçiler

Sultan I. İzzeddîn Keykavus, **Mecdü'd-Din İshak'ı** çok sayıda mücevher, **altın sırmalı Rumî kumaşlar, atlaslar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri** ve **örtüleri,** çok sayıda **kadın köle**, **iğdişler**, **Arap atları**, **rahvan merkepler** ve **bohtî develeri**, **altın haçlar**, **gümüş tabaklar** ile **Sinob'un fethinin müjdesini**

166 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 91, Türkçe çev., I, 111.
167 Turan, *Türkiye*, s. 297.
168 Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 59.

vermek ve bir **fütüvvet şalvarı istemek** üzere hilafet makamına gönderdi[169].

Halife Nâsır Lidinillâh, Sultan'ın **elçisi Mecdü'd-Din İshak'ı çok iyi karşılayıp** ağırladıktan sonra I. İzzeddîn Keykavus'a iletilmek üzere Şubat 1212 tarihinde yazılmış bir **fütüvvet-name**, **bir sarık**, **derviş cübbesi**, **hil'at**, **kaftan**, **saltanat menşuru**, "**Sultanü'l-Galib"** unvanı ile birlikte **altın** ve **gümüş nallarla nallanmış beş rahvan katır**, **eyerlerin çıkıntısı altından**, **örtüsü siyah atlastan beş Arap atı**, **on Hicaz yolcu devesi**, **Hicaz** ve **Şam** diyarlarının **kıymetli eşyasından**, **Hint mamulü mallardan** meydana gelen çeşitli **eşyalar**, **kıymetli elbiseler**, **altın işlemeli İskenderiye kumaşı**, **döşemelikler**, **billur** ve **akik taşlar**, **ince nefis örtüler**, **misk kutuları**, **amber kaplarıyla dolu sandıklar**; **yaban eşeği (?)**, **zürafa**, **kartal gibi hayvanlar** göndermişti. Fakat yukarıda belirtilen kaynaklardaki bilgilerde bizce çelişkiler vardır. Meselâ, Sinob 1214 yılında fethedilmiş, ancak fütüvvet-name 1212 yılında kaleme alınmıştı. Bu durumda elçinin Sinob'un fethini müjdelemek için gidiş tarihinde bir hata olmalıdır. Eğer fütüvvet-namenin yazılış tarihini esas alırsak Mecdü'd-Din

169 İbn Bibi, e*l-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umurü'l-Alâ'iyye*, s. 155-159, Türkçe çev., I, 176-180; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 50. Sultan I. İzzeddîn Keykavus'un fütüvvet teşkilâtını kabulü ile ilgili olarak Salim Koca ise şunları belirtmektedir: *"Musul Eyyûbî Hükümdarı Melik Eşref'in vurduğu bir turnayı Halife en-Nâsır Lidinillâh'a göndererek*", ondan türlü hediyeler alması, henüz Selçuklu tahtına yeni çıkmış olan İzzeddîn Keykavus'un dikkatini çekti. Selçuklu ülkesine otoritesini yerleştirmek ve komşu hükümdarlar arasında itibarını yükseltmek için, tahta çıkışını bildirmek ve "Fütüvvet" teşkilâtına kabulünü rica etmek üzere hocası Şeyh Mecdeddîn İshak'ı elçi olarak türlü hediyelerle birlikte Bağdad'a Halife en-Nâsır Lidinillâh'a gönderdi. Halife elçiyi büyük bir memnuniyetle karşılayıp saygı gösterdikten sonra Sultan İzzeddîn Keykavus'un teşkilâtına kabulünü bildiren bir "Fütüvvet-name" kaleme aldırıp, teşkilâtın en önemli sembolü olan "Fütüvvet şalvarı" ile birlikte sultana verilmek üzere Şeyh Mecdeddîn İshak'a teslim etti. Ayrıca, halife, İzzeddîn Keykavus'a verilmek üzere "**saltanat menşuru**", tülbende sarılmış bir "**sarık**", "davul çomağı", "**altın yaldızlı gerdanlık"** ve "**at başlığı**", "**süslü eyer takımı**" gibi **hâkimiyet alametlerini hazırlatıp**, çeşitli hediyeler ile birlikte elçiyi Anadolu'ya (1212) uğurlamıştır (bkz. *Sultan I. İzzeddîn Keykâvus*, s. 64-65).

İshak'ın I. İzzeddîn Keykavus'un cülusunu bildirmek için Bağdad'a gitmiş olma ihtimalini düşünmemiz daha makuldür. Çünkü sultan 1211 yılında tahta çıkmıştır. Fakat I. İzzeddîn Keykavus'a Sultanü'l-Galib unvanının verildiğini göz önüne alırsak Sinob'un fethini müjdelemek için gitme ihtimali daha fazladır.

Öte yandan Sultan I. Alâeddîn Keykubad **hilafet makamından gelen elçi** el-Sühreverdî'nin Bağdad'a dönmesinin ardından muhtemelen Halife en-Nâsır Lidinillâh'a **teşekkür için elçilik heyeti göndermiştir**[170].

3) Komşu Devletlere Gönderilen Elçiler

a) İznik Rum Devleti'ne Gönderilen

IV. Haçlı Seferi (1204) nedeniyle tacını terk etmek zorunda kalan Bizans İmparatoru **III. Aleksios** yeniden tahtı ele geçirmek için faaliyetlere başladı. Bu nedenle bir zamanlar kendi konumunda olan ve daha sonra tekrar Türkiye Selçuklu Devleti sultanı olmayı başaran I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'den yardım istedi. Sultan, Latin işgali sırasında Bizans'tan kaçarak İznik'te yeni bir devlet kurmayı başaran Laskaris'e karşı III. Aleksios'a destek olmayı hem çıkarları hem de eski günlerin hatırına uygun buldu. Bunun için de **Laskaris'e bir elçi heyeti** gönderdi. İznik'e gelen I. Gıyaseddîn'in temsilcileri Laskaris'i kayınpederi III. Aleksios'un Bizans tahtındaki yasal hakkını gasp ve imparatorluk makamını işgal etmekle itham ettikleri gibi eğer III. Aleksios'un hakkını iade etmez ise sultanın silah gücü ile bu işi icra edeceğini bildirdiler. İlk başta hem sultandan hem de adamlarının III. Aleksios'u tercih edebileceğinden korkan Laskaris, adamları ile yaptığı görüşmeden sonra onların sadakatinden emin oldu ve gerekirse savaşma kararı alarak bir rivayete göre **elçiler ile birlikte İznik'ten ayrıldı**. Bir diğer rivayete göre ise **elçileri kovduktan sonra** savaş için ordu toplamaya başladı.

170 Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 62.

Sultan I. İzzeddîn Keykavus, babası I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in cenazesini getirtmek üzere Seyfeddîn Ayaba'yı görevlendirmişti. **İznik İmparatoru Laskaris**, sultanın **elçilerini karşılamaya bizzat çıkmıştı**. Ertesi gün meclis düzenledi. Oyun, zevk ve eğlence için her şeyi yaptı. İlk gönderdiği hediyelerin iki katını hazırlattığı gibi I. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in Konya'ya nakledilmek üzere kabrinin açıldığı sırada 20.000 dinar dağıtmıştır[171].

b) Eyyûbîlere Gönderilen

Sultan I. İzzeddîn Keykavus 1216 yılında Ermeni Kralı Leon'un saldırgan tutumu nedeniyle Ermenistan üzerine sefer düzenleme kararı aldı. Leon'un Anadolu-Suriye ticaret yolu üzerinde çıkarttığı huzursuzluk Eyyûbîleri de ilgilendirdiği için Sultan I. İzzeddîn Keykavus **1216 yılı Mayıs ayında Halep Sahibi Melik ez-Zâhir'e elçi gönderdi**. Elçi Selçuklu ordusunun Maraş'tan, Halep askerlerinin de Derbasak'tan Ermeni topraklarına girerek Antakya'yı geri almayı teklif ediyordu. Ancak bu sırada Melik ez-Zâhir'e bir taraftan İzzeddîn Keykavus'u bölgede tehlike olarak gören ağabeyi Melik Adil'den, diğer taraftan ise sultan ile ittifak kurmaması konusunda onu ikna etmek için **Ermeni Kralı II. Leon'dan elçiler geliyordu**. İzzeddîn Keykavus ise beklediği yardımın bir türlü gelmemesi üzerine bu kez de **Aksaray Kadısı** ve **Kazaskeri Evhâdeddîn Hüseyin bin Abdülkerim bin Muhammed el-Nesevî**'yi **elçi gönderdi**. Ancak bu sırada sultanın emri ile **Maraş Emiri Nusreddîn** Eyyûbîlere ait Balat şehrindeki Ermenilere saldırınca Melik ez-Zahir, *"Acayip bir durum hem bizden yardım istiyorsunuz hem de topraklarımıza saldırıyorsunuz"* dedi. Bunun üzerine elçi de Balat halkı İslâm memleketlerini yağma eden Ermeni Kralı Leon'a yardım ediyor diye cevap verince Melik Zahir tereddüt içinde kalır. Zaten bundan kısa bir süre sonra da Melik Zahir ölür. Bunun üzerine İzzeddîn Keykavus beklediği askerî yardımı alamadan kendisi sefere çıkar ve bu defa da **Haleb'e taziyelerini bildirmek**

171 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 132, Türkçe çev., I, 153.

için elçi gönderir[172]. **İbnü'l-Esir**'in[173] naklettiğine göre, Alâeddîn Keykubad **1220 yılında Eyyûbîlerden Melik Eşref'e elçi göndererek onunla barış yapmış**[174] ve her ikisi ittifak edip birbirine karşı iyi niyetle davranacaklarına, birbirlerine destek olacaklarına ve bu arada evlilik bağı kuracakları hususunda anlaşmışlardı[175]. **İbn Nazif el-Hamevî**[176] 623/1226 yılı olaylarını naklederken Eyyûbî meliklerinden **el-Muazzam'ın bu yıl içinde ağır hastalandığını** ve geçmiş olsun demek için I. Alâeddîn Keykubad'ın **elçi gönderdiğini** fakat Türkiye Selçuklu sultanının **elçileriyle arasının pek iyi olmadığından** bahsettikten sonra **onların el-Kâmil'in yanına gittiğini** belirtmektedir. Bunun dışında 624/ 1226-1227 yılında **Erzincan Kadısı Kemâleddîn Kamyar**, I. Alâeddîn Keykubad'ın **elçisi olarak Eyyûbîlerden Melik Mücahid'e gitmiş** ve büyük bir izzet-ikram ile karşılanmıştır[177]. Sultan I. Alâeddîn Keykubad tarafından yine **Melik Mücahid'e gönderilen Mihmandar Necmeddîn'in** *"Senin Melik Muazzam ile olan işini halletmek ve senin mallarının üzerindeki itirazını kaldırmak için geldim*" demesi konumuz açısından oldukça ilginçtir. Çünkü bu sözler bize Eyyûbî meliklerinin birbirleri ile olan anlaşmazlıklarının halledilmesi konusunda sultandan yardım istediğini göstermektedir.

Kaynakların verdiği bilgiye göre, Celâleddîn Hârezmşah'ın Eyyûbîlere ait Ahlat'ı muhasara etmesi ve Erzurum Meliki Cihanşah

172 Turan, *Türkiye*, s. 312-313; S. Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykavus*, s. 41-42; M. Ersan, *Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 168-169.

173 *el-Kâmil*, XII, 335, Türkçe çev., XII, 313.

174 Çünkü I. İzzeddîn Keykavus'un 1218 yılında düzenlediği Halep Seferi nedeniyle iki taraf arasındaki ilişkiler gerginleşmişti.

175 Evlilik akdi için Abu'l-Ferec ise şu bilgileri vermektedir: "*Sultan I. Alâeddîn Keykubad saltanatının başlangıcında düşmanlarının çok (Rumların ve Ermenilerin) ve Erzen-i Rum/Erzurum emiri olan amcasının Melik Eşref ile dost olduğunu görünce Melik Eşref'in hemşiresini eşi olmak üzere istedi. Bu kadın ona üç sene sonra verildi*" (bkz. *Abu'l-Ferec Tarihi*, II, 505).

176 *el-Tarih el-Mansurî*, s.119-20; R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 101-102.

177 İbn Nazif el-Hamevî, *el-Tarih el-Mansurî*, s. 141.

ile ittifak oluşturmasını sınırlarının güvenliği için tehlikeli bulan Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Celâleddîn Hârezmşah ile uzlaşma sağlamak için **Çaşnigîr Şemseddîn Altunaba** ve **Erzincan Kadısı Kemâleddîn Kamyar b. İshak'ı elçi olarak** göndermişti. Ancak sultan istediği neticeyi elde edemeyince hemen **Kemâleddîn Kamyar'ı, Celâleddîn Hârezmşah'a karşı, Türkiye Selçuklu Devleti ile ittifak kurmaları için Eyyûbî Sultanı Melik el-Kâmil ile kardeşlerine elçi olarak gönderdi**. Fakat ilk başta el-Kâmil ve kardeşi Melik Eşref bu ittifak teklifine pek sıcak bakmadılar ise de, hemen olumsuz bir cevap da vermediler. Bunun üzerine Kemâleddîn Kamyar *"Eğer bu meselede Sultan'a yardım etmezseniz, yarın Allah göstermesin bir tehlike olduğunda Sultan'ın haremini namahrem ellerde göreceksiniz, o zaman pişmanlık kâr etmez*" dedi. Bu sözler Eyyûbî melikleri üzerinde etkili oldu ve ittifaka razı oldular[178].

Bu ittifakın sağlanmasında Selçuklu Sultanı Keykubad'ın Celâleddîn Hârezmşah'a gönderdiği mektubun bir kopyasının **elçi Kemâleddîn Kamyar tarafından** Eyyûbî melikleri huzurunda

178 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 385, Türkçe çev., I, 388. İbn Bibi, Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın Eyyûbî melikleri ile ittifak kurmak için çok sık elçi gönderdiğinden bahsetmez. Fakat İbnü'l-Esir'in naklettiğine göre, I. Alâeddîn Keykubad, Celâleddîn Hârezmşah'tan korktuğu için sürekli olarak Melik Kâmil'e kendisine Melik Eşref'i göndermesi için elçiler yollayıp durmuştu. Bunun üzerine, Melik Kâmil Dımaşk'ta bulunan kardeşi Melik Eşref'i çağırmış, o da kısa bir müddet içinde ağabeyinin yanına gelmişti. Hatta anlatıldığına göre, I. Alâeddîn Keykubad'ın gönderdiği elçilerden beş tanesi aynı günde Melik Kâmil'e ve Melik Eşref'e uğramıştı. Bu elçiler Melik Eşref'in tek başına dahi olsa I. Alâeddîn Keykubad'ın yanına gelip ordusuna katılmasını talep ediyorlardı (bkz. *el-Kâmil*, XII, 489, Türkçe çev., XII, 453). Bu bilgiyi teyit eden başka bir kaynak da Sıbt İbnü'l-Cevzî'dir. Ona göre Melik Eşref'in Dımaşk'tan ayrılıp Rakka'ya gitmesinin sebebi I. Alâeddîn Keykubad'ın ona yaptığı teklifi kardeşi Melik Kâmil'e danışmaktır. Zira Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Melik Eşref'e "Bu adam ülkeleri istila ediyor, en iyisi sen yanıma gel. Bende hem mal hem de insan var" demiştir (bkz. *Miratü'z-Zaman*, Haydarabad 1952, s. 660). Osman Turan ise "Melik Eşref devamlı olarak I. Alâeddîn Keykubad'a Hârezmşah'a karşı birleşmeyi teklif ediyor, Ahlat muhasarası esnasında bu konuda müracaatta bulunuyordu" demektedir (bkz. *Türkiye*, s. 396).

okunması etkili olmuştur. **Hamevî**[179], Sultan I. Alâeddîn Keykubad ile Celâleddîn Hârezmşah arasındaki kırgınlığı gösteren bu mektubun muhtevasını şöyle verir: *"İşiniz doğru-dürüst giderken baban niyetini değiştirerek kendi kendine kötülük etti. Bunun sonunda başınıza gelenler geldi. Şimdi ise Eyyûb'un ailesine düşmanlık ediyorsun. Onlar büyük bir ailedir ve mutludur. Yıllardan beri asaletlerini sürdürmüşlerdir. Askere, halka ve komşulara çok ihsanlarda bulunmuşlardır. Onların mal, mülk, şehir, adam, evlat ve gücü çoktur. Seninse şehirlerin harap olmuştur. Bizler senin durumunu senden daha iyi biliriz. Beni onlara düşman sanma, yemin olsun düşman değilim. Aksine dostlarıyım, çünkü aramızda aile ve kan-bağı vardır. Benim onlardan çocuklarım var. Gerçekten, aramızda bazı durumlar olmuş ve ben onlara bu yüzden sitemde bulunmuştum. Ancak, daha sonra her şey yoluna girmiştir. Sana şunu tavsiye ederim; onlarla barış yaparak dost olmaya bak. Çünkü düşmanlarına karşı sana yardımcı olurlar. Birleşmeye bak, Gürcüleri ve diğerlerini bir tarafa bırak, bu benim sana nasihatimdir. Yemin ederim, aklımın ve kanunun gereğini sana söylüyorum."* Daha sonra **Melik el-Eşref ittifakı kabul ettiğine dair bir elçi gönderdi** ve buna Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın **cevabî elçisi ise Kemâleddîn Kamyar idi.** Elçi ile birlikte yolladığı mektupta Melik el-Eşref'i Kayseri'de beklediğini bildirmiş, ancak daha sonra Kemâleddîn Kamyar'a el-Eşref ile Sivas'ta buluşmanın daha uygun olacağına dair bir mektup daha göndermiştir[180].

c) Ermeni Krallığı'na Gönderilen

Sultan I. İzzeddîn Keykavus babası I. Gıyaseddîn'in ölümünün (1211) ardından devlet erkânının aldığı karar doğrultusunda tahta çıkmak için Malatya'dan hareket edip Kayseri'ye geldiğinde

179 *el-Tarih el-Mansurî*, s. 197-198.

180 R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 121; Ö. Kaya, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbiler*, İstanbul 2007, s. 208, 210.

kardeşi I. Alâeddîn Keykubad'ın direnişi ile karşılaştı. Bu durumdan kurtulmak için çareler ararken **Kayseri Şahnesi Celâleddîn Kayser** I. Alâeddîn Keykubad ile ittifak yapan **Ermeni Kralı Leon ile görüştü ve ona yüklü miktarda hediye takdim ederek problemi çözebileceğini söyledi**. Böylece Sultan I. İzzeddîn Keykavus **gayr-i resmî yolla da** olsa kardeşi I. Alâeddîn Keykubad ile olan **ittifakını bozması için ilk elçisini Ermeni Kralı Leon'a göndermiştir diyebiliriz**. Sonuçta sultanın hemşiresinden aldığı 12.000 Mısır altını değerindeki destarçeyi nalbaha karşılığı Ermeni Kralı Leon'a gönderdiği gibi yıllık 12.000 mud tahıl karşılığında ittifaktan çekilmesini sağlamıştır[181]. Ancak tahta çıktıktan birkaç sene sonra Ermeni Krallığı ile ilişkileri bozulacaktır. Nitekim 1216 yılında çıktığı Ermeni Seferi sonunda Kral Leon'un talebi üzerine iki taraf arasında 1218 yılında anlaşmaya varıldı. Anlaşma şartları gereği sultan Ermeni Krallığı topraklarını Leon'a verdiğine dair yeni bir menşurla, hil'at ve at götürmek ve ödenmemiş olan haracı tahsil etmek üzere o sırada **Emirü'l-Devât** olan **Ziyaeddîn Kara Arslan**'ı görevlendirmişti. Leon, Ziyaeddîn Kara Arslan'ın gelişini haber alınca, bol miktarda erzak gönderdikten sonra ertesi gün bizzat kendisi adamlarıyla birlikte onu karşılayarak kendi sarayına indirdi. Sonraki gün sultanın fermanı, ülkenin ona verildiğine dair menşuru, orada bulunan büyüklerin huzurunda okununca Leon, alnını yere koyup toprağı öptü ve sultana dualar okudu. Halka para saçıp müjdeler verdi. Sahib Ziyaeddîn, tekfurun yemin metnini hazırladı ve onun üzerine de bir ahitname yazdı. Tekfur onlarla beraber bir önceki yıldan kalmış olan 10.000 dinarla gelecek altı ayın haracı olan 10.000 dinarı başka hediyelerle birlikte sultanın hazinesine göndermiştir[182].

181 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 116-117, Türkçe çev., I, 136-137.

182 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 170, Türkçe çev., I, 190-91; Turan, *Türkiye*, s. 315; S. Koca, Sultan I. İzzeddîn Keykavus, s. 46; M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 165-166.

4) Diğer Devletlere Gönderilen Elçiler

a) Celâleddîn Hârezmşah'a Gönderilen

I. Alâeddîn Keykubat tarafından **Hârezmşah'a elçi olarak** gönderilen **Şemseddîn Altunaba**, Celâleddîn'in ileri gelen beylerinden bir heyet tarafından karşılanmıştır. Celâleddîn Hârezmşah'ın karşılama heyeti Şemseddîn Altunaba'nın beraberinde getirdiği **200 bohtî deveye yüklenmiş hazine**, **matbah** ve **şarap takımları**, **çadır levazımı**, nefis süs eşyaları, altından **100 katır**, özel **hil'atler** ve **altın işlemeli hediyeleri** görünce hayrete düşmüşler ve Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın ihtişamını takdir etmişlerdir[183].

Ertesi gün Celâleddîn Hârezmşah, Şemseddîn Altunaba'yı huzuruna davet etmiştir. **Elçi Şemseddîn Altunaba, Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın mektubunu verip** görevini yerine getirdikten sonra kendi çadırına çekilip Celâleddîn Hârezmşah'ın cevabını beklemeye başladı[184]. Fakat beklenen cevap bir türlü gelmediği için dönüşü gecikti[185].

Muhtemelen **aynı elçilik heyeti** ile ilgili **Nesevî**[186] ise şu bilgiyi verir: Sultan I. Alâeddîn Keykubad b. Keyhüsrev, **Çaşnigir Şemseddîn Altunaba** ve **Erzincan Kadısı Kemâleddîn Kamyar b. İshak'ı**[187] hediyelerle gönderdi. Bu armağanlarla sultanın

183 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 381, Türkçe çev., I, 385.

184 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 382, Türkçe çev., I, 386.

185 Elçisi Çaşnigir Şemseddîn'in dönmesi gecikince Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın endişesi arttı ve durumu anlamak üzere Kemâleddîn Kamyar'ı ulak gönderdi. Kemâleddîn Kamyar, Ahlat'ta Sultan Celâleddîn Hârezmşah'ın huzuruna çıktıktan sonra çeşitli konularda konuştular. Fakat Sultan Celâleddîn Hârezmşah'ın hiçbir sözünden sulh işareti gelmiyordu. Bunun üzerine geri dönmek için müsaade istedi. Celâleddîn Hârezmşah onun bu teklifini kabul etti ve Ahlat meselesi ile ilgili olarak şunları söyledi: "Eğer sultanın yardım meselesi hakkında hatırına bir kırgınlık geldiyse özrümüzü beyan ederiz. Siz de selâmetle geri döner ve samimi hürmetlerimizi sunarsınız. Elçilerimiz ardınızdan yetişip muahedelerle ilgili ayrıntıları içeren mektubumuzu iletir" (bkz. İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 383, Türkçe çev., I, 386-387).

186 *Siret-i Celâleddîn Mengüberti*, Tahran 1965, s. 234-236.

187 Dönemin kaynaklarında Kemâleddîn Kamyar b. İshak'ın hep askerî yönleri üzerinde durulmaktadır. Burada Erzincan kadısı olarak zikredilmesi bizce şüpheli bir durumdur.

rızasını kazanmayı amaçlamaktaydı. Hediyelerin içinde **30 katır yükü atlas**, **hıtaî**, **kunduz** ve **samur kürklerle** birlikte **30 nefer gulâm**, **100 at**, **50 katır** yer almaktaydı. **Elçiler Erzincan'a** vardığında **Erzurum Sahibi Rükneddîn Cihanşah'ın** geçiş izni vermemesi nedeniyle bir müddet orada konakladılar. Çünkü o sırada Erzurum Sahibi Rükneddîn Cihanşah b. Tuğrul açıkça her iki devlete düşmanlık ve Melik Eşref'e yandaşlık etmekte idi. Erzurum sahibi daha sonra bu davranışından vazgeçip **elçilere geçiş izni verdi** ve onlar da yollarına devam ettiler. Hârezmşah'ın karargâhına varınca getirdikleri hediyeleri Celâleddîn'e takdim etmek istediler. **Çaşnigir Şemseddîn**, **hacib-i hass ile huzurda durdu**. **Sultanın tebaasından olan emirlere teşrifata uyularak getirilen hediyeleri takdim etti.** Gelen elçiler yakınlaşmayı sağlamak ve dostluğu güçlendirmek ümidiyle vaktiyle yapmış olduğu kötülükleri sayarak, cezalandırmak üzere sultandan onu kendilerine (Erzurum Melik'i Cihanşah kastediliyor olsa gerek) teslim etmesini istediler. Sultan bu teklife hiddetlendi ve *"İstediğiniz kişi her ne kadar edepsizlik etmiş ve usule aykırı hareket etmişse de kendisini teslim etmem yakışık almaz"* diye cevap verdi. Bunun üzerine, Celâleddîn Hârezmşah'ın elçileri ile birlikte geri dönen Selçuklu sultanının elçilik heyetinden bir grup daha hızlı hareket ederek huzura çıkıp ziyaretin olumsuz geçtiğini bildirdiler.

b) Moğol Hanlığı'na Gönderilen

Yalnız **Abu'l-Ferec**'de[188] yer alan bir bilgiye göre; 630/1232-1233 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddîn Keykubad, Moğol hanına (Ögedey Han) vergi vereceğini ve ona **tâbi olacağını bildiren bir elçi gönderdi**. Fakat hükümdar, onun elçisine

188 *Abû'l-Ferec Tarihi*, II, 532; *Muhtasarü'd-Düvel*, nşr. Salhani, Beyrut 1890, s. 435. Abu'l-Ferec'in dışında Ahmed bin Mahmud da *Selçuknâme*'sinde konu hakkında bilgi verir. Fakat yazar muhtemelen bu bilgileri Abu'l-Ferec'den almıştır. Çünkü bilgiler tıpatıp benzerlik arz etmektedir (bkz. *Selçuknâme*, s. 152).

"Biz I. Alâeddîn Keykubad'ın akıllı, dirayetli bir insan olduğunu işittik. Bizzat huzurumuza gelirse her türlü hüsnükabul ve ikram görecektir. Aynı zamanda elindeki şehirler de kendisinde kalır" şeklinde bir cevap verdi.

5) Önemli Bir Askerî Başarının (Zaferin) Ardından Gönderilen Elçiler

Sultan I. İzzeddîn Keykavus 1214 yılında Antalya'yı âdeta ikinci kez fethedince **İsmailî Celâleddîn Nev-Müslüman'a** fetihname ile birlikte **Şemseddîn Muhammed'i elçi** olarak göndermiştir[189]. Yine 1214 yılında adı geçen sultan tarafından **Sinob fethedilince Mecdü'd-Din İshak'ı** çok sayıda hediyelerle birlikte **hilafet makamına** göndermiştir[190].

6) İtaati Sağlamak İçin Gönderilen Elçiler

625/ 1227-1228 yılında Erzincan Mengücek Beyliği'nin başına geçen Alâeddîn Davud Şah'ın, babası Fahreddîn Behramşah kadar Selçuklu tahtına karşı sadakatli davranmayıp Sultan I. Alâeddîn Keykubad ile arasındaki tabiiyet münasebetini zedeleyici davranışlar sergilediği anlaşılmaktadır. Onun bu davranışlarından rahatsız olan bazı emirleri **Davud Şah** oldukça ağır bir şekilde cezalandırmıştır. Elinden kurtulmayı başaranlar ise bu durumu bizzat sultana bildirmiştir. Bunun üzerine **sultan hapsedilen emirlerin** serbest **bırakılması ve el konulan mallarının iadesine** dair bir **mektubu elçi** ile Davud Şah'a göndermiş, fakat **Davud Şah elçiye olumsuz** cevap verince Selçuklu **elçisi hiddetlenip tehditlerde bulunarak emirlerin hapisten çıkarılmasını ve mallarının iadesini istemiştir**[191].

189 O. Turan, *Resmî Vesikalar*, s. 107-108.

190 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 155-159, Türkçe çev., I, 176-180; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 50.

191 *el-Tarih el-Mansurî*, s. 141.

7) Evlilik Akdi İçin Gönderilen Elçiler

Sultan I. İzzeddîn Keykavus evlenmeye karar verdiğinde saltanata uygun bir gelin adayının bulunması konusunda devlet erkânı ile fikir alışverişinde bulundu. **İbn Bibi**[192] her ne kadar evliliğin kesin tarihini vermese de diğer Türkiye Selçuklu sultan düğünlerine de emsal teşkil eden bu izdivaç hakkında şu bilgileri verir: *"Sonunda nesep ve soy üstünlüklerine sahip **Erzincan Meliki Fahreddîn Behramşah'ın kızından** daha uygununu bulamadılar. Bu seçimden sonra Sultan devlet hazinesinden türlü hediyeler ve nefis armağanlar çıkarılmasını emir buyurdu ve bir elçilik heyeti ile birlikte Erzincan'a gönderdi."*

Fahreddîn Behramşah ise büyük **bir elçilik heyetinin hayırlı bir iş** için Sultan I. İzzeddîn Keykavus'un sarayından geldiğini haber alınca çok sevindi ve hemen **elçiyi karşılamaya** çıktı. Büyük izzet ve ikramda bulunarak sarayına götürdü.

Erzincan meliki ertesi gün sarayında büyük bir toplantı yaparak **elçiyi huzuruna çağırdı**. Elçi sultanın mektubunu öpüp başına koyduktan sonra Behramşah'a verdi. Melik de öpüp başına koyduktan sonra onu ayakta okudu ve bitirdikten sonra **elçiye dönerek**, *"Eğer sözlü haberleriniz varsa, onları da söyleyin"* deyince elçi, sözlü haberleri de ilettikten sonra beraber getirdiği hediyeleri de Fahreddîn Behramşah'ın hazinesine teslim etti.

Behramşah, *"Eğer sultandan, evladımın onun haremine katılması emri gelmişse, bu benim için en büyük iftihar vesilesi, benden sonra gelecekler için de onur kaynağıdır. Bize çeyiz hazırlığı için üç ay süre verirseniz memnun oluruz. Şimdi yapılacak iş, habercilerin, buradaki işlerini bitirdikten sonra sultan huzuruna giderek ona bu işin olacağını ilân etmeleridir. Hazırlıklar bittikten sonra sultan, kızı almaya kimi isterse onu göndersin"* dedi. Ayrıca elçiye çeşitli bağışlarda bulunup nefis hediyeler verdi, ona güzel ve hoş sözlerle iltifatta bulundu. I. İzzeddîn

192 *a.g.e.*, s. 173-182, Türkçe çev., I, 196-200.

Keykavus'un emirlerine uyacağına dair bir cevap mektubu kaleme alıp mühürleyerek elçinin eline verip uğurladı[193].

Evlilik akdi için **elçilik heyeti gönderilmesine** dair bir diğer örneğimiz de **Sultan I. Alâeddîn Keykubad dönemine aittir**. Hısn-ı Keyfa Sahibi Mesud'un hâkim olduğu toprakların merkeze olan uzaklığına güvenerek istikrarsız davranışlar sergilemesi ve Eyyûbîlerden Melik Eşref'e meyletmesi nedeniyle sultan adı geçen melik üzerine sefer düzenlemek zorunda kalmıştı. Ancak bu durum Melik Eşref ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin arasını açtı. Oysa Sultan Alâeddîn Keykubad ülkesinin doğu ve güneydoğudaki topraklarına kendisinden daha yakın olan komşusu Melik Eşref ile arasının açılmasını istemiyordu. Bu nedenle iki taraf arasındaki gerginliği gidermek için Eyyûbîler ile akrabalık ilişkileri kurmak istedi ve gerekli hazırlıkların yapılmasını emretti. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra da **Hokkabazoğlu Seyfeddîn idaresindeki elçilik heyetini Melik Adil'in kızı Gaziye Hatun'u istemek üzere muhtemelen 624/1226-1227 yılında yola çıkarttı**. Ancak, Hokkabazoğlu Seyfeddîn yolda hastalanıp ölünce yerine **Çaşnigir Şemseddîn Altunaba görevlendirildi**[194].

193 İbn Bibi, *a.g.e.,* s. 173-182, Türkçe çev., I, 196-200. Bu evlilik akdi ile ilgili İbn Bibi tarih vermezken Müneccimbaşı 613/1216-1217 tarihini vermektedir (bkz. *Camiü'd-Düvel*, II, 83). O. Turan ise evliliğin 1216-1218 yılları arasında gerçekleştiğini belirtmektedir (bkz. *Türkiye,* s. 324 dipnot 117). E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultan, Melik ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 8-11.

194 İbn Bibi, *a.g.e.,* s. 293-300, *Türkçe çev.,* I, 309-315; Turan, *Türkiye*, s. 345-350; E. Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultan, Melik ve Melikelerinin Evlilikleri", s. 12-13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖKÜŞ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ DÖNEMİ

A- Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen Elçiler

1) Tahta Çıkışı Tebrik Etmek İçin Gelen Elçiler

Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın ani ölümünün (1237) ardından babasının vasiyetinin aksine Sadeddîn Köpek'in desteği ile Türkiye Selçuklu tahtına II. Gıyaseddîn Keyhüsrev (1237-1246) oturdu. Hem taziyelerini bildirmek hem de güven tazeleyip saltanatını tebrik etmek için **Eyyûbî meliklerinin elçi gönderdiğini** biliyoruz. Meselâ, **Halep Sahibi Melik el-Nâsır'ın elçisi** olarak tarihçi **Kemâleddîn İbnü'l-Adim** Anadolu'ya geldi ve II. Gıyaseddîn'e baş sağlığı diledikten sonra, ölümünden kısa bir süre önce babası I. Alâeddîn Keykubad ile Melik el-Kâmil'e karşı yapılan anlaşma yinelendi. **Melik Kâmil'in gönderdiği Elçi Efdalüddîn el-Hûnecî** ile de daha önce gerçekleşen anlaşmalar onaylandığı[195] gibi Kayseri'de tutuklu bulunan Mısırlı esirler ile Urfa ve havalisinde hapsedilen Türk esirlerin değiş tokuşu gerçekleştirildi[196].

İki buçuk yaşında babadan (Rükneddîn IV. Kılıç Arslan öl. 1266) yetim kalan III. Gıyaseddîn Keyhüsrev (1266-1284) saltanat tahtına oturtulunca dünyanın her yanından, **İstanbul**'dan,

195 Burada bahsedilen anlaşma muhtemelen Zehebî'nin Muharrem 634/Eylül 1236 tarihinde halifenin emri üzerine el-Kâmil ile I. Alâeddîn Keykubad arasında yapıldığını belirttiği anlaşma olabilir (bkz. Zehebî, *Tarih el-İslâm*, Ayasofya ktp. No 3012, vr. 246a).

196 İbnü'l-Adim, *Histoire D'Alep (Zübdet el-Haleb fî Tarihi Haleb) III*, nşr. Sami Dahan, Damas 1968, s. 232-233; Turan, *Türkiye*, s. 405; R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 140.

Frengistan'dan, **Tarsus**'tan, **Kıbrus (Kıbrıs)**'tan **karadan ve denizden tüccarlar** ve **elçiler** akın akın saltanat dergâhına gelmişlerdi[197].

2) Hilafet Makamından Gelen Elçiler

Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in Meyyafarikin (Silvan) muhasarası (639/1241-1242) sırasında **Eyyûbîler ile Selçuklular arasında arabuluculuk** ve **ateşkesi sağlamak** için **hilafet makamından elçiler gelmiştir**[198]. Yine Sultan II. İzzeddîn Keykavus saltanat için mücadele eden kardeşi Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ı 1254 yılında Ahmed Hisar önünde önce esir edip daha sonra Uluborlu Kalesi'nde hapsettikten sonra günlerini neşe ve mutluluk içinde geçirmeye başlamıştı. İşte ülkede emniyet ve huzurun hâkim olduğu bu dönemde **Darü'l-Hilafe'den (Bağdad'dan) Türkiye Selçuklu Devleti'ne elçiler gelmiştir**. Ancak elçilerin geliş nedeniyle ilgili hiçbir bilgi verilmemektedir[199].

3) Moğol Hanlığı'ndan Gelen Elçiler

Kösedağ mağlubiyetinden (1243) sonra Batu'nun huzuruna giden Şemseddîn Isfahanî ile birlikte han, sultana kendi cevabını bildirmek için **elçi** olarak **Sanksun Kurcu'yu göndermiştir**[200].

II. Gıyaseddîn'in ölümünün ardından sultanın vasiyeti yerine töreyi esas alan devlet erkânı 1246 yılında saltanat makamına **büyük oğul II. İzzeddîn Keykavus'u** oturttular. Bu sırada Güyük Han'ın tahta çıkışı ile ilgili **Karakum'da yapılacak törene (1246) tabii hükümdar olarak II. İzzeddîn Keykavus'u davet etmek için Konya'ya elçiler geldi**. Sultan ve devlet erkânı tarafından gayet iyi ağırlanan **elçilere uygun ikramlarda bulunulduktan** sonra II. İzzeddîn'in de tahta yeni çıktığı ve böyle bir sırada uzun süreliğine saltanattan uzaklaşırsa başta Ermeniler olmak üzere düşmanlarının ülkeye saldıracağı nedeniyle kutlamalara

197 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 650, Türkçe çev., II, 170.
198 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 580, Türkçe çev., II, 57.
199 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 618, Türkçe çev., II, 143.
200 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 543, Türkçe çev., II, 84.

bizzat katılmasının mümkün olmadığı izah edildi. Bunun için de elçilere şimdilik Güyük Han'ın cülus törenine sultanı temsil etmek üzere saltanatta en az sultan kadar hakkı olan kardeşi **Rükneddîn IV. Kılıç Arslan**'ın katılmasının uygun olduğu ve müsait bir zamanda da bizzat II. İzzeddîn Keykavus'un hanı ziyaret edip itaatini bildireceği tebliğ edildi[201].

Moğol Hanlığı tarafından Türkiye Selçuklu Devleti vezirlik makamına tayin edilen Şemseddîn Isfahanî olayını araştırmak, onun öldürülüşünden duyulan rahatsızlığı bildirmek ve ilave vergileri toplamak için **Batu Han**'ın huzurundan **Hutu-Kör**, **Kelegec** ve **Kutlu Melik** gibi kimselerden meydana gelen bir elçi grubu muhtemelen 1253 yılında Anadolu'ya geldi[202].

Kadı İzzeddîn Muhammed sahiplik/vezirlik makamına oturduğunda (1253), **Mengü Han** (1251-1256)'dan Sultan II. İzzeddîn Keykavus'a peş peşe elçiler gelip gitmeye başladı. Bunun sebebi hanın, sultanı huzuruna çağırması idi. Alışılmış bir durum olması nedeniyle **Sahip İzzeddîn**, makul özürler ileri sürerek elçileri türlü hediye ve ikramlarla geri gönderiyor, fakat onun ileri sürdüğü özür artık han nezdinde kabul görmüyordu. Haberciler ve elçiler yeniden peş peşe yola çıkıyordu. Bu duruma bir çözüm bulmak üzere **Sahip İzzeddîn Muhammed**, **Atabeg**

201 Abu'l-Ferec, *Abu'l-Ferec Tarihi*, II, 546; aynı mülf., *Muhtasarü'd-Düvel*, s. 21; Turan, *Türkiye*, s. 450.

202 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 695, Türkçe çev., II, 127. Bu hadise Altın Orda Hanlığı'nın temsilcisi Batu Han ile büyük han seçilen Güyük Han arasındaki çekişmenin Türkiye Selçuklu Devleti'ne yansımasını göstermektedir. Şemseddîn Isfahanî Batu Han'ın onayı ile Türkiye Selçuklu Devleti vezirliğine tayin edilmişti. Öte yandan Güyük Han huzuruna gelen Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ı sultan olarak tanıdığı gibi Şemseddîn Isfahanî'den şikâyetçi olan Bahaeddîn Tercüman'ı da vezirliğe tayin etmişti. Ancak Güyük Han'dan aldıkları yetkiler ile Anadolu'ya dönen Rükneddîn IV. Kılıç Arslan tahtı ele geçirmek için mücadele ederken, Şemseddîn Isfahanî'yi ortadan kaldırmayı başarmış ama tahtı ele geçirmemişti. Bunun üzerine Batu Han da aslında Güyük Han'a misilleme olsun diye, kendi onayıyla vezirlik makamına getirilen Şemseddîn Isfahanî'nin öldürülmesinin araştırılması ve suçluların cezalandırılması için Anadolu'ya elçilik heyeti göndermiştir.

Emir Celâleddîn Karatay, **Beylerbeyi Şemseddîn Yavtaş**, **Emir-i ahur Fahreddîn Arslan Doğmuş** ve **Pervane Nizâmeddîn Hurşid**, Sultan II. İzzeddîn Keykavus, Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, Alâeddîn II. Keykubad Kayseri'ye hareket ettiler. Ayrıca uç emirlerini ve büyüklerini ülkenin her yanından davet ettiler. Sonunda sultan huzura gitmeye karar verdi ve Sivas'a doğru hareket etti. Fakat yolda **Celâleddîn Karatay'ın öldüğü** (1254) haberi geldi. Bunun üzerine sultan **elçilerden özür dileyip** çeşitli **hediyelerle** onları geri gönderdikten sonra huzura gelemeyişinin sebebini açıklamak üzere devlet erkânı ile aldığı karar doğrultusunda küçük kardeşi Alâeddîn II. Keykubad'ın huzura gitmesine karar verildi[203].

Baycu Noyan 1256 yılında ikinci defa Anadolu'ya girince II. İzzeddîn Keykavus'tan kışı geçirmek için yer göstermesini istemiş fakat Selçuklu sultanı, Baycu'nun isteğini kabul etmemiş, bu nedenle iki taraf Konya yakınlarında karşılaşmıştı. İki taraf arasındaki mücadele sonucunda yenilgiye uğrayan **Sultan II. İzzeddîn Antalya'ya çekildi**. Bunun üzerine **Borgulu**'da tutuklu bulunan **Rükneddîn IV. Kılıç Arslan** hapisten çıkarılıp Baycu'nun huzuruna götürüldü ve büyük itibar gördü. Diğer taraftan yenilginin ardından bir türlü huzuruna gelmeyen II. İzzeddîn Keykavus'u çağırmak için **Baycu, torunu Yisutay'ı** yaklaşık 1000 süvari ile Antalya'ya göndermişti. Fakat Yisutay oraya vardığında sultanı bulamadı;. Ladik (Denizli)'e gittiğini öğrenince de *"Sultanı babası (Baycu) çağırıyor, bir an önce huzura gelmesi menfaatine olacak*" haberini iletmek üzere **elçiler gönderdi**[204].

Elçilerin mesajını alan Sultan II. İzzeddîn Keykavus, **Yisutay'a bol miktarda armağanlar göndererek** ona, *"Kardeşim beni pederimin yanına her çağrışında emirler, devletimi ve ülkemi ele geçiriyorlar. Birkaç yıldır oğul olarak benim, pederime karşı görevlerimi yerine getiremeyişimin sebebi budur. Ben de zaten*

203 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 604, Türkçe çev., II, 133.
204 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 624-625, Türkçe çev., II, 149.

pederimle görüşme ve özrümü beyan etme hazırlığı içindeyim. Fakat hizmetimdekiler Moğol ordusunun kalabalığından çekindikleri için oraya gitmek istemiyorlar. Eğer kardeşim birkaç menzil çekilirse ben de hem hazırlıklarımı bitirip hem de adamlarımı ikna ederek harekete geçerim" dedi. Bunun üzerine sultanın isteğine uyarak **Yisutay geri çekildi**. Yaklaşık iki menzil kadar uzaklaştığını haber alan II. İzzeddîn Keykavus hiç vakit geçirmeden ailesiyle birlikte **İznik Rum İmparatoru Theodor Laskaris**'in ülkesine gitti. Bu sırada kardeşi **Rükneddîn IV. Kılıç Arslan Baycu** tarafından **4 Mart 1257'de oturtulduğu** Türkiye Selçuklu tahtında hüküm sürüyordu. Bu durum **Hülâgû** (1256-1265)'nun Bağdat seferine katılmak için Baycu'nun Anadolu'dan ayrılışına kadar devam etti[205].

Vezirlik makamına yükselen **Tacüddîn Mûtez** ile **Hülâgû** zamanında ilk defa S**elçuklu** diyarına **büyükelçilikle** gönderilen **Tükelek Bahşi** adlı Uygur Türkü Konya'ya geldiler. Daha önce Baba Şemseddîn Tuğraî tarafından ödünç alınan paraların ve Selçukluların mutat vergilerinin tahsiline memur edilmişlerdi. Anadolu'da vezirlik ve emirlik sıfatıyla bu işleri başarmaya uğraştıkları sırada **Sultan İzzeddîn**, devlet merkezini **Konya'dan Antalya'ya** taşıdı. Tacüddîn Mûtez, **elçilik heyeti ile birlikte sultanın yanına gitti**. Borçlarla birlikte vergileri istedi. Sultan beceriksizliği ve Kondistabl'ın tavsiyesi ile **elçilere pek iyi** davranmadığı gibi: "*Sultan Rükneddîn, yolunuzun üzerinde idi, önce o tarafların vergilerini toplayın, biz kendi payımıza düşeni toplayıp göndeririz*" dedi[206].

Tacüddîn Mûtez, gördüğü soğuk muamele karşısında **elçiler ile birlikte** Sultan Rükneddîn'den tahsilât yapmak üzere geri döndü. Rükneddîn'in yanına vardıklarında ise Muineddîn Süleyman heyeti gayet iyi karşıladı. Birçok armağanlar sundu. Hepsini memnun ettikten sonra da Pervane, Tacüddîn Mûtez'e,

205 *a.g.e.*, s. 626, Türkçe çev., II, 150; Abu'l-Ferec, II, 562.
206 Aksarayî, s. 49.

Sultan II. İzzeddîn'in devlet merkezini Konya'dan Antalya'ya taşımaktaki maksadının orada Uç Türkmenleriyle söz birliği ederek isyan çıkarmak olduğunu ileri sürmüştü. Her ne kadar Sultan İzzeddîn'in bu gibi düşüncelerle ilgisi yok ise de Muineddîn Süleyman'ın telkinleri elçileri kuşkulandırmıştı. Tam bu sırada Uç Türkmenlerinin başbuğu olan Karamanoğlu Mehmed Bey, Kondistabl'a düşmanlığı dolayısıyla Sultan İzzeddîn'e karşı isyan etti ve Antalya ile Alanya arasında yapılan savaşta sultanın ordusu bozuldu. **Tacüddîn Mûtez ve beraberindeki elçilik heyeti söylenenlerin doğruluğunun** araştırılması için ne yapılması gerektiği konusunda ilhana haber gönderdiler. Kısa bir süre sonra ilhan aşağıdaki ifadelerin yazıldığı yeni bir yarlıg gönderdi: *"Sultan İzzeddîn bilir ki, katımıza geldiği zaman bütün dilekleri yerine getirilmiş, istediği her şey yapılmıştır. Kendisi gerekli olan şeyleri bizden ödünç istediği vakit bunları hazinemizden verdik, teveccüh ettiği ufak bir vergiyi de kabul ettik. Fakat makamına gidip de dilediği hayata kavuştuktan sonra iyiliklerimizi unuttu. Mal tahsiline giden elçilerimize yüz vermedi. Ne Rum diyarı vergilerinden ne de borçlandığı paralardan hiçbir şey göndermedi. Şimdi balık olup denizin dibine saklansa veya kuş olup havalara uçsa bundan böyle elimizden kurtulamayacaktır."* Yarlıg Sultan İzzeddîn'in eline varınca derhal rüzgârın nereden geldiğini ve bunda Muineddîn Pervane'nin payı olduğunu anladı. Antalya taraflarından Konya'ya geri döndü. İstenilen vergileri topladı. Fakat iş işten geçmişti. İlhanın yarlığının ardından **Alıncak Noyan** komutasında sayısız Moğol askeri Anadolu topraklarına girmişti[207].

Küçük yaştaki III. Gıyaseddîn Keyhüsrev'i 1266 yılında tahta oturtarak âdeta tek başına devleti idare eden Pervane Muineddîn Süleyman'ın Moğollara karşı takip ettiği ikili siyaset nihayet su yüzüne çıkmıştı. 1275 yılında Moğol-Selçuklu kuvvetleri Bire'yi ikinci kez muhasara ettiğinde Pervane, Baybars'ın Moğolları

207 Aksarayî, *a.g.e.*, s. 49-51; N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, Ankara 1970, s. 82-83.

görüp onları takiple Bire'ye gelmesini, Selçuklu askerleriyle birleşmesini sağlamak ve Anadolu'daki Moğolları ortadan kaldırmak maksadı ile 400 kişilik süvari birliğini harekete geçirdi. Ancak bu öncü birlik yolda Baybars'ın Pervane'ye gönderdiği mektubu taşıyan postacıları yakaladı. Daha sonra da yakalanan habercileri ve mektubu Abatay Noyan'a teslim ettiler. Durumdan haberdar olan Pervane inkâr yoluna giderek mektup ile ilgisi olmadığını bunun Ermeni kralının bir oyunu olduğunu söyleyerek Abatay'ı ikna etmeye çalıştı. Bu sırada Baybars'ın Dımaşk'tan hareket edip Bire'ye gelmek üzere olduğuna dair haberler Abatay'a ulaşınca kuşatma kaldırıldı. Fakat Pervane oldukça zor durumda idi çünkü o Fırat'ı geçip Malatya oradan da Konya'ya gelirken Abatay Noyan mektupları gizlice Abaka'ya göndermişti. Durumdan haberdar olan **Abaka** derhal **Konya'ya elçiler gönderip** Pervane'yi huzuruna çağırdı. İlhanın niyetini anlayan Pervane huzura gitmemek için **elçilere çeşitli bahaneler** öne sürüyordu[208].

Anonim Selçuknâme'nin[209] verdiği bilgiye göre, **Gazan Han'ın elçisi** 12 Safer 696/15 Mart 1297'de **Konya'ya geldi** ve **zulümler yapmaya başlayınca** Ahi **Ahmed Şah** onu **şehirden kovmuştur**.

4) Komşu Devletlerden Gelen Elçiler

a) Eyyûbî Meliklerinden Gelen Elçiler

1237 yılında Haleb Sahibi el-Aziz'in ölümünü fırsat bilen **Türkmen Emiri Kangar Bey** Haleb'in kuzeyindeki **Kurus**'u yağmalamaya başladı. O, her yağmadan sonra Türkiye Selçuklu topraklarına kaçıyordu. Bu nedenle **Halebliler** onun Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in teşvikiyle hareket ettiğinden şüphelendiler ve **elçi gönderdiler**. Şikâyet üzerine Keyhüsrev de **Emir Kangar'ın akınlarını yasakladığı** gibi aldığı malları geri vermesini emretti.

208 İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, Türkçe çev. Şerafüddin Yaltkaya, TTK, Ankara 2000, s. 59-60; Aynil Başçı, *Türkiye Selçukluları ile Memlûkler Arasındaki İlişkiler*, İÜSBE Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000, s. 22-23.

209 s. 93, Türkçe çev., s. 66.

Bunun üzerine **Haleb Sahibi** Sultan II. Gıyaseddîn'e **Emir Candar Şerefeddin** ile hediyeler gönderdiği gibi **Kadısı Evhadüddîn el-Duvînî'yi de gönderip** dostluk, sadakat yemini aldı[210].

b) Memluk Sultanlığı'ndan Gelen

Sultan II. İzzeddîn Keykavus, kardeşi ile ihtilafa düştüğü ve Moğolların Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın yanında yer alması nedeniyle Konya'yı terk edip Antalya'ya sığınmak zorunda kalmıştı. Buna dair haberler Memluk sultanına ulaşınca Baybars derhal sultana **Şerif İmadeddîn Haşimî** ve **Emir Şerefeddîn Caki** adını taşıyan **iki elçi gönderdi**. Elçiler beraberlerinde Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddîn'i Mısır'a davet eden Baybars'ın mektubunu getirmişlerdi. Mektupta, *"Sultan Mısır'a iltica ettiği takdirde ülkesine tekrar sahip olabileceği, çünkü bunun için bütün gücü ile kendisine yardım edeceği*" yazıyordu. Ancak Selçuklu sultanı elçilere *"Kendisi için hiçbir ümit kalmadığı zaman efendilerinin yanına geleceğini*" söyleyerek onları yolcu etti[211].

5) Sefer ve Muhasara Sırasında Gelen Elçiler

Sadeddîn Köpek, Sümeysat (Samsat)'ı kuşatınca bir süre sonra beldenin ileri gelenleri Köpek'e haber göndererek "*Eğer canımızı bağışlar, Frenk'ten, Rus'tan, Nassarî'den, Gürcü'den ve dünyanın her yerinden Hristiyanların ziyarete geldiği Salbot haçını bize bırakıp, muzaffer askerleriniz çoluk çocuğumuza ve bize zarar vermezse kaleyi teslim eder ve nereye isterseniz oraya gideriz*" dediler. Onların bu isteğini olumlu karşılayan Köpek, askerlere savaşı yasakladı. Hiçbir şekilde onlara eziyet etmeyeceklerine dair yemin mektubunu **kaleden gelen elçiler** ve **kendi elçileri ile** kaleye gönderdi[212].

210 İbn Vasıl, *Müferric el-Kürub*, V, 127-128; İbn'ül-Adim, *Zübdetü'l-Haleb*, III, 227-228; R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 142.

211 N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, s. 87.

212 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 475-476, Türkçe çev. II, 30.

Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev, **Meyyafarikin** (Silvan) bölgesini Melik Gazi'nin elinden almak üzere sefer düzenledi (639/1241-1242). Bir müddet sonra Meyyafarikin kadısı ile **Melik Gazi'nin** itibar ettiği adamlarından **birkaçı elçi olarak geldiler** ve şunu söylediler: "*Melik Gazi her zaman sultan hazretlerine bağlı kalmıştır. Sultan ne buyurursa yerine getirir. Eğer maksadı bu şehri benden almaksa alınca bir başkasına verecek. Ben o kişi kadar hizmet ederim. O nedenle hiçbir şey değişmeyecek. Yoksa ben bu köhne yuvam için canımı feda ederim.*" Bu sırada iki taraf arasında ateşkes sağlanması için hilafet makamından da elçiler gelince sultan barışa razı oldu[213].

1246 yılında Güyük Han'ın cülûs merasimine katılan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ı Türkiye Selçuklu Devleti sultanlığı payesini elde etmiş olarak 1249'da Karakum'dan döndükten sonra Sultan II. İzzeddîn Keykavus arasında gerginlikler yaşanmaya başladı. Sonunda iki taraf savaşın eşiğine gelmişti. Fakat taraflar arasında kesin muharebe başlamadan önce belki uzlaşma olur, memleket şerefini yitirmez, düşmana saldırı fırsatı verilmez ümidiyle karşılıklı **elçiler gelip gitti** ancak olumlu bir netice elde edilemedi. Nitekim Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın emrindeki öncü birliklerin komutanı olan Seyfeddîn Toruntay'ın askerlerinden on-on beş kişinin saldırısıyla taraflar arasında savaş başladı[214].

6) Kutlama ve İtaat Bildirmek İçin Gelen Elçiler

Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev zamanında Amid fethedilince bölge sınırında hüküm süren **Musul**, **el-Cezire** (Cizre), **Haleb**, Hama, **Dımaşk**, **Hısn-ı Keyfa** hâkimleri ayrı ayrı **elçiler gönderip** hem itaatlerini bildirmişler hem de başarısından dolayı sultanı kutlamışlardır[215].

213 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 507-508, Türkçe çev. II, 55-57.
214 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 592, Türkçe çev. II, 123.
215 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 497, Türkçe çev. II, 48; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 111.

Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, Güyük Han'ın cülûs merasimi için Karakum'a gitti ve Moğol hanından saltanat menşurunu da almış olarak geri döndü (1249). Saltanatın kendisine tevcih edildiğine dair yarlığı Sultan II. İzzeddîn'e iletmek için hizmetinde yorucu yolculuklara katılmış olan Cemaleddîn Hoteni'yi Moğol hanının veziri ile birlikte Konya'ya **Sultan İzzeddîn'e elçi** olarak gönderdiler. Ona *"Hanın yarlığına göre Rum memleketlerinin saltanatı bize bırakılmıştır. O muhaliflerimizi ve düşmanlarımızı yola getirmek için beraberimizde iki bin Moğol süvarisi gönderdi. Eğer hükme boyun eğip Rükneddîn'i sultan tanırsanız, onu karşılayın*" dediler. Konya'da devlet erkânı tarafından karşılanan **Celâleddîn Hotenî** böylece **elçilik görevini** yerine getirmiş oldu[216].

Pervane Muineddîn Süleyman küçük yaştaki III. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in saltanatı sırasında bir taraftan Moğollar, diğer taraftan Memluk Sultanı Baybars ile temasa geçerek Türkiye Selçuklu Devleti'ni âdeta tek başına idare ediyordu. 1276 yılında Abaka hanın Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk Hatun'u oğlu Argun ile evlendirmek için huzura getirilmesini emretmesi üzerine Pervane ve Fahreddîn Ali gelin alayı ile birlikte Tebriz'e hanın huzuruna gitmişlerdi. Bu sırada Sultan II. İzzeddîn Keykavus'un oğlu olarak tanınan Cimri adında bir şahıs ortaya çıkmıştı. Moğolların Anadolu'daki hâkimiyetinden ve Pervane'nin icraatlarından memnun olmayan Karamanoğlu Mehmed Bey *"Elimizde bir Selçuklu sultanı olsa bunların hiçbiri olmaz, Rum diyarında bulunan Sultan II. İzzeddîn'in çocuklarından birini istesek iyi olacak diye*" fikir beyan ediyordu. Onun söylediği sözleri duyan ve Cimri'yi tanıyan biri, onu yolda görünce hemen elinden tutarak Mehmed Bey'in yanına götürerek, *"İşte bu, Sultan İzzeddîn'in torunudur*" dedi. Ayrıca Suğdak'tan kaçıp gelmiş olan Taki lâkaplı Sivaslı biri de *"Bu melik Sultan İzzeddîn'in oğludur. Adı ve sanı Gıyaseddîn Siyavuş'tur. O, orada bana yazı öğretti*" diye şahitlik etti. Yalancı Taki'nin bu

216 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 588, Türkçe çev. II, 120.

şahitliği, onların Cimri'ye güvenlerini daha da arttırdı. Kendilerini amaçlarına ulaşmış gördüler. Tam bir fikir ve görüş birliği içinde kendilerine komutan ve öncü yapıp ona biat ettiler. **Çuldan elbisesini**, **altın sırmalı ipekli elbiseyle değiştirdiler**. **Kırmızı külahlı**, **çarıklı**, **siyah kilimli Türkmenler** Konya'ya hareket edip Saltanat kasrı olan Filobad düzlüğüne indiler. Oradan o anda Konya'daki en yetkili kişi olan **Melikü'l-ümera Emineddîn Mikâil'e elçi göndererek**, "*Sultan İzzeddîn Keykavus'un oğlu bizim yanımızdadır. Onun nesebinin şahitliği konusunda güvenilir kişiler şahitlik etmektedirler. En kısa zamanda gelip ona bağlılık bildirin ve el öpme şerefini kazanın*" dediler[217].

217 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 690-691, Türkçe çev. II, 204.

B- Türkiye Selçuklu Devleti'nden Giden Elçiler

1) Hilafet Makamına Giden Elçiler

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddîn Keyhüsrev 1240 yılında **Tac Bulgarî**[218]**'yi Bağdad'a elçi** olarak göndermiştir[219].

2) Moğol Hanlığına Giden Elçiler

Genceli Kiragos[220]**'un** verdiği bilgiye göre, Moğolların 1242 yılında Erzurum'a girip yağmalamasının ardından **Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddîn Keyhüsrev**, o sırada **Mugan'da** bulunan **Baycu'ya elçi göndermiştir**. Elçiler gayet mağrur bir şekilde *"Bir şehrimizi tahrip ederek sultanımızı yendiğinizi zannediyorsunuz"* dedikten sonra sultanın şu mesajını ilettiler: "*Benim birçok şehrim, sayısız askerim vardır. Bulunduğun yerde beni bekle, yakında seninle savaşmak için oraya geleceğim, kışı askerlerim ve zevcelerimle (haremimle) Mugan'da geçireceğim.*" **Elçilerin bu tehditkâr** sözlerine karşı **Baycu Noyan** gayet sakin bir şekilde onlara sadece "*Zafer Allah'ın bileceği bir iştir*" cevabını vermekle yetinmiştir. Bundan sonra II. Gıyaseddîn Keyhüsrev (1243) Kösedağ Savaşı yenilgisinin ardından sulh talebinde

218 Doksan yaşında Bağdad'da ölen bu zat bütün hastalıkların tedavisinde kullanılan Tiryak (Panzehir)'ın terkibini yapmıştır (bkz. *Abu'l-Ferec Tarihi*, II, 533).

219 Turan, *Türkiye*, s. 420.

220 "Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar", *Türkiyat Mecmuası*, II, İstanbul 1928, s. 179; İlhan Erdem, *Türkiye Selçuklu-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1995, s. 87.

bulunmak için **Batu/Sayın Han'a elçi göndermiştir**. Dönemin ana kaynağı niteliğindeki **İbn Bibi**[221]**'nin** naklettiğine göre; Saltanat naibi görevinde bulunan **Şemseddîn Isfahanî**, **Amasya Kadısı Fahreddîn** ve **Mecdeddîn Muhammed Tercüman** (İbn Bibi'nin babası)'dan oluşan **elçilik heyeti** kıymetli **mücevherlerden**, **nadide elbiselerden**, **şahane atlardan**, **eyeri altın**, **başlığı** ve **üzengisi mücevher kakımlı rahvan katırlardan** ve bir dizi **Bohti develerinden** oluşacak İlhanlı sarayına layık çok miktarda hediyeyi hazineden hazırlatarak yola çıktılar. **Batu Han** tarafından kabul görüp huzura kabul edildikten sonra sultanın bağlılıklarını ve gönderdiği hediyeleri takdim ettiler. II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in gönderdiği hediyeler kabul görüp hanın tahtının yanında hazır bulunan hatunlara ve şehzadelere dağıtıldı. Selçuklu **elçilerine dönüş izni verilene** kadar her gün **Batu Han'ın** huzuruna kabul edildiler. Yola çıkmadan önce Moğol hanı cömertliğini göstererek **II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'e padişahlık alâmeti olan ok**, **yay**, **kılıç**, **mızrak**, **kaftan**, **murassa külah** ve **yarlığ** gönderdi. Şemseddîn Isfahanî'yi Türkiye Selçuklu Devleti vezirliğine tayin edip ona *"Nizamü'l-Mülk"* ve *"Salahü'l-âlem"* lâkabını verdiğini belirten yarlığ hazırlattı. Ayrıca elçilik heyetindeki diğer görevlilere de özel hil'atler verdi. Kendi cevabını II. Gıyaseddîn'e iletmek için de **Sanksun Kurcu'yu elçi tayin edip Selçuklu elçileri ile birlikte gönderdi.**

Elçilik heyeti Türkiye Selçuklu Devleti sınırlarına ayak basınca sultana haberciler gönderdiler. Moğollar ile anlaşmaya varan **elçilerin yaklaştığı haberini alan** Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev **eğlence meclisi tertip** etti. Bu sırada **vefat eden Sahip Mühezzibeddîn**'in **yerine Şemseddîn Isfahanî'yi** tayin etti. Ayrıca daha önce örneğine rastlamadığımız şekilde sultan yeni

221 *a.g.e.*, s. 541-544, Türkçe çev., II, 83-85. Abu'l-Ferec'de 1243 Kösedağ mağlubiyetinden sonra II. Gıyaseddîn'in Tatarlara sulh için elçiler gönderdiğinden bahsediyor fakat elçilik heyeti hakkında bilgi vermiyor. Sadece sultanın anlaşma için altından başka atlar, davarlar, koyunlar ve köleler vermeyi kabul ettiğini belirtmektedir (*a.g.e.*, II, 545); N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, s. 37.

vezir Isfahanî'yi Türkiye Selçuklu Devleti'ne gelen **elçilerin getirdiği hediyelerden** (nimetlerden, bağışlarından ve elbiselerinden) **pay sahibi yapmıştır**[222].

Sultan Moğol hanının yanından **gelen elçilik heyeti** ile Konya Akşehir'ine bağlı **Karaöyük'te görüştü** ve onlara alışılmışın dışında izzet-ikramda bulunduğu gibi saygı gösterip âdeta göklere çıkardı.

Diğer taraftan muhtemelen **Batu Han'ın huzuruna** giden Şemseddîn Isfahanî'nin dönüşünden önce **Cüveynî'nin**[223] verdiği bilgiye göre; **Töregene Hatun** tarafından **Seyhun'dan Fars'a**, **Gürcistan'a**, **Anadolu'ya** ve **Musul'a** kadar daha önce **Körgüz'ün** yönetiminde olan bütün bölgelerin idaresi **Emir Argun'a bırakıldı**. H. 641/M. 1243-1244 yılında işleri yoluna koymak için Horasan'a giden **Emir Argun** gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Azerbaycan'a hareket etti. **Tebriz'e** varınca **Curmagun**, **Baycu** ve diğer idarecilerin keyfî yönetimleri yüzünden zor durumda kalan halkın malını mülkünü güvence altına aldığı gibi zulüm edenleri cezalandırdı. Bunun duyulması üzerine Anadolu, Suriye ve **Haleb sultanları** da **elçiler göndererek** onun gözüne girmeye çalıştı. **Emir Argun** daha sonra **kendisine elçi gönderen sultanlara da vergi memurları** göndermiştir.

Celâleddîn Karatay'ın gayretleri sayesinde Sultan II. İzzeddîn Keykavus ve Rükneddîn IV. Kılıç Arslan arasındaki taht mücadelesine son verilip "**müşterek saltanat**" dönemi (1249-1254) başladığında **Vezir Şemseddîn Isfahanî'nin ölümünü araştırmak** için **Batu Han**'dan **elçiler** geldi. Yapılan tetkikler sonunda durumun Moğol yetkililerine izah edilmesi için güzel konuşmada, ikna etmede ve fiziki güzellikte üstün bir yere sahip olan **Tuğracı Şemseddîn Mahmud Batu Han'ın huzuruna gönderildi**[224].

222 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 544, Türkçe çev., II, 85.

223 *Tarih-i Cihangüşa*, Türkçe çev., Mürsel Öztürk, Ankara 1988, II, 200.

224 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 695, Türkçe çev., II, 127; N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, s. 50; Osman Turan, Tuğracı ile birlikte Reşideddîn Cüveynî, Şücaeddîn Abdurrahman, Müstevfî Necmeddîn, Emir-i dad Hatireddîn Zekeriya'nın yanı sıra Şemseddîn Isfahanî'nin adamları ve onu öldüren

1253 yılında vezirlik makamına gelen **Kadı İzzeddîn Muhammed Razi**, Baycu Noyan ile diğer noyanların habercilerinin ve **elçilerinin peş peşe** Türkiye Selçuklu Devleti'ne **geldiğine şahit** oldu. Ondan önce her yıl Moğol ordusunun emirlerinin ve komutanlarının gönlünü alıp onları razı etmek için sayısız hazineler harcıyor, hiçbir şekilde onların arzusu dışında hareket edemiyorlardı. Fakat son zamanlarda gelirler azalıp masraflar artınca devlet erkânı bu durumu ortadan kaldırmak için **Baycu Noyan**'ın baskısını ve zulmünü han hükmüyle ortadan kaldırmak, **elçilerin gelip gidişini** durdurmak için **Batu Han**'a **elçi** göndermeye karar verdiler. **Bu iş için kadrinin üstünlüğü, güvenirliği, dindarlığı, yiğitliği, zor durumlarda sorunları çözme ve işleri yoluna koyma becerisi ile tanınan Fahreddîn Ali**[225]**'yi seçtiler ve seçkin hediyelerden başka 100.000 sultanî dirhem verip onu yola çıkardılar.** Fahreddîn Ali huzura varınca, sultanın kulluk ve bağlılık dileklerini iletince Moğol hanı ona iltifat edip hediyeler takdim ettikten sonra Baycu Noyan ile diğer **emirlerin elçilerinin Rum diyarına gitmelerini yasaklayan yarlıg ve payza çıkardı**. Yargucu ile bütün şehzadelerin gözünde üstün bir yere sahip olan itibarlı köleleri **Sahib-i âzam Fahreddîn Ebû'l-Hayrat Ali**'nin yanında Rum memleketlerine gönderdi. Elçilik heyeti dönüşte hanın hükmünü Baycu Noyan'a duyurdular. Baycu Noyan bu haberden hiç hoşnut olmadı ve Fahreddîn Ali'ye dönerek "*Bundan sonra Rum diyarına gitmek için bir yol bulmak gerekir. Çünkü benim yokluğumda başınıza felaket gelir*" dedi. Sultan ile devlet erkânı, yargucu ve heyetine izzet-ikramda bulunmakta ve hediyeler sunmakta ellerinden gelen her şeyi yaptılar. Ondan sonra **Baycu'dan gelen elçilerin sayısı azalmıştır**[226]. **Aksarayî**[227]

Sarimuddîn Alp-Saru ve Bahaeddîn Erzincan'i Altın-orda'ya gittiğini ve Batu Han'a yüklü hediyeler takdim etmek zorunda kaldıklarını belirtiyor (bkz. *Türkiye*, s. 470).

225 Fahreddîn Ali 1259 yılında Mahmud Tuğraî'nin yerine II. İzzeddîn Keykavus'un veziri olmuştur.

226 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 617-618, Türkçe çev., II, 142-143; O. Turan, *Vesikalar*, s. 65.

227 *a.g.e.*, s. 31.

ise **Sahib Fahreddîn'in elçi** olarak **Güyük Han** (1246-1249)'ın huzuruna ve sefir olarak **Mengü Han** (1251-1260)'ın ordusuna da gittiğinden ve **elçilik görevinden** sonra Emir-i dâd'lık görevine getirildiğini kaydetmektedir.

İkinci Anadolu seferi sırasında **Baycu** ile **II. İzzeddîn Keykavus 1256 yılında** Konya-Aksaray arasındaki **Sultan Hanı** önünde karşı karşıya gelmiş ve savaşı sultan kaybetmişti. Bunun üzerine Baycu **Borgulu Kalesi**'nde tutuklu bulunan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ı hapisten çıkarıp tahta oturtunca Sultan II. İzzeddîn Keykavus Hülâgû'ya 655/1257 yılında bir **elçi gönderdi** ve kendisini saltanatından ve atalarının mirasından mahrum eden Baycu'dan şikâyetçi oldu. Fakat Hülâgû, sultana bir yarlıg ile *"memleketin iki kardeş arasında taksim olacağını"* bildirdi[228].

3) Komşu Devletlere Giden Elçiler

a) Eyyûbî Meliklerine Giden

Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddîn Keyhüsrev **1237 yılında Melik el-Kâmil'e elçi** gönderip Dımaşk'a askerî yardımda bulundukları için **Halep üzerine yürümemesini istemiştir**[229]. Ertesi yıl ise Eyyûbî **Meliki el-Kâmil** 11 Mart **1238'de vefat** edince Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev nezaket gereği taziyelerini bildirmek üzere yerine geçen oğlu **II. Melik el-Adil'e elçi** göndermiştir[230]. Yine Moğol ordusuyla savaşmak için kendisine askerî destek sağlamak için **Melik Gazi'ye elçi** yollamıştır. Bu elçi, Melik Gazi'den Meyyafarikin bölgesini elinden almak için yapılan saldırılardan dolayı özür dilediği gibi 100.000 dirhem gümüşün yanı sıra kardeşi Melik Eşref'in olan Ahlat'ın kendisine verileceğine dair menşuru takdim etmişti[231]. Ayrıca

228 *Abu'l-Ferec Tarihi*, II, s. 563.

229 İbn Vasıl, *Müferric el-Kürub*, V, 153; İbnü'l-Adim, *Zübdetü'l-Halep*, III, 236, R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 147.

230 Turan, *Türkiye*, s. 407.

231 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 518, Türkçe çev., II, s. 65-66.

İbnü'l-Adim[232]'in verdiği bir diğer bilgiye göre, II. Gıyaseddîn Keyhüsrev kız kardeşi ile Melik Nâsır'ın nikâhından önce **Emir Kamereddîn'i Haleb'e elçi** olarak göndermiş ve **Melik el-Kâmil'e ait olan Ruha (Urfa) ve Seruc'u Melik el-Nâsır'a**, **Harran'ı Melik el-Muzaffer'e, Sincar'ı Şehabeddîn Gazi'ye ve Nusaybin'i** de **Mardin Sahibi Melik el-Mansur'a**, **Ani** ve **Habur'u Hıms Sahibi Melik el-Mücahid'e ikta ettiğini** bildirmişti. Kendisi de Amid ile Samsat ve civarını alacaktı.

b) Memluk Sultanlığı'na Giden

Sultan II. İzzeddîn Keykavus, Rükneddîn IV. Kılıç Arslan ile arasındaki saltanat mücadelesinde kardeşinin Moğolların desteğini alması nedeniyle Konya'dan Antalya'ya çekilmek zorunda kalmıştı. Bunun üzerine **Baybars** yanına gelirse kendisine destek olacağına dair **sultana elçi göndermişti**. II. İzzeddîn Keykavus da karşılığında Memluk Sultanı Baybars'a, **Emir-i hacib Nâsırüddîn Arslan** ve **Sadreddîn Ahlatî'yi** gönderdi. II. İzzeddîn Keykavus Memluk **Sultanı Baybars'ın yardım teklifinden** ne kadar memnun olduğunu göstermek için bu **iki elçisiyle**, Selçuklu ülkesinin yarısı üzerindeki tasarruf hakkını Baybars'ın istediği şekilde gerek ikta gerekse emanet tevcihi yapabilmesi ve bunların Selçuklu sultanınınkine muadil olan menşurlar şeklinde yazılabilmesi için, üzerlerinde Keykavus'un tuğrası bulunan kâğıtlar göndertmiştir[233].

Sultan Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ı ortadan kaldırıp yerine küçük yaştaki oğlu III. Gıyaseddîn Keyhüsrev'i Türkiye Selçuklu tahtına oturtan Pervane Muineddîn Süleyman saltanat naibi olarak âdeta tek başına hüküm sürmeye başlamıştı. Bir taraftan Moğollarla ilişkilerini iyi tutmaya gayret sarf ederken diğer

232 *Histori D'Halep*, III, s. 240.

233 N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, s. 87. İlhan Erdem, 1262 yılında Kahire'de Baybars'ın huzuruna çıkan elçilerin Şerefeddîn el-Caki ile Şerif İmameddîn el-Haşimi olduklarını belirtmektedir (bkz. *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, s. 171.

taraftan Moğolların en büyük rakibi olan Memluk Sultanlığı ile de temas halindeydi. Nitekim gün geçtikçe artan Moğol baskısına karşı **İbn Şeddad**[234]'ın naklettiğine göre, **Memluk Sultanı Baybars'a gizlice elçiler** vasıtasıyla **mektup göndermiştir**. Mektupta *"Sultan III. Gıyaseddîn ve kendisinin yerinde kalması şartı ile Anadolu'yu Moğollardan kurtarması karşılığında ülkenin yarısını ona vermeyi"* teklif ettiği gibi çabuk olmasını da istiyordu (672/1273-1274). Ancak bu sırada Abaka Han Anadolu'da görev yapan kardeşi Acay ve Samagar'ı merkeze alıp onların yerine Tuku Noyan'ı göndermişti. Bu değişiklik Pervane'yi oldukça rahatlatmıştı. Diğer taraftan Baybars, Muineddîn Pervane'ye verdiği sözü tutabilmek için Mısır'dan hareket etmişti. Memlûk sultanının Dımaşk'a ulaştığı (2 Ramazan 673/29 Şubat 1275) haberini alan Pervane Acay'ın Anadolu'dan ayrılması nedeniyle rahatladığı için Baybars'ın gelmesini istemiyordu. Bu nedenle **Memluk sultanına derhal bir elçi gönderip** bu yıl sadece **Anadolu'nun Kilikya** bölgesine (Ermeniler üzerine) sefer düzenlemekle yetinmesini istemiştir[235]. Ancak Pervane'nin Moğollara karşı takip ettiği ikili siyaset nedeniyle taraflar arasındaki gerginlik yine artmıştı. Bunun üzerine Pervane tekrar Baybars'tan yardım istemeye karar verdi. Memluk sultanına bir mektup yazarak *"Sultan III. Gıyaseddîn'in tahtta kalması şartıyla Anadolu'dan Moğolları çıkarmak için kendisinden asker istediğini ve buna karşılık Moğollara ödenen verginin de bundan sonra kendisine ödeneceğini"* bildirdi. Baybars, Pervane'nin mektubuna cevap olarak *"Bu mevsimde suyun az olması nedeniyle sefere çıkmasının imkânsız olduğunu ancak gelecek baharda hareket edebileceğini*" söyledi. Nitekim verdiği sözü tutarak 1277 yılında Anadolu'ya girdi. 15 Nisan 1277 senesinde

234 *Baybars Tarihi*, s. 33-34; F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s. 40; İ. Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, s. 206-208; Aylin Başçı, *Türkiye Selçukluları ile Memlûkler Arasındaki İlişkiler*, s. 19.

235 İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 48; F. Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 40; Aylin Başçı, *Türkiye Selçukluları ile Memlûkler Arasındaki İlişkiler*, s. 19-20.

Elbistan Ovası'nda Moğol-Selçuklu kuvvetlerini yenerek Kayseri'ye kadar ilerledi ve 20 Nisan'da Türkiye Selçuklu tahtına oturdu. Bu sırada **Elbistan Ovası**'ndaki savaştan kaçan Pervane **Sultan III. Gıyaseddîn'i de yanına alarak Tokat'a çekilmişti**. Baybars **Pervane'nin huzura** gelmesini **beklerken** Pervane Tokat'tan onun **saltanatını tebrik eden elçiler gönderip** biraz gecikeceğini bildirirken diğer yandan da Abaka'dan haber bekliyordu. Ancak ikili siyasetinin meyvelerini toplayamadan Baybars hem Mısır'ın güvenliği hem askerlerinin iaşe sıkıntısı çekmesi nedeniyle 25 Nisan 1277'de Kayseri'den ayrılarak Suriye'ye doğru yola çıkmıştı. Abaka ile Baybars'ın Anadolu'da karşılaşmasını isteyen Pervane bu defa da **Zahireddîn Tercüman'ı Baybars'a elçi olarak gönderdi**. Elçi **Kurli** mevkiinde sultana yetişmiş ve Pervane'nin Anadolu'dan ayrılmaması gerektiği yolundaki isteğini iletmişti. Fakat Baybars kırgınlık içinde *"Pervane ve diğer Selçuklu emirleri sözlerini tutmadılar, ancak biz Anadolu'yu ve yollarını öğrendik, ne yapabileceğimizi de gösterdik. Bu küçük zafer bize yeter. Şimdilik ceza olarak onun yalnız annesi, oğlu ve torununu alıyoruz*" demişti[236].

c) Ermeni Krallığı'na Giden

II. Gıyaseddîn Keyhüsrev, **Moğol ordusuyla savaşmak** için asker temin etmek maksadıyla **Sis**'e **elçi göndermiştir**. Elçi, "*göndermesi gereken askerlerin dışında gönüllü Frank askerlerini de toplayıp vakit kaybetmeden sultana katılırsa, Erakliye'nin kendisine ikta yoluyla verileceğini"* iletmiştir[237].

d) İznik Rum Devleti'ne Giden

Nejat Kaymaz[238] Rum kaynaklarını referans göstererek **Kösedağ** hezimetinin ardından Moğollara karşı kendisine müttefik

236 İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s. 87-89; İlhan Erdem, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, s. 230-234; Aynil Başçı, *Türkiye Selçukluları ile Memlûkler Arasındaki İlişkiler*, s. 41-45.

237 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 518, Türkçe çev. II, 65.

238 *a.g.e.*, s. 35 dipnot 35.

bulmak için Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev'in **İmparator Vatatzes** (1222-1254) ile temasa geçtiğini ve ortak düşmana karşı neler yapılabileceği konusunda ittifak sağlandığını belirtmektedir. Hatta **1243-1244 kışında** iki hükümdarın **Menderes Nehri** üzerindeki **Tripomi**'de bir **köprü üzerinde** buluştuklarını kaydetmektedir. Fakat sultan ve halefleri Anadolu'daki Moğol hâkimiyetine son veremediler. Nitekim oğlu II. İzzeddîn Keykavus da Moğollara karşı uğradığı yenilginin ardından **İbn Bibi**'nin[239] ifadesine göre sığınma talebinde bulunmak üzere **İznik Rum Devleti'ne** 1262 yılında **Kondistabl'ı elçi** göndermiştir. **N. Kaymaz**[240] ise Bizans kaynaklarını esas alarak sultanın Moğollara karşı kesin yenilgiye uğrayıp ümidini tamamen kaybetmeden önce yani **1261 yılında** Rum Hristiyan yakınlarından birini, kıymetli hediyelerle birkaç yıl önce kendi yanında bir mülteci olarak bulunmuş ve Selçuklu ordusu saflarında Moğollara karşı çarpışmış olan yeni **İmparator Michael Paleologos'a elçi olarak gönderdiğini** kaydetmektedir.

e) İstanbul Latin Devleti'ne Giden

II. Gıyaseddîn Keyhüsrev Kösedağ yenilgisinin (1243) ardından Konya'ya geldiği zaman evvela İstanbul **Latin İmparatoru II. Baudouin** (1228-1261) ile anlaşma sağlamak için teşebbüste bulunmuştur[241].

4) Muhasara Sırasında Giden Elçiler

II. Gıyaseddîn Keyhüsrev Kösedağ mağlubiyetinin ardından Ermeniler üzerine sefer düzenlenmesini emretmişti. Bunun üzerine **Sahip Şemseddîn** 1245 yılında sefere çıktı. Fakat muhasara devam ederken **sultanın ölüm** (1246 başı) **haberini alan** Şemseddîn, Ermenilerin durumu öğrenmeden onları barışa zorlamak için Ermeni kralına elçi gönderdi ve *"Ben her zaman*

239 *a.g.e.*, s. 637, Türkçe çev. II, 160.
240 N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, s. 85 dipnot 135.
241 N. Kaymaz, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, s. 35 dipnot 35.

size riayet gösterdim. Kaç defa sultanın memleketinize yapacağı seferden vazgeçirdim. Fakat Kösedağ bozgununda sizin her türlü kötü huylarınız, uygunsuz halleriniz sultanı hiddetlendirdi. Eğer tekfur yaptığı hatadan geri döner af diler, haraç verirse arayı bulmaya çalışırım." Bunun üzerine Ermeni kralı **Tarsus'a** karşı **Bragana Kalesi**'nin ve daha birkaç kalenin Selçuklulara teslimini kabul etti[242].

5) İtaat Sağlamak İçin Giden Elçiler

Kayır Han'ın, Sadeddîn Köpek'in iftiralarıyla **Zamantı Kalesi**'ne gönderilmesi üzerine Hârezm emirleri Suriye diyarına yönelerek; **Harran**, **Urfa**, **Suruc**, **Rakka**, **Re'sulayn** beldelerine bağlı yerleri ele geçirdiler. Önceleri Melik el-Kâmil'in oğlu el-Melik el-Salih'in hizmetinde idiler. Ancak Melik el-Kâmil'in ölümünün (1238) ardından Eyyûbî meliklerinin kendi içlerindeki çekişmelerden yararlanarak 1238-1242 yılları arasında sık sık isyan ettiler. Ayrıca tüccarlar ve ziraatla uğraşanlar da onların bu faaliyetlerinden zarar görüyorlardı. Sık sık Hârezmlilere hediyeler vererek onların saldırılarına engel olmaya çalışıyorlar, fakat bunda pek başarılı olamıyorlardı. Eyyûbî melikleri bu durumu Sultan II. Gıyaseddîn'e arz edince, Selçuklu sultanı onları davet için ünlü tarihçi **İbn Bibi**'nin babası **Mecdeddîn Tercüman'ı** gönüllerini alması, rahat ve huzur vaat ederek Hârezmlileri, Rum memleketlerine getirmesi için **elçi olarak görevlendirdi**. Her **han için**, ayrı ayrı **meliklere yakışır hediyeler**, şahane **hil'atler**, **altın kınlı kılıçlar** ve **altın dizginli** özel **atlar** gönderdi.

Ertesi gün **hanların hepsi** bir araya gelip **elçiyi yanlarına çağırarak**, *"Biz Sultan I. Alâeddîn zamanında sevilen, sayılan, huzur ve rahat içinde yaşayan insanlardık. Kayır Han olayı üzerine çıktığımız yolda bizi çevirmeye gelen emirlerle istemeyerek savaştık. Onlara zarar verdik. Hâlâ onun utancını ve sıkıntısını yaşıyoruz. Yaptığımız bunca taşkınlık ve küstahlıkla hangi yüzle ayağımızı o dergâhın zeminine koyarız? Biz her zaman zor ve*

242 M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, s. 189.

güç kullanarak ele geçirdiğimiz bu beldeyi cihan padişahının memleketleri arasında sayıyoruz. Eğer bu yerler bize saltanat menşurlarıyla verilir, buralara ikta yoluyla sahip olursak buna mukabil size saldıracak düşmana karşı canımızı ortaya koymaktan, bu nimetin bedelini ödemekten geri durmayız. Minberlerdeki hutbeyi ve sikkeyi onun adı ile süsleriz. Askerlerimiz sizi rahatsız edecek ve sıkıntıya düşürecek bir hareket yapmaz" dediler. Bu konuda anlaşıp nakit sikkelerini değiştirdiler. **Cuma günü hatip sultanın adını andı, onlar da çok miktarda dinar ve dirhemi saçı olarak saçtılar,** elçiye büyük bir saygı gösterip uğurladılar[243]. Daha sonra ise yaklaşan Moğol tehlikesi nedeniyle **Hârezmliler ile Eyyûbîler** arasındaki gerginliği çözmek için Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev **Şemseddîn el-Isfahanî**'yi görevlendirdi. **Şemseddîn Isfahanî'nin arabuluculuğu** ile Mardin Sahibi İl Gazi Hârezmlilere **Re'sulayn'ı** ikta verdi. Keyhüsrev de **Harput ve civarını Hârezmlilere**, Ahlat'ı **Şihâbeddîn Gazi**'ye bırakarak taraflar arasında anlaşma sağlandı ve **Şemseddîn el-Isfahanî Nisan 1243'te** geri döndü.[244]

Sultan II. İzzeddîn Keykavus ve kardeşi Rükneddîn IV. Kılıç Arslan arasındaki taht mücadeleleri Celâleddîn Karatay'ın araya girmesi ve *"müşterek saltanat/1249-1254*" formülü ile kesintiye uğramıştı. Fakat atabegin ölümünün (1254) ardından taraflar arasındaki gerginlik yine hız kazandığı gibi Rükneddîn IV. Kılıç Arslan kendisini Kayseri'de sultan ilan etti. Bunun üzerine Sultan II. İzzeddîn Keykavus Arap'tan, Gence'den, Yıva, Kıpçak, Kürt'ten oluşan çok sayıda asker toplamanın dışında Mecdeddîn İshak'ın oğlu Sadreddîn Konevî ve Hümamüddîn Şadbehr'i kardeşine göndererek "*Sivas, Malatya, Harput ve Amid vilayetleri ile yetinmesini ve düşmanlık tozunu ortadan kaldırmasını*" istedi. **Elçiler Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'a bu mesajı tebliği ettikleri zaman** Samsameddîn, Nusreteddîn, Felekeddîn, Hüsameddîn

243 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 485-486, Türkçe çev. II, 39-40; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 84.

244 R. Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, s. 188-191, 193-195.

Baycar gibi emirler o miktarı az bularak Kayseri Kadısı Celaleddîn Habib'i cevap için gönderdiler ve verilen yerlere Kayseri ile Kırşehir'in de ilave edilmesini istediler[245]. Ancak taraflar arasında bir türlü uzlaşma sağlanamadı ve 1254 yılında Ahmed Hisar yakınlarında iki grubun kuvvetleri karşı karşıya geldi. Yapılan savaş sonucunda Rükneddîn IV. Kılıç Arslan yenilgiye uğrayıp esir edildi.

Baycu'nun 1256'da ikinci defa Anadolu'ya girmesinin ardından Sultan II. İzzeddîn Keykavus uğradığı yenilginin sonucunda İznik Rum İmparatorluğu'na sığındı. Fakat Hülâgû'nun çıktığı Bağdad seferine katılmak için Baycu Anadolu'dan ayrılınca İzzeddîn Keykavus Konya'ya hareket etti. Bunun üzerine Rükneddîn IV. Kılıç Arslan Irak'a giden **Hülâgû**'nun desteğini sağlamak için onun huzuruna çıkmaya hazırlandı. Diğer taraftan Konya'da tahta oturan (Mayıs 1257) II. İzzeddîn Keykavus **Melikü'l-ümera Şemseddîn Tutuş** (Yavtaş), **Beylerbeyi Zahireddîn Tercüman ve Emir Ali Bahadır'ı kardeşi Rükneddîn'i geri çevirmeleri ve müşterek saltanat için ikna etmek üzere gönderdi**. Onların peşinden de Ali Bahadır'ı yolladı. Her iki elçi grubu Rükneddîn'e Kayseri'de yetiştiler ve elçilik görevlerini icra ettiler. Fakat Rükneddîn onların önerdiği teklifi kabul etmediği gibi Hülâgû'nun yanına gitme kararını da değiştirmedi. Kayseri'den süratle yola çıktı. **Elçiler II. İzzeddîn'in yanına geri döndüler**. Bunun üzerine II. İzzeddîn Konya ve nahiyelerinde bulunan kardeşinin adamlarını yakalatıp, teşhir ettikten sonra öldürttü[246].

6) Evlilik Akdi İçin Giden Elçiler

Sultan II. Gıyaseddîn Keyhüsrev 635/1237-1238 yılında **Melik el-Aziz'in kızı Gaziye Hatun** ile **evlenmeyi** ve kendi **kız kardeşini de Melik el-Nâsır'a vermeyi** teklif etmek için **Tokat Kadısı İzzeddîn'i Haleb'e elçi olarak** gönderdi[247].

245 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 612-614, Türkçe çev., II, 140.

246 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 627, Türkçe çev. II, 151; Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel*, II, 129.

247 İbnü'l-Adim, *Historia D'Halep*, III, 237-38; İbn Vasıl, *Müferric el-Kürûb*, V, 183-184.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞRİFAT/PROTOKOL MERASİMLERİ

Giriş kısmında da belirttiğimiz üzere selefi Büyük Selçuklular'da olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nde de **elçilik ilişkilerini yürüten özel bir memuriyetin olduğuna dair elimizde net bir bilgi mevcut değildir**. Aşağıda da görüleceği gibi devletin gönderdiğinin yanı sıra **elçi kabul** ve **uğurlanmasına dair** uygulanan **protokol ve teşrifat kurallarına** ait kısıtlı bilgilerimiz de daha çok yükseliş dönemini ihtiva etmektedir.

A- Elçi Kabulü Sırasında Takip Edilen Protokol

1) Saraya Gelene Kadar

a) Hilafet Makamından Gelenlere

Payitahta gelene kadar elçi ağırlanmasına dair elimize ulaşan en teferruatlı bilgi Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın saltanatının ilk yıllarında **hilafet makamından gelen iki elçilik heyetine** dairdir.

Sultan, Ömer b. Muhammed el-Sühreverdî'nin Aksaray'a kadar geldiği haberini alınca derhal emirleri onu karşılamaya çıkarmıştır. Ayrıca muhtemelen her elçilik heyeti için uygulanmasa da onun Zincirli'ye gelişi ile **Konya ileri gelenlerinden** (âlimler, şeyhler, imamlar, eşraf…) **oluşan bir topluluğu da karşılamak için görevlendirmiştir**. Onların ardından da **bizzat kendisi** Ömer b. Muhammed el-Sühreverdî'yi karşılamak için

seçkin askerlerden oluşan bir birlik ile hareket etmiş ve onu gördüğünde büyük bir saygı ve tevazu ile selamladıktan sonra elini öpmek istemiştir[248].

Yine Sultan I. Alâeddîn Keykubad zamanında **hilafet makamından** gelen bir diğer **elçilik heyeti** de şu şekilde karşılanmıştır: Sultan, Kayseri'de ikamet ettiği sırada Malatya beylerinin gönderdiği habercilerden **Muhyiddîn İbnü'l-Cevzî'nin elçilik ile görevlendirildiği** haberini aldı. Bunun üzerine layık hediyeler hazırlatarak **elçilik** heyetini karşılamak ve yol boyunca ona eşlik etmeleri için Sivas'a **mihmandarlar gönderdi**. Ayrıca **Sivas naiblerine ferman çıkartarak, onu en iyi şekilde ağırlamalarını izzet-ikramda kusur etmemelerini buyurdu**. Sivas yetkilileri **elçiyi en iyi** şekilde ağırladıkları gibi saltanat dergâhına gelinceye kadar da eşlik ettiler. **Heyet Kayseri'ye geldiğinde de yine sultan bizzat çetr ve davulu ile halifenin elçisini karşılamaya çıktı**[249].

b) Diğer Devletlerden Gelenlere

Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın Alaiye'de ikamet ettiği sırada mihmandarlar **Celâleddîn Hârezmşah'tan elçilik heyeti geldiğine** dair haber iletilince bazı **ünlü emirlerine, has atlar ve başlıklı, üzengili ve eyerli merkeplerle onları karşılamaya çıkmalarını, dinlendirici ve gönül alıcı bir yerde onların konaklamalarını sağlamalarını buyurdu**. Emirler padişahın emrine uyarak, onlara izzet ve ikramda bulunmakta aşırıya kaçtılar. Yolculuk yorgunluğunu atmak, göç sıkıntısını gidermek için **beş gün boyunca rud dinleyip şarap içtiler**. **Altıncı gün sultan onları huzura getirmeleri için,** hal hatır sormak, yolda çektikleri sıkıntıları ve mihmandarların ettikleri kusurları öğrenmek için dergâhın büyüklerinden ve ileri gelenlerinden **Emir Kemaleddîn Kamyar ile Zahireddîn Tercüman'ı özel atlarla gönderdi**[250].

248 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 230-231, Türkçe çev., I, 249-250.
249 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 256, Türkçe çev., I, 275.
250 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 375-376, Türkçe çev., I, 380-381.

2) Saraya Gelindiğinde Uygulanan Protokol

Her **kimden ne maksatla gelirse gelsin bir elçi saraya ulaştığında önce kendisine tahsis edilen bir yerde ikamet ederdi**. Bir süre burada dinlendikten sonra **temsil ettiği devletin konumu ve getirdiği yazılı ve sözlü bilginin ehemmiyetine göre resmî protokol ile sultan huzuruna kabul edilirdi.** Saygıdeğer hocam Mübahat Kütükoğlu'nun "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması[251]" adlı makalesinde belirttiğine göre Osmanlı Devleti'nde ***"yazılı mesaj getirmeyen elçi huzura kabul edilmezdi"***[252] ibaresi aslında dönemimiz için de sanki olmazsa olmazlar arasında yer almakta. Gerçi bu konuda elimizde çok kesin bir bilgi bulunmuyor, ancak genelde dönemin kaynakları huzura kabul edilen elçi ya da elçiler hakkında bilgi verirken *"yazılı ve sözlü mesajlarını ilettikten sonra kendilerine tahsis edilen ikametgâha çekilirler"* açıklamasını yapmaktadırlar.

a) Hilafet Makamından Gelenlere

Yukarıda da bahsedildiği gibi **hilafet makamından gelen elçilerin gerek karşılama törenleri gerekse huzura kabul edilişte daha az bekletilmeleri nedeniyle diğerlerine göre** ayrıcalıklı idiler. Meselâ Sultan I. Alâeddîn Keykubad hilafet merkezinden gelen **iki elçiyi** de geldiklerinin **ertesi günü huzura kabul etmiştir**[253]. Ayrıca bu merasimde sultan elçi heyetini tahtında oturarak karşılarken, bu konuda hilafet elçilerine yine farklı muamele yapılmaktaydı. Nitekim I. Alâeddîn Keykubad Bağdad'dan gelen her iki elçi için düzenlenen protokolde de **saygı gereği onları ayakta karşılamıştır**. Saltanat menşuru ve hükümdarlık alâmetlerini getiren el-Sühreverdî, geldiğinin ertesi günü huzura kabul edilince Sultan I. Alâeddîn Keykubad onun

251 *Türk Kültürünü Araştırmalar*, XXVII/1-2, Ankara 1989, s. 199-231.
252 M. Kütükoğlu, *a.g.m.*, s. 223.
253 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 232, 257, Türkçe çev., I, 251, 276. Fakat diğer elçilerin bu kadar kısa sürede huzura kabul edildiklerine dair bilgi yoktur.

önünde halifenin gönderdiği hil'ati giydikten sonra sultanlık alâmetlerini kuşanıp saçılar saçıldı. Sonra sultan **elçi ile birlikte yanına çetr, sancak ve mehter takımını alarak at binip gezmeye çıktı**. Gezintiden sonra çeşitli yiyecek ve meyvelerle dolu bir sofra kuruldu. Yemek yenildikten sonra saray sanatçıları sema'ya başladılar. Gösterinin sona ermesinin ardından **elçi Sühreverdî** ikametgâhına çekilince sultan hamam zamanı **hamamın ücretini ödesin diye hesaba kitaba sığmayacak kadar para ve mal gönderdiği** gibi Konya'da kaldığı süre zarfında onun ziyaretine gitmiştir[254].

Bu törenlerden bir diğeri hakkında **İbn Bibi**[255] şu bilgileri nakletmektedir: Askerî yardım istemek için gelen **Muhyeddîn İbn el-Cevzî** kabul mekânının eşiğine ayak basınca **sultan saygı için ayağa kalktı**. Aynı zamanda orada bulunan emirler ve büyükler onu karşılamak için koşmaya başladılar. **Pervane Celaleddîn Kayser** ile Kâfiyi Tercüman'ın oğlu **Zahireddîn Mansur** saygı ifadesi olarak onun **sağdan soldan elini tutarak tahtın önünde hazırlanmış olan bir iskemleye oturttular.** Hilafet makamının bohçacıları hil'at bohçalarını odanın kenarına dizdiler. Üzeri işlenmiş eyerli atı, odanın başköşesine çektiler. Görevliler sultanın emriyle yerleştirdikleri **renkli perdeyi odanın tavanından aşağıya indirdiler**[256]. Sultan tahtından indi, saygı ifadesi olarak o perdenin arkasında kalmış olan hilafet makamının gönderdiği atın rikabını öptü. Hil'ati, pelerini ve siyah sarığı giydi. O zaman Muhyeddîn sultanın elinden tutarak onu yeniden tahta oturttu. Hizmetçiler perdeyi kaldırdılar. Emirler içi mücevher dolu tabakları sultanın üzerine saçtılar. Saçılar toplandıktan, sofra kurulup yemek yendikten sonra elçi **İbn el-Cevzî sultan ile yalnız görüşmeyi talep etti. Bu görüşme sırasında**

254 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 233, Türkçe çev., I, 250-251.

255 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 258, Türkçe çev., I, 277.

256 Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme* adlı eserinde; **Perdeyi kaldırmanın** sultanın "huzura kabulünü", **perdeyi indirmenin** ise sadece "huzuruna kimin" kabul edildiğini gösterdiğini zikretmektedir (bkz. s. 85).

da geliş maksadını yani Moğol saldırısına karşı askeri yardım talebini sultana iletti. Bunun üzerine sultan **halifenin asker ihtiyacını** en kısa sürede **karşılayacağını bildirdi**.

b) Diğer Devletlerden Gelenlere

I. Gıyaseddîn'in ölümü ile neticelenen 1211 Alaşehir Savaşı'nın ardından gerek merhum sultanın cenazesinin nakli gerekse iki taraf arasında uzlaşma sağlamak için Sultan I. İzzeddîn Keykavus'a İznik Rum İmparatoru Theodor Laskaris (esir düşen Seyfeddîn Ayaba'nın aracılığı ile) güler yüzlü, tatlı dilli elçiler göndermiştir. Elçilerin geliş maksadı ile ilgili Seyfeddîn Ayaba sultan ile bir ön görüşme yaptıktan sonra huzura kabul edildiler. **Sultan I. İzzeddîn Keykavus elçileri tahtına oturarak karşılarken onlar için bir de bar-ı âmm** (açık toplantı) **düzenlenmiştir**. Elçiler geleneğe uyarak **büyük bir tören havasında tahtın** bulunduğu **yere varınca** sultanın büyüklük yerini (eteğini ?) **öpmüşlerdir**. Daha sonra da yazılı sözlü mesajlarını I. İzzeddîn Keykavus'a ilettiler.

Ertesi gün ise sultan toplantı yerinden yabancıları çıkararak yalnız kaldıktan sonra **elçileri, saltanat büyükleri ve devlet ileri gelenleriyle birlikte tekrar huzuruna kabul etti**. Bu defa **elçiler ülkelerinin** meseleleri hakkında Sultan I. İzzeddîn Keykavus'a ayrıntılı bilgiler verdikten sonra Seyfeddîn Ayaba cenazenin nakli için görevlendirildi[257].

1225 yılında Celâleddîn Hârezmşah tarafından karşılıklı dostluk teatisi için Türkiye Selçuklu Devleti'ne gönderilen elçilik heyetini Sultan I. Alâeddîn Keykubad Kayseri'de huzura kabul etmiştir. **İlk karşılaşmada el öptürme yerine selamlaşıp kucaklaşmayı tercih eden sultan, elçilik heyeti için düzenlediği toplantı ve meclislerde izzet ve ikramda cömert** davranmıştır. Elçi **Muciredîn görevini yerine getirip** mesajını ilettikten sonra **odasına dönünce, sultan onun için attan, katırdan,**

257 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 131, Türkçe çev., I, 153.

erkek köleden ve elbiselerden meydana gelen çok miktarda hediye, hamam giderlerinin ve diğer görev dışı harcamalarının karşılığı olarak ona her gün 2.000 dinar verilmesini buyurmuştur. Ayrıca birlikte yaptığı **gezinti** sırasında onunla **aynı hizada at sürerek** Celâleddîn Hârezmşah ve dostluğuna ne kadar değer verdiğini göstermiştir[258].

Yine Celâleddîn Hârezmşah'tan gelen bir diğer elçilik heyetini Sultan I. Alâeddîn Keykubad Alâiye'de ağırlamıştır. Ancak ilk elçilik heyeti ile bu gelenlerin karşılanmasına bakıldığında iki taraf arasında bir gerginlik olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim **İbn Bibi**[259] **elçiler saraya ulaştıklarında** oradaki azameti ve haşmeti, sarayı ve çetrin tertip ve düzenini görünce sahip oldukları bütün gururu ve kibre rağmen **yüzlerini yere koydular. Sultan onlara saygı ve ikram göstermek için yarı ayağa kalktı.** Zahireddîn'e onların yolda ne gibi sıkıntılar çektiklerini sormalarını buyurunca tekrar yeri öpüp getirdikleri mektubu ve mesajı ilettiler. **Yazılı ve sözlü haberlerin** hepsini **tebliğ ettikten** sonra odalarına çekildiler. **Bir hafta boyunca onlara izzet-ikramda bulunuldu. Sekizinci gün sultanın emri üzerine şahane bir eğlence meclisi düzenlediler ve onları huzura çağırdılar.** Eğlencenin ertesi günü de tekrar I. Alâeddîn Keykubad tarafından huzura çağrılıp onlara nasihatte bulunulmuştur.

3) Sefer Sırasında Gelenlere Uygulanan Protokol

Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın emri ile Hüsameddîn Çoban 1225 yılında Suğdak Seferi'ne çıktığında **Rus knezi bir elçiyi mektupla** birlikte melikü'l-ümera'ya gönderdi. **Rus elçisi ordugâha geldiğinde** durum melikü'l-ümera'ya haber verildi. Hüsameddîn Çoban'ın emri ile **teşrifatçılar dışarı çıkıp, onu izzet ve ikramla misafir çadırına götürdüler**. O gece sabaha kadar elçiyi çalgı ve şarkıyla meşgul ettiler. Daha sonra **melikü'l-ümera teşrifatçılardan** birini göndererek elçiyi çağırdı. Fakat onun gelişinden önce Hüsameddîn Çoban'ın emri üzerine **seçilmiş gençler,**

258 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 370-371, Türkçe çev., I, 377.
259 *a.g.e.*, s. 375, Türkçe çev., I, 381.

tam silâhlı ve teçhizatlı olarak ayakta saf saf dizildiler, şahane başlıklı ve eyerli atları da karargâhın önünde hazır beklediler. **Geri kalan asker ise, altın kaplamalı zırhlarını kuşanıp, mızraklarını omuzlarına dayadıkları dev yapılı atların üzerinde, muntazam bir şekilde grup grup dizilmişlerdi.** Elçi bir süre karargâh kapısında bekletildikten sonra huzura kabul edildi. Yer öpüp mektubu ve mesajını ilettikten sonra beraberinde getirdiği hediyeleri takdim etti. Hüsameddîn Çoban getirilen hediyelerin hepsini kabul etti ve hemen askerlere dağıttı[260].

4) Uğurlama Sırasında Uygulanan Protokol

a) Hilafet Makamından Gelenlere

Halifenin elçisi el-Sühreverdî'nin Konya'dan ayrılma zamanı gelince Sultan I. Alâeddîn Keykubad, gönül alma ve nafaka geleneğine uyarak ona **Emir Celâleddîn Karatay ve Melikü'l-ümera Necmeddîn Ebu'l-Kasım Tusî ile yedi bin adet altın, beş bin altın sultanî dinarı, beş yüzlük, yüz ellilik ve yüzlük miskaller hâlinde kendi adına kesilmiş sikke, eşya yüklü katırlar, Arap ve iğdiş atlar, Rum gulamlar (köleler), elbise dolu sandıklardan oluşan hediyeler gönderdi**. Ertesi gün de **veda toplantısı düzenledikten** sonra **Zincirli Han'a kadar ona refakat ettikten sonra vedalaştı**. Ancak büyük emirlerden, **saray mihmandârlarından** bazıları Malatya'ya kadar **el-Sühreverdî'ye eşlik** etmişlerdir[261].

Herhangi bir Moğol saldırısına karşı sultandan iki bin asker talep etmek için hilafet makamından gelen **elçi İbn el-Cevzî hazırlıklar tamamlanana kadar en iyi şekilde ağırlanmaktaydı**. Sultan halifenin iki bin süvari isteğine karşı beş bin süvari hazırlattıktan sonra **elçiyi çağırıp isteğinin yerine getirildiğini söyleyip dönüş izni verdi**.

Elçi ikametgâhına varınca hassa hazinedarı **elli bin sultanî akçeyi, her türden ve her renkten yüz kat kıymetli elbiseler,**

260 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 320-323, Türkçe çev., I, 334-335.
261 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 234, Türkçe çev., I, 252.

eyerli ve başlıklı beş rahvan katırı, güzel yürüyüşlü, eyerli ve dizginli beş iğdiş atı, beş Rumî erkek gulamı (köleyi), otuz nefis hil'ati ve otuz bin dirhem gümüşü İbn el-Cevzî ve beraberinde gelen yakınlarına takdim etmiştir. Elçi daha sonra Malatya'ya hareket etmiş ve oradan da Bahaeddîn Kutluca komutasındaki askerî birlik ile Bağdad'a doğru yola çıkmıştır[262].

b) Celâleddîn Hârezmşah'tan Gelenlere

Sultan I. Alâeddîn Keykubad 1225 yılında **Celâleddîn Hârezmşah'tan** gelen **ilk elçilik heyetini** Kayseri'de kabul etmiş ve **elçiyi yüceltmek için her şeyi yapmıştır**. Elçinin geri dönüş vakti geldiğinde de **devlet hazinesinden 10.000 sultanî altın, adamlarının gönlünü alması için 30.000 dirhem, 10 Kıpçak, Rus, Rum köle ve 10 cariye, 10 iğdiş at ile 5 katırın yanı sıra yüksek, orta ve düşük boylardan 20 hil'ati hediye olarak odasına göndermiştir.** Ayrıca veda sırasında getirdiği mektuba cevap olarak **Tuğraî Esedâbâdî'nin kaleminden çıkan** şu mektubu vermiştir:

"Yüce ve Ulu Allah'ın iftihar özelliklerinin tümünü taşıyan siz azametli sultanın, büyük padişahın, insanların efendisinin, ikinci İskender'in, dünyanın ve dinin ileri geleninin, İslâm'ın ve Müslümanların seçkininin, iki âlemde adaletin koruyucusunun, yüce makamı tarafından yazılmış olan mektup, Allah'a hamdolsun her tarafta yaygın olan lütfunuzun delilidir.

İlk samimi davranışın sizden gelmesi, cihangirlik sermayesinin ve bahtiyarlık mertebesinin ilk kademesi olan konuşma isteğini sizin başlatmanız, fevkalade üstün olan lütuf ve tecrübelerinizin bir işaretidir.

Bu şekilde mektuplaşma yolunu açarak, dostluk bağlarını güçlendirmede öncelik topunu kaptınız.

Allah şahidimdir ki, savaş meydanlarında üstün gayretlerinizin müjdesini ve başarı haberlerinizi aldığım zaman büyük bir sevinç duydum. Sizinle mektuplaşma arzum arttı. Sizce de

262 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 260-261, Türkçe çev., I, 278-279.

malumdur ki, bu dostunuz her yıl kışın yaza döndüğü sıralarda kılıçların gölgesinde dünyanın dört tarafından savaş ve mücadele içine girmektedir. Bu durum, yüce makamınızdan yazılan kutlu mektupta işaret buyrulduğu gibi aramızdaki milliyet yakınlığını bizim daha önce göstermeyişimizin yeterli bir mazeretidir. Diğer yandan Allah, bu işe önayak olma kerametini ve başlama üstünlüğünü size vermiş, bu lütuf ve büyüklüğü sizin için takdir etmiştir. Şimdi aramıza yakınlık kurulması için şartlar oluşmuşken her zaman mektup yazılarak ulu dergâhınız rahatsız edilecektir.

Sizin tarafınızdan dünyanın büyük veziri, dinin ve devletin destekçisi, İslâm'ın, Müslümanların koruyucusu, padişahların, sultanların yardımcısı, devletin iftiharı, milletin ışığı, hilafet makamının gözdesi, dünya insanlarının rehberi, nâiblerin önderi, büyüklerin ve ileri gelenlerin efendisi, zamanın seçkini, Hârezm ve Horasan vezirlerinin veziri, Mucireddîn buraya gelerek sözlü haberlerinizi getirdi. Onun getirdiği mektubu okumak, kalbimizi dostluk ve samimiyet duygularıyla doldurdu. Burada kaldığı birkaç gün zarfında hikmetli sözleriyle gönlümüzü fethetti. Mektubunuzun cevabı, Emir Sipehsâlâr Selahaddîn ile size gönderildi. Ümidim odur ki, o sizin mübarek huzurunuza çıktığı zaman söylediği ve işaret ettiği her şeyi anlayışla karşılar, onun söylediklerini bizim söylediklerimiz kabul edersiniz. Başlatmış olduğumuz bu dostluk geleneğini, mektup ve haberlerle güçlendirirsiniz.[263]"

Celâleddîn Hârezmşah'tan gelen bir diğer elçilik heyeti de bir hafta izzet-ikramla ağırlanmıştı. **Sekizinci gün** sultanın buyruğu üzerine **şahane bir eğlence meclisi (bezm) düzenlenip tekrar huzura çağrıldılar.** Ertesi gün **sultan onları başında tacı ve mücevher kakmalı altın tahtına oturarak tekrar huzura kabul etti**. Tercüman istemeden Celâleddîn Hârezmşah'a iletilmesini istediği şu sözleri: *"Sultanın intikam kılıcı Abhaz düşmanlarını kahretmekten, o sapıkları zelil edip toprağa sermekten kurtulup kınına girince, cihanı süsleyen Tiflis bölgesinin fethinden sıyrılınca*

263 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 371-373, Türkçe çev., I, 377-379.

birkaç gün dinlenip eğlenmek için Rum ülkesinin bağlarına ve bahçelerine gelsin. Orada kafilenin ve askerlerin atlarının otlamasını ve dinlenmesini sağlasın. Ezelden kararlaştırıldığı şekilde ruhlar birbirleriyle tanışsın ve insanlar arasına dostluk girsin. Ayrılık yerini birliğe bıraksın. Cihangir dizgininizle ülkemiz şereflensin. O yolculuk sırasında samimi dostunuzun gücü ve imkânı ölçüsünde hizmetlerden sizin yüksek makamınıza kusurlu görülenler olursa, onları düzeltme yoluna gireriz. Ancak şimdi öğrendiğime göre Müslüman idaresindeki Ahlat'ın kuşatılmasına başlanmış, bu siz yüce sultanın, sağlam tabiatına ve güzel ahlakına uygun düşmemektedir. Müşrik ülkelerden birine yönelmek daha uygundur. Size bir diğer nasihatim de Tatar (Moğol) ordularıyla iyi geçinmeniz ve onlara karşı alttan alma yolunu tutmanızdır. Her yolu deneyerek onlarla barış içinde olmaya gayret edin. Bizim aklımıza gelen onların karşısına çıkmak yerine elçiler göndermeli. Bu işi ince fikirli, açık görüşlü, ortalığı yatıştırmasını bilen birine havale edelim. Tatlı dille ve mal gücüyle alevi dünyanın her yanına sarmış, doğu taraflarını yakıp kül etmiş olan bu fitne ateşi söndürülür. Bunun için ne kadar altına, mücevhere, askere, adama ihtiyaç duyarsanız sizden esirgenmeyeceğini bilin ve sizin cevabınızı almak için benim elçilerim huzurunuza gelecektir" elçilere söyledikten sonra da dönüş izni verdi[264].

c) Sefer Sırasında Gelenlere

Suğdak Seferi sırasında gelen Rus elçisi **üç gün boyunca en iyi şekilde ağırlandıktan** ve **dördüncü gün Melikü'l-ümera Hüsameddîn Çoban** ordunun ileri gelen emirleri ile görüştükten sonra **elçiyi huzuruna çağırıp** ona *"Sultan hiç kimseyi suçsuz yere cezalandırmaz. Fakat muhaliflerin ve asilerin kulağını çekmekten de çekinmez*" diyerek dönüş izni verdi. Rus elçisi ayrılırken de hil'at ile taltif edildikten sonra, soylu atlardan, kını altın **Hint kılıcından, sultanî külahtan meydana gelen şahane hediyeler** ve içinde **iltifatlı sözler** bulunan bir **mektupla** geri gönderdi[265].

264 İbn Bib, *a.g.e.*, s. 375-378, Türkçe çev., I, 380-383.
265 *a.g.e.*, s. 322-323, Türkçe çev., I, 335-336.

B- Türkiye Selçuklu Devleti Elçilerine Uygulanan Protokol

1) Saraya Gelene Kadar Uygulanan

a) İznik Rum Devleti Tarafından Uygulanan

1211 Alaşehir Savaşı'nda Sultan I. Gıyaseddîn Keyhüsrev ölünce İznik Rum İmparatoru Theodor Laskaris hem yeni sultanı tebrik etmek hem de cenazenin nakli için I. İzzeddîn Keykavus'a elçilik heyeti göndermişti. Bunun üzerine sultan, Laskaris'ten gelen elçilere babasının naaşını getirtmek üzere Seyfeddîn Ayaba'yı görevlendirdiğini söyledi. **Seyfeddîn Ayaba eşliğindeki Türkiye Selçuklu Devleti elçilik heyetini Theodor Laskaris bizzat karşılamaya çıkmıştı**[266].

b) Ermeni Krallığı Tarafından Uygulanan

Sultan I. İzzeddîn Keykavus Ermeni Krallığı ile 1218 yılında varılan anlaşma şartları gereği topraklarının Leon'a bırakıldığına dair menşur, hil'at, at götürmekle ve ödenmemiş haracı tahsil etmekle Ziyaeddîn Kara Arslan'ı görevlendirmişti. **Elçinin geldiği haberi duyulunca** bol miktarda **erzak gönderilmiş ve ertesi günü de bizzat Leon adamlarıyla birlikte Ziyaeddîn Kara Arslan'ı karşılamaya çıkmış** ve **onu sarayında** ev sahipliği yapıp ağırlamada kusur etmişti. Ayrıca ona **izzet ve ikramda bulunmakta aşırıya** kaçmıştı[267].

266 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 132, Türkçe çev., I, 153.
267 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 170, Türkçe çev., I, 190.

2) Saraya Gelindiğinde Uygulanan Protokol

a) Eyyûbî Devleti Tarafından Uygulanan

Kudüs'ün Haçlılardan geri alınmasının (1187) ardından **Sultan II. Kılıç Arslan veziri** olan İhtiyareddîn Hasan'ı 584/1188 yılında, Selâhaddîn Eyyûbî'yi tebrik etmek için huzuruna göndermişti. İslâm dünyası açısından son derece önemli bir hadise olduğu için **Türkiye Selçuklu Devleti'nin sultandan sonraki en yetkili devlet adamı olan Vezir İhtiyareddîn Hasan** huzura kabul edildiğinde Selâhaddîn Eyyûbî'ye **gerekli hürmeti göstermiş** hatta bir hükümdar **idaresi altındaki bir kimsenin verdiği selam gibi selam vermişti**[268]. Selâhaddîn Eyyûbî de onu gayet güler yüzlü ve iyi bir şekilde karşılayıp ağırlamıştır. Onun için **perdeli bir çadır kurdurmuş** ve İhtiyareddîn işlerini bitirene kadar günlerce bu çadırda kalmıştır[269].

b) İznik Rum Devleti Tarafından Uygulanan

Theodor Laskaris, Selçuklu **elçilerin geldiğinin ertesi günü meclis düzenleyip oyun, zevk** ve **eğlence ile vakit geçirmeleri** için her şeyi yapmıştı. Ayrıca onlara **ilk gönderdiği hediyelerin iki katını** hazırlattığı gibi, cenazenin Konya'ya nakledilmek üzere kabrinin açıldığı sırada da **20.000 dinar** dağıtmıştı[270].

c) Ermeni Krallığı Tarafından Uygulanan

Sultan I. İzzeddîn Keykavus'un elçisi olarak 1218 yılında Ermeni Krallığı'na giden **Ziyaeddîn Kara Arslan, Leon tarafından sarayda ağırlanmış** ve geldiğinin **ertesi günü huzura kabul**

268 Hemen hemen bütün devletler için geçerli olan kurala göre tabi devlet elçileri huzura çıktıklarında itaati arz etmek için diz çöküp yer öperler. Burada İhtiyareddîn Hasan'ın sergilediği davranış bizce siyasî bir tabilikten ziyade manevî bir saygıdır. Çünkü Kudüs'ün Haçlılardan geri alınması İslâm dünyası açısından çok önemli bir hadiseydi ve bunu başaran kişi de Selâhaddîn Eyyûbî idi.

269 R. Şeşen, a.g.m., s. 345.

270 İbn Bibi, a.ge., s. 132, Türkçe çev., I, 153.

edilmiştir. Elçi Ziyaeddîn huzura çıktığında **sultanın fermanını**, **ülkenin Leon'a bırakıldığına dair menşuru** orada bulunan **büyüklerin önünde okuyunca Leon yeri öpüp, sultana dualar okumuştur**. Memnuniyeti nedeniyle halka para saçtığı gibi büyük **bir tören düzenleyerek sıradan ve seçkin kişileri ziyafete çağırmıştır**. Toplantıya katılanlar dağıldıktan sonra ertesi gün Ziyaeddîn Kara Arslan, Leon'un anlaşmaya sadık kalacağına dair yemin metnini hazırlamış ve onun üzerine de bir ahitname yazmıştır. Resmî yazışmalar bitince Leon bir önceki yıldan kalmış olan 10.000 dinarla, gelecek altı ayın haracı olan 10.000 dinarı başka hediyelerle birlikte sultana göndermiştir[271].

3) Sefer ve Muhasara Sırasında Uygulanan

Şahinşah'ın emrindeki Türkmenler muhtemelen 1110-1112 yılları arasında Kelbianos Ovası'nda I. Aleksios Komnenos'a yenilince sultan barış istemek üzere elçiler göndermişti. **Elçiler geldiğinde imparator tahtında pek korku salıcı bir şekilde oturuyordu**. **Tören ve protokol görevlileri uluslarına göre ayrı kümelerde toplanmış askerleri**, o arada balta taşıyan Slavlaşmış Vikingleri (barbarları) sıralara dizdiler. Sonra **elçileri imparatorluk tahtına doğru yaklaştırdılar. İmparator onlara âdet olduğu üzere, sultan ile ilgili sorular** (devletli sultanınız afiyette midirler?) yöneltti ve sultanın iletilecek sözlerini dinledikten sonra, barışı içten özlemle kabul ettiğini, çünkü herkesle barışta olmak istediğini söyledi; arkasından sultanın önerilerini öğrendi ve onun dileklerinin hepsinin Rum devletine yarar sağlayıcı olmadığını görünce konuşmaya başladı. Sözleriyle büyük bir inandırıcılık ustalığı sergiledi, kendi bakış açısını çok ustaca onların önünde savundu ve uzun bir konuşma sonrasında, onları kendisinin istediklerine razı olmaya ikna etti. Daha sonra **onları kendileri için hazırlanmış çadırlara gönderdi ve yaptığı öneriler üzerinde düşünmelerini öğütledi**. Eğer bunları içtenlikle kabul ederlerse onlarla ertesi gün anlaşma yapılacaktı.

271 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 170-171, Türkçe çev., I, 190-191.

Onlar da ertesi gün **imparatorun koşullarına özgür iradeleri ile razı oldular ve anlaşma** yapıldı[272]. Bizans elçi protokolü yanı sıra **burada ilginç olan durum Şahinşah tarafından gönderilen elçilerin sahip oldukları yetkilerdir**. Çünkü sultanın her teklifi imparator tarafından kabul edilmediği gibi, kendi isteği doğrultusunda şartlar ileri sürmüş ve bunlar da sultana danışılmadan elçiler tarafından kabul edilmiştir.

Yukarıdaki örnekte **Şahinşah'ın elçilerinin huzura kabul edildiğinde imparatoru nasıl selamladığı ve beraberlerinde hediyeler getirdiklerine dair bilgi verilmemektedir**. Ancak 1176 Myriokephalon Savaşı'nın ardından barış görüşmeleri için II. Kılıç Arslan'ın elçisi olarak imparatorun huzuruna çıkan **Gabras'ın, Khoniates'in**[273] ifadesine göre, **barbarlara mahsus saygı selamında** bulunduktan sonra **hediye olarak, gümüş eyer takımı ile birlikte bir Nisa atı ve çok uzun iki yanı keskin bir kılıç** takdim ettiğini biliyoruz.

Sultan I. Alâeddîn Keykubad Ahlat'ı muhasara eden Celâleddîn Hârezmşah'a bundan vazgeçmesi için elçi olarak **Şemseddîn Altunaba'yı görevlendirmişti**. Sultanın emri ile yola çıkan Seyfeddîn Ayaba ve ekibinin gerekli araç ve gereçlerle donanmış gençlerden oluşan adamları, hayvanları ve yükleriyle geldiklerine dair haber Celâleddîn Hârezmşah'a iletilince; Hârezm'in **büyük emirlerine** gelen elçilik heyetini **özel atlarla, askerlerle ve tamburla karşılamalarını**, **gerekli izzet ve ikramda bulunarak onları rahat ettirici bir yere indirmelerini buyurdu**. Emirler, Şemseddîn Altunaba ve adamlarını saygı şartlarını yerine getirerek karşılayıp izzet ve ikramda bulundular.

Celâleddîn Hârezmşah, **karargâhta saltanat çadırını süslettikten**, Vezir Şerefü'l-Mülk de çadırdaki yerini[274] aldıktan

272 Anna Komnena, *Alexiad*, s. 452.

273 *Historia*, s. 131.

274 İbn Bibi, Şerefü'l-Mülk Fahreddîn Ali'nin Sultan Celâleddîn Hârezmşah'ın karşısında haciblerin yerine oturarak elçilerin soru cevaplarını düzenlediğini bildirmektedir (bkz. *a.g.e.*, s. 382, Türkçe çev., I, 386).

sonra **İbn Bibi**'nin ifadesine göre[275], Celâleddîn Hârezmşah'ın **huzuruna geldiği zaman başını yere koymamak için daha Ahlat sınırlarına gelmeden nikris hastalığı bahanesiyle yalandan hastalanıp mahâffede oturan Şemseddîn Altunaba'yı büyük bir saygı ile huzura davet ettiler**. Şemseddîn Altunaba huzura girince önce **rahatsızlığı nedeniyle yer öpemediği için özür diledi**. Özrü kabul edilince **sultanın elini öptü**. Sultan I. Alâeddîn Keykubad'ın mektubunu verip mesajını tebliğ ettikten sonra beraberinde getirdiği hediyeleri sundu.

Elçilik görevini yerine getirdikten sonra otağına çekildi ve Hârezm emirlerini çağırarak onlara muhteşem bir eğlence meclisi (bezm meclisi) düzenledi[276].

275 *el-Evamirü'l-Alaiyye*, s. 381, Türkçe çev., I, 385.
276 İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 382, Türkçe çev., I, 386.

SONUÇ

Yaptığımız araştırma sonucunda selefleri Büyük Selçuklular'da olduğu gibi Türkiye Selçuklu Devleti'nde sadece elçilik işleri ile ilgilenen **özel bir müessesenin olmadığını gördük**. Elçilik heyetinin **karşılanması**, **ağırlanması** ve **güvenliği mihmandârların görevi idi**. Elçi kabulü sırasındaki **protokol işleri sarayın sorumluluğunda idi,** ancak mihmandârların bu işlerle de ilgilendiği ya da ilgilenmediğine dair net bir şey söyleyemiyoruz. Ayrıca gerek Türkiye Selçuklu Devleti'ne gelen gerekse giden elçilerin kişisel özellikleri ve becerilerinin yanı sıra devlet katında itibarlı, **seçkin kişiler arasından özenle seçildiklerini** söyleyebiliriz. Bunun dışında bir nevi devletlerarası hukuk geleneği diyebileceğimiz uygulamaya göre **elçilere genelde oldukça iyi davranılır** ve **en iyi şekilde ağırlanırdı.**

Elçi kabullerine dair yükseliş dönemine ait sınırlı sayıdaki örnekten anladığımız kadarıyla komşu devletlerden **gelen elçi/elçiler sınırlardan içeri girdiğinde** uç bölgelerde görev yapan serdarlar **önce heyetin kimden ne maksatla geldiğini** en yakın **yetkiliye bildiriyordu**. Ardından heyete eşlik ederek yolculuk sırasında **en iyi şekilde ağırlanıp** her türlü ihtiyaçları karşılanarak **güvenli bir şekilde bölgedeki en kıdemli mülkî âmire ulaşmalarını sağlıyorlardı**. Bu silsile merkeze ulaşana kadar bu şekilde devam etmekteydi.

Eğer gelen elçilik heyeti hilafet merkezi gibi önemli bir makamdan ya da önemli bir iş için geliyorsa yani bir fevkaladelik

söz konusu ise karşılama töreni için sultan şehrin ileri gelenlerinin yanı sıra **devlet erkânının önde gelen emirlerini mihmandâr olarak görevlendirebiliyordu**. Hatta hilafet merkezinden gelenleri bizzat karşılamaya bile çıkıyordu. Özellikle **yükseliş döneminde** komşu devletlere gönderilen **Türkiye Selçuklu elçilerinin en üst yetkililer tarafından karşılandığını görmekteyiz**.

Saraya kadar **gelen elçilik heyeti** önce konumlarına göre **uygun bir ikametgâhta ağırlanır** ve **bir süre dinlendikten sonra** geldikleri yer ve getirdikleri habere göre sultan tarafından kabul görüp ya en kısa sürede ya da bir süre bekletildikten sonra huzura alınırdı.

Protokol kuralları çerçevesinde huzura kabul edilen **elçiyi** (hilafet makamından gelenlerin dışındakileri), **sultan oturarak karşılardı** ve çok çok özel bir durum olmadıkça **bire bir konuşmazdı**. Her kimden hangi koşul ve şartlarda gelmiş olursa olsun elçi **gerekli saygıyı gösterdikten sonra yazılı ve sözlü mesajları ile birlikte temsil ettiği devletin itibarını, gücünü gösteren seçkin hediyeler takdim ederdi**. Daha sonra da kendisine tahsis edilen ikametgâhına çekilirdi. Ardından sultan aynı zamanda **saray görevlisi olan devlet erkânından seçtiği temsilciler vasıtasıyla elçi ve beraberindeki heyete hil'atlerin yanı sıra yüklü miktarlarda hediyeler ve para gönderirdi**. Gerek kişisel anlamda gerekse temsil ettikleri devlet adına riskli bir görev ifa eden **elçilik heyeti hangi koşullar altında olursa olsun hediye getirdiği gibi, hediye de alırdı.**

Protokol kuralları ile ağırlanan ve yazılı mesajı ileten **elçi bazen** sultandan **özel görüşme talep edebilirdi**. Meselâ, II. Kılıç Arslan'ın damadı Mesud ile arası açıldığında Selâhaddîn Eyyûbî'ye **1180 yılında** gönderdiği veziri **İhtiyareddîn Hasan, Eyyûbî** sultanından böyle bir talepte bulunmuş ve bu görüşme sayesinde taraflar arasında çıkması muhtemel bir savaş önlenmiştir. Yine halifenin elçisi **Muhyeddîn İbnü'l-Cevzî** yazılı, sözlü mesajlarını tebliğ ettikten sonra **Moğol tehlikesine karşı halifenin askerî yardım talebini iletmek için Sultan I. Alâeddîn**

Keykubad'dan özel görüşme talebinde bulunmuştur. Bazen de **sultan gelen elçi ile hususi görüşmek isteyebilirdi**. Nitekim Sultan I. Alâeddîn Keykubad, Moğol Han'ı adına elçi olarak gelen (633/1235-1236) **Kazvinli Emir Şemseddîn Ömer**'den **Ögedey Han'ın teklifinde samimi olup olmadığını anlamak için böyle bir talepte bulunmuştur.**

İster devlete gelen, ister giden elçi için olsun **dönüş iznini ancak huzura çıktığı hükümdar belirlerdi**. Bu süre genelde **üç günden önce** verilmezdi. Normalde **elçi bir hafta**, **on gün kadar ağırlandıktan sonra dönüş izni verilirdi**. Bu süre zarfında elçiye ikramda kusur edilmediği gibi **resmi bezm meclislerinin** (eğlence meclisleri) düzenlenmesinin yanı sıra çeşitli **mesire yerleri ziyaret ettirilirdi**. Heyetin ehemmiyetine göre **bu gezilere bazen sultan da iştirak** ederdi. Dönmeden önce elçilik heyeti için büyük bir ziyafet verilir ve hükümdarın yazılı, sözlü cevabı iletilirdi. **Elçi uğurlanırken beraberinde getirdiği hediyelerden az olmamak şartı ile hatta özellikle daha da fazla ve seçkin hediyeler hazırlatılır ve hükümdarın cevabını iletmek üzere elçi görevlendirilirdi**. Dönen ve hükümdarın cevabını götüren heyet **en güvenilir şekilde sınıra kadar** uğurlanırdı.

Yukarıda da belirtildiği gibi devletlerarası münasebetlerde elçi seçimine son derece titizlik gösterilmektedir. Nitekim araştırmamız sırasında bunun ne kadar önem arz ettiğine dair bir iki örnek de tespit ettik. Meselâ, II. Kılıç Arslan'ın damadı ile yaşadığı probleme Selâhaddîn Eyyûbî'nin dâhil olması sonucu iki taraf arasında yaşanan gerginlik savaş ile neticelenmek üzere iken sultanın elçisi **İhtiyareddîn Hasan'ın gayretleri sayesinde barış ile neticelenmiştir.** Yine Suğdak Seferi sırasında Melikü'l-ümera Hüsameddîn Çoban'ın huzuruna gelen Suğdaklı elçinin, söyleyeceği ılımlı sözleri unutup dikkatsizce konuşması üzerine ortalık nasıl daha da gerginleşti ise **Rus elçisinin tavrı ile o kadar sakinleşmiştir**. Yine iki taraf arasındaki ilişkilerin gerginleştiği bir sırada Celâleddîn Hârezmşah'a elçi olarak gönderilen **Çaşnigir Seyfeddîn Ayaba**, Sultan Alâeddîn Keykubad'ın karşı

tarafa olan **kırgınlığını ve gücünü yansıtmak için huzura çıktığında diz çöküp yer öpmemek için bulduğu hastalık bahanesi** ortalığın daha da gerginleşmemesine hatta taraflar arasındaki savaşın biraz daha gecikmesine vesile olmuştur. Ayrıca araştırmamız sırasında gözlemlediğimiz bir diğer hadise de, **yükseliş döneminde** daha çok Türkiye Selçuklu Devleti'ne **elçiler gelirken, çöküş döneminde** ise özellikle **Moğollara karşı müttefik bulmak amacıyla Türkiye Selçukluları'nın,** komşularına **elçiler gönderdiğidir**.

En az bilgi sahibi olduğumuz konu ise kaynakların yetersizliği nedeniyle elçi kabullerine dair diplomatik yazışmalara ait elimizde orijinal metin örneklerinin yok denecek kadar az olması nedeniyle **komşu devletlerden gelen elçilere ve Türkiye Selçuklu Devleti'nden gidenlere protokol sırasında nasıl hitap edildiği yönündedir**. Hasan b. Abdi'l Mu'min el-Hoyî tarafından kaleme alınan inşâ kitaplarından *Gunyetü'l-Kâtib ve Munyetu't-Talib* adlı eserden öğrendiğimiz kadarıyla elçi için kullanılan hitap **nedimlerden sonra tercümanın hemen üstünde** *"Resulan ra*: *Süfera-i hazret. Neciü'l-Müluk ve'l-Selatin*" şeklindedir. Yine aynı müellif tarafından kaleme alınan *Rusûmu'r-Resâ'il ve Nucûmu'l-Faza'il adlı eserde* ise *"Resulan ra sefirü'l-hazre ve Mohbirü'l-Mülk ve Selâtin"* olarak geçmektedir. Ayrıca dönemin diğer yazılı kaynaklarında nakledilenlerden anlaşıldığı kadarıyla Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'un Çaka Bey ile ilgili I. Kılıç Arslan'a gönderdiği mektupta ona "***Şanı Büyük Sultan Kılıç Arslan***" diye hitap etmiştir. Yine Sultan I. Alâeddîn Keykubad'a özellikle iki taraf arasındaki dostluğun başladığı ilk dönemlerde Celâleddîn Hârezmşah'tan gelen elçilik heyetinin getirdiği mektuplarda *"**Büyük Sultan, Sultanların ve Meliklerin iftiharı, Alâüddünya v'ed-din Mu'izzü'l-İslâm vel Müslimin, âlim, âdil, mücahid, zamanının cemşidi***" gibi ifadelerle başlayan mektuplar gelmiştir. Moğol Hanlığı'ndan gelen yarlıg ise *"**Âdil Sultan Alâeddîn Keykubad bilir ki;**"* ifadesiyle başlamaktadır. Sultanın cevaben Celâleddîn

Hârezmşah'a gönderdikleri ise ***"Zat-ı devletleri Büyük Sultan Ulu Şahinşah, İkinci İskender"*** gibi ifadeleri ihtiva etmektedir. Türkiye Selçuklu sultanlarının, kendilerini ifade ederken ise şu ibareleri kullandıklarına şahit oluyoruz; Sultan II. Kılıç Arslan ve oğlu Kutbeddîn Melikşah'ın "**Türk, Ermeni ve Süryanilerin Büyük Sultanı**" ifadesiyle başlayan bir mektubu elçi vasıtasıyla III. Haçlı Seferi için Edirne'ye gelen Friedrich Barbarossa'ya göndermişlerdir. Rükneddîn II. Süleyman Şah ise "**Göklerin Altında Yükselmiş Sultanların En Yükseği, Meleklere Benzeyen ve Büyük Muhammed'i Göndermiş Olan Allah'ın Yardımcısı Ben Rükneddîn, Gürcülerin Hükümdarı Olan Tamara'ya bildiririm ki;**" ibaresiyle başlayan bir mektubu elçilik heyeti ile birlikte Gürcü Kraliçesi Tamara'ya yollamıştır.

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: I

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNE GELEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

EK: II

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNDEN GİDEN ELÇİLER

BİBLİYOGRAFYA

Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi II*, Türkçeye çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara 1987.

_____, *Muhtasarü'd-Düvel*, nşr. Salhani, Beyrut 1890.

Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, haz. E. Merçil, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1977.

Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2000.

Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996.

Anonim Selçuknâme, nşr. ve tr. F. Uzluk, *Anadolu Selçuklu Tarihi III*, Ankara 1952.

Ataoğlu, Remzi, *Hısnı Keyfâ Artuklu Devleti*, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1989.

Aynî, Ikd el-Cuman, Veliyüddîn Efendi ktp, nr. 2390-91, XIX.

Başçı, Aynil, *Türkiye Selçukluları İle Memlûkler Arasındaki İlişkiler*, İÜSBE Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*, TTK, Ankara 1997.

Bozkurt, Nebi, "Mihmandar", *DİA*, XXX, 25-26.

Brockelman, Cl., *Geschichte der Arabischen Litteratur*, I, Leyden, 1937-1949.

Brosset, *Gürcistan Tarihi (Eski çağlardan 1212 yılına kadar)*, Türkçe çev., H.D. Andreasyan, notlar ve yay. haz. Erdoğan Merçil, TTK, Ankara 2003.

Cahen, C., *Osmanlılar'dan Önce Anadolu*, Türkçe çev., Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000.

Clauson, A, *An Etymological Dictionary of Pre-thirteenth Centrury Turkisch*, Oxford 1972.

Cüveynî, Ata Melik, *Tarih-i Cihangüşa*, II, Türkçe çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1988.

Çay, A.H., *Anadolu'nun Türkleşmesinde Dönüm Noktası Sultan II. Kılıç Arslan ve Karamıkbeli (Myriokefalon) Zaferi*, İstanbul 1984.

_____, *II. Kılıç Arslan*, KBY 1986.

Çubuka, **Asri**, "Emir-i Meclis, *DİA*, XI, 141-142.

Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK, Ankara 1996.

Donuk, Abdülkadir, *İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, TDAV Yayınları, İstanbul 1988.

Erdem, İlhan, *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, AÜSBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1995.

Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK, Ankara 2007.

Emin, Şemseddîn, *Ferheng-i Istılahat-ı Divanî-i devran-ı Moğol*, Tahran H/Ş. 1357.

Gabin, A, *Alttürkishce Grammatik*, Leipzig, 1950.

Genceli Kiragos, "Ermenî Müverrihlerine Nazaran Moğollar", *Türkiyat Mecmuası*, II, İstanbul 1928, s.142-217.

Genç, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, İstanbul 1981.

Heyd, W., *Yakın Doğu Ticaret Tarihi, I*, Türkçe çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara 1975.

Honigman, E., *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, trc. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 1970.

El-Hoyî, *Gunyetü'l-Kâtib ve Munyetu't-Talib*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, numara 5406, yay. haz. A. Sadık Erzi, Ankara 1963.

_____, *Rusûmu'r-Resâ'il ve Nucûmu'l-Fazâ'il*, Süleymaniye Kütüphanesi, Selim Ağa Kütüphanesi Nur Banu kısmı, numara 122, yay. haz. A. Sadık Erzi, Ankara 1963.

Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, yay. haz. Işın Demirkent, Ankara 2001.

Ioannes Zanaros, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'iye fi'l-umûri'l-Alâ'iyye,* nşr. A. Sadık Erzi, TTK 1956, Türkçe çev. M. Öztürk, Ankara 1996.

İbn Nazif el-Hamevî, *el-Tarih el-Mansurî*, nşr. Ebu el-İyd Dudu, Cezayir 1981.

İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, Türkçe çev., Şerafüddin Yaltkaya, TTK, Ankara 2000.

İbn Vasıl, *Müferric el-Kürûb fî Ahbâr Benî Eyyûb*, III, nşr. Cemâleddîn el-Şayyâl, Kahire 1960, Molla Çelebi ktp., nr. 119; V, nşr. Hassanein Rabie, Said Ashour, Mısır 1977.

İbnü'l-Adim, *Histoire D'Alep (Zübdet el-Haleb fî Tarihi Haleb) III*, nşr. Sami Ahan, Damas 1968.

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, XII, Beyrut 1386/1996, Türkçe çev. Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987.

İpşirli, Mehmet, "Elçi", *DİA*, XI.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul 1991.

_____, "Selçuklu Çağındaki İzmir Türk Beyinin Adı: Çaka mı, Çağa mı, Çakan mı? *İÜEF Tarih Dergisi*, İstanbul 1984.

Kaya, Selim, *I. Gıyaseddîn Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2006.

Kaya, Önder, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbiler*, İstanbul 2007.

Kaymaz, Nejat, *Pervane Muinüddîn Süleyman*, Ankara 1970.

Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (116-1155)*, TTK, Ankara 2003.

_____, "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları", *İÜEF Tarih Dergisi*, Fikret Işıltan Hatıra Sayısı, İstanbul 2000, s. 213-260.

Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddîn Keykavus (1211-1220)*, TTK, Ankara 1997.

Köymen, Mehmet. A., "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Belleten*, Sayı 218, Ankara 1993, s. 287-301.

Kurat, Akdes Nimet., *Çaka Bey*, Ankara 1963.

Kütükoğlu, S. Mübahat, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması", *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, XXVII/1-2, Ankara 1989, s. 119-231.

Lewis, B., "ELČI", *EI²*, II, 694.

Merçil, Erdoğan, Fars Atabegleri Salgurlular, TTK, Ankara 1975.

_____, "Gazneliler'de Bir Saray Memuriyeti: Resuldârlık", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, TTK, Ankara 1981, s. 703-709.

_____, "Sultan Salâhaddîn Eyyûbî'nin Anadolu Türk Devletleriyle Münasebetleri", *Belleten*, Sayı 209, Ankara 1990.

_____, "Bizans'ta Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994, s. 709-721.

_____, "Nal-baha ve Kullanışına Dair Örnekler", *Belleten*, LX/227, Ankara 1996, s. 21-32.

_____, *İlk Müslüman Tük Devletleri Tarihi*, Ankara 2000.

Müneccimbaşı, *Camiü'd-Düvel (Selçuklular Tarih II)*, yay. Ali Öngül, İzmir 2001.

Necipoğlu, Nevra, "Türler ve Bizanslıların Ortaçağda Anadolu'da Birliktelikleri (11. ve 12. Yüzyıllar)", *Cogito*, Sayı 29, İstanbul 2001.

Nesevî, *Siret-i Celâleddîn Mengübirti*, Tahran 1965.

Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-Şefik*, Fatih ktp., nr. 4519.

Nikates Khoniates, *Historia*, çev. F. Işıltan, TTK, Ankara 1995.

Nikates Khoniates, *Nikates Khoniates'in Historia'sı*, Işın Demirkent, İstanbul 2006.

Nizamü'l-Mülk, *Siyâset-Nâme*, haz. M.A. Köymen, TTK, Ankara 1999.

Nuhoğlu, Güler, "Gazneli Devlet Teşkilâtı", *Türkler*, V.

Özaydın, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118*), TTK, Ankara 1990.

_____, "Ammâroğulları", *DİA*, III.

Özergin, Kemal, "Anadolu Selçuklu Kervansarayları", *İÜEF Tarih Dergisi*, XV/20, 1965, s.141-170.

Ramssay, W. M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Türkçe çev. M. Pektaş, İstanbul 1960.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi (Başlangıçtan 1086'ya kadar)*, TTK, Ankara 1988.

Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Miratü'z-Zaman*, Haydarabad 1952.

Simbat, *Başkumandan Simbat'ın Vekayinamesi (957-1334)*, Türkçe çev. H. Andreasyan, TTK, Kütüphanesi basılmamış nüsha.

Sümer, Faruk, "Anadolu'da Moğollar", *SAD*, I, Ankara 1970, 1-147.

Süryani Mihael, *Süryani Mihael'in Vekayinamesi*, Türkçe çev. H. Andreasyan, TTK Kütüphanesi basılmamış nüsha.

Şeşen, Ramazan, "Isfahaninin Eserlerinde Anadolu Tarihi ile İlgili Bahisler", *SAD*, III, Ankara 1971, s. 249-369.

_____, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İstanbul 2000.

_____ , *Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)*, İstanbul 2007.

Taşağıl, Ahmet, *Gök-Türk Tarihi I*, TTK, Ankara 1995, *Gök-Türk Tarihi II*, TTK, Ankara 1999.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1984.

_____, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, TTK, Ankara 1984.

_____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, TTK, Ankara 1988.

Turan, Şerafettin, *Türkiye İtalya İlişkileri, I,* KBY, Ankara 2000.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe çev. H. Andreasyan, Ankara 1987.

Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Tarihi (1220-1237)*, TTK, Ankara 2003.

_____"Türkiye Selçuklu Devleti'nin Abbasî Hilafeti ile Münasebetleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sayı 37, İstanbul 2002, 375-389.

_____, Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerin Evlilikleri", SÜ, *Selçuklu Araştırmaları Merkezi I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildirileri, II,* Konya/Türkiye 2001, s. 397-421.

_____, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Resmî Eğlence Bezm Meclisleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sayı 43, İstanbul 2007, s. 37-51.

Uzunçarşılı, **İ. H.**, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara 1988.

Wensinck, **A.J.**, "Resul", *İA,* IX, 692-693.

Zehebî, *Tarih el-İslâm*, Ayasofya ktp. No 3012.

DİZİN

A
Abaka, 62, 93, 96, 104-105
Abatay Noyan, 93
Abbas, 16
Abbasî-Abbasîler, 16, 21-22, 33, 44
Abbasî Halifesi el-Muktefi Liemrillâh, 21
Abbasî Halifesi Nâsır Lidinillah, 22
Abdülhaluk Çay, 21, 28, 47
Abdülkadir Donuk, 11
Abdülkerim Özaydın, 27, 44
Abhaz, 121
Abu'l-Farac, 25, 27, 51, 63, 75, 80, 89, 91, 98-99, 102
Abu'l-Farac Tarihi, 25, 27, 29, 63, 75, 80, 89
Acay (Pervane), 104
Acem, 20
Adana, 44
Adıyaman, 57
Adrianos, 63
Adnan Sadık Erzi, 12, 30, 132
Afşin (Erbisus), 69
A. Gabin, 11
Ahi, 93
Ahlat, 75-76, 79, 102, 108, 122, 126-127
Ahmed Hisar, 88, 109
Ahmed b. Mahmud, 22, 33, 80
Ahmed Şah (Ahi), 93
Ahmet Taşağıl, 12
Aksaray, 52, 74, 102, 113
Aksarayî, 20-22, 91- 92, 101
Akşehir, 35, 64, 100
Alâeddîn Davud Şah (bkz. Davud Şah)
Alâeddîn Ebû Bekr b. Mesud Ahmed el-Kasanî (bkz. el-Kasanî)
Alâeddîn Keykubad I (1220-1237), 51-71, 73, 75-81, 83, 87, 107, 113-115, 117-120, 126-127, 130-133
Alâeddîn Keykubad II, 90
Alâiye (Alanya), 59, 61, 63, 92, 114, 118
Alaşehir (Philadephia), 26, 35, 43, 54-55, 117, 123
Aleksios, 25
Aleksios Angelos III (1195-1203), 39, 73
Aleksios Angelos IV (1203-1204), 26
Aleksios Giphardos (Elçi), 24
Aleksios Komnenos I (1081-1118), 22, 35, 125, 132
Aleksios Petralipahas, 37
Alexiad, 23, 35, 126
Alıncak Noyan, 92
Ali Bahadır (Emir), 109
Ali Öngül, 21
Ali Sevim, 20
Alman-Almanlar, 30- 31, 42- 43, 47
Alp-Saru (Sarimuddîn), 101
Altın Orda, 89, 101
Amasya, 99
Amid, 54, 56-57, 68, 70, 95, 103, 108

Ammaroğulları, 44
Anadolu, 20-22, 24, 28-30, 36-37, 39, 41, 46-47, 52, 55, 60, 72, 74-75, 77-78, 87, 89-93, 96, 100, 102, 104-107, 109
Andreasyan, H., 20, 32, 43, 46
Ani, 103
Ankara, 12-13, 16, 20-25, 27, 29-32, 36, 41, 51, 58, 59-60, 63, 65, 92-93, 98, 100, 104, 115, 132
Anna Komnena, 23, 35, 126
Anonim Selçuknâme, 21, 61, 63, 93
Antakya, 33- 34, 43, 64, 74
Antalya, 39, 43, 62, 64, 81, 90-92, 94, 103
Anzarba, 44
Arap-Araplar, 11, 39, 63, 71-72, 108, 119
Arapça, 11- 12
Argun, 96, 100
Artuklu-Artuklular, 29-30, 70
Asri Çubuka, 16
Asya, 46
Atabeg/Atabey, 24, 28, 36, 40, 43, 57-58, 89, 108
Atabeg Nureddîn Mahmud, 24, 28, 36, 40-41, 43
Atlas, 31, 55, 71, 72, 80
Avrupa, 35, 43
Ayıntab, 40
Aylemü'z-Zahir, 22
Ayn Seylem, 20
Aynî, 56, 63
Azerbaycan, 60, 100

B

Bâc, 65-67
Bafra, 24
Bağdad, 20-22, 53, 72-73, 88, 91, 98, 109, 115, 120
Bahâeddîn Erzcincanî, 101
Bahâeddîn Kutluca (Melikü'l-ümera), 53, 120
Bahâeddîn Tercüman, 89
Balat, 74
Balıkesir, 43
Balkanlar, 28, 36
Ba'r-ı âmm, 117
Başçı (Aylin), 93, 104-105
Batu Han (Sayan), 88-89, 99-101
Baudouin II (1228-1261), 106
Baybars, 57, 75, 77, 87, 92-94, 96, 102-105
Baycu Noyan, 90-91, 98, 100-102, 109
Behinsi/Besni, 40
Behramşah (bkz. Fahreddîn Behramşah)
Belleten, 20, 31, 41, 59
Berkyaruk (1092-1104), 34
B. Lewis, 11
Beydağ/Paliapolis, 35
Beylerbeyi, 90, 109
Beyrut, 27, 80
Bezm meclisi, 16, 127, 131
Biçin (Maymun), 61
Bilge Umar, 19, 23
Bire, 92-93
Bithnia, 36
Bizans-Bizanslılar, 19-26, 28, 34-39, 40, 42-45, 56, 73, 106, 126, 132
Bizans İmparatoru IV. Aleksios Angelos (bkz. Aleksios Angelos IV)
Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (bkz. Aleksios Komnenos I)
Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (bkz. Manuel Komnenos)
Bohemond (Antakya Prinkepsi), 34, 64
Bohti Deve, 71, 99
Borgulu, 90, 102
Botaniates, Nikefor *(1078- 1081)*, 19
Bragana Kalesi, 107
Brockelman, 39
Brosset, 32, 46
Buldacı, 34
Bulgar, 70
Buyruk/Biruk, 13
Büyük Selçuklu-Selçuklular, 11, 13, 20, 27, 33-34, 113, 129

C
Candar, 94
Cahen, 27, 34
Cami'ü'd-Düvel, 21- 22, 28, 40, 51- 52, 55-56, 62, 67, 71-73, 81, 83, 95, 108-109
Celâleddîn Ferruh, 59
Celâleddîn Habib, 109
Celâleddîn Hârezmşah, 57-59, 61, 67, 75-80, 114, 117-118, 120-121, 126-127, 131-133
Celâleddîn Karatay, 90, 100, 108, 119
Celâleddîn Kayser (Kayseri Şahnesi), 54, 78, 116
Celâlülmülk b. İbn Ammâr (Trablus-şam kadısı), 44
Cenâbî, 21- 22
Cemâleddîn Ebu Bekir (Emir-i Meclis), 16
Cemâleddîn el-Şayyâl, 63
Cemâleddîn Ferruh (Taştdâr), 58
Cemâleddîn Hotenî, 96
Celâleddîn Mengübirti (bkz. *Siret-i Celâleddîn Mengübirti*)
Cemâleddîn Nev-Müslüman (İsmailî), 81
Cemâleddîn Savecî, 58
Cenabî, 21-23, 62
Cezayir, 57
Cihanşah (Erzen-i Rum Meliki), 54, 59, 69, 75, 80
Cimri, 96-97
Cizre (el- Cezire), 95
Cogito, 24
Curmagun, 100
Cülûs, 96
Cüveynî, 100

Ç
Çaka Bey, 22, 23, 35, 44, 132
Çankırı, 24-25, 36
Çaşnigir, 56, 59, 61, 76, 79, 80, 83, 131
Çavlı, 20-21, 27
Çemişgezek (Çemişkacagk), 56
Çetr, 22, 114
Çinçin Kalesi, 64
Çökürmüş (Emir), 27
Çuha, 31
Çul, 97

D
Damas, 87
Danişmendli-Danişmendliler, 23-25, 28, 31, 34, 36, 40, 43, 45
Danişmendli Gümüş Tekin, 34
Danişmendli Muhammed, 23
Danişmendli Yağıbasan, 24, 36
Danişmendli Zünnun, 25, 28, 40
D'ar, 15
Darü'l-hilafe, 54, 88
Davud/Kulan Arslan (Süleyman Şah'ın oğlu), 34
Davud Şah, 54, 68, 69, 81
Denizli/Honas, 26, 43, 90
Derbasak, 74
Dımaşk, 76, 93, 95, 102, 104
Diyarbekir, 20, 40
Dorylaion/Eskişehir, 37-38

E
Ebû Bekir Sa'd (Atabeg), 58
Ebu el-İyd Dudu, 57
Ebu Mansur Çavlı (bkz. Çavlı)
Ebu Muhammed Yusuf b. el-Cevzî, 68
Edirne, 43, 133
Efdalüddîn el-Hûnecî (Elçi), 87
Elbistan Ovası, 105
el-Cezire (bkz. Cizre)
el-Herevî (bkz. Takıyeddîn Ali bin Ebû Bekir el-Herevî)
el-Hoyî, 12, 132
el-Kâmil fi't-Tarih, 27, 42, 44, 63-64, 75-76, 87
el-Evamirü'l-Alâiye, 30
el-Muktedî Biemrillâh, 20
el-Muktefi Liemrillâh, 21
el-Müstazhir Billah, 20
el-Veledü'ş-Şefik, 63
Emin, Ş, 60
Emineddîn Mikâl (Melikü'l-ümera), 97

Emir Ali Bahadır (bkz. Ali Bahadır)
Emir Bahâeddîn Kutluca (bkz. Bahâeddîn Kutluca)
Emir Candar Şerefeddîn (bkz. Şerefeddîn)
Emir Çoban (bkz. Hüsameddîn Çoban)
Emir Çökürmüş, 27
Emir Gazi (Danişmendli ölm. 1134), 23
Emir Kamereddîn (bkz. Kamereddîn)
Emir Komnenos (bkz. Komnenos)
Emir Kangar, 93
Emir Muhammed (Danişmendli), 31
Emir Seyfeddîn Ayaba (bkz. Seyfeddîn Ayaba)
Emir Sipehsalar Şemseddîn Emirü'l-Gazi (bkz. Şemseddîn Emirü'l-Gazi)
Emir Şerefüddîn el-Caki (bkz. Şerefüddîn el-Caki)
Emir Şemseddîn Ömer (bkz. Şemseddîn Ömer)
Emir-i ahur (Kondistabl), 56, 90-92, 106
Emir-i dad, 100, 102
Emir-i dad Hatireddîn Zekeriya (bkz. Hatireddîn Zekeriya)
Emir-i hacib, 103
Emir-i meclis, 16
Emir-i şikâr, 59
Emirü'l-devât, 78
Endülüs, 11
en-Nâsır Lidinillâh (1180-1225), 22, 33, 51, 72, 73
Erakliye, 105
Erbil, 27, 53
Erbisus (Afşin), 69
Erdoğan Merçil, 13, 22, 32, 36, 41, 58
Ermeni-Ermeniler, 24, 29, 30-31, 43, 45-46, 55-56, 64-65, 71, 74-75, 77-78, 88, 93, 98, 104-107, 123-124, 133
Ermenistan, 74
Erol Üyepazarcı, 27
Er-Tokuş (bkz. Mübârizeddîn Er-Tokuş)
Erzen-i Rum (Erzurum), 58-60, 69, 75, 80, 98
Erzincan, 58, 67-69, 75-76, 79-82
Esedâbâdî (Tuğraî), 120
Esedüddîn Kondistabl (Emir-i ahur), 56
Eskişehir (Dorylaion), 37
Evhâdeddîn el-Duvînî (Kadı), 94
Evhâdeddîn Hüseyin bin Abdülkerim bin Muhammed el-Nesevî (Kazaskeri), 74
Eyyûbî-Eyyûbîler, 27, 29, 39-40, 42, 54, 56-57, 59, 68, 72, 74-77, 83, 87-88, 93- 94, 102, 107-108, 124, 130-131

F

Fahreddîn (Amasya kadısı), 99
Fahreddîn Ali, 96, 101-102
Fahreddîn Arslan Doğmuş (Emir-i Ahur), 90
Fahreddîn Behramşah, 81-82
Fakih Rükneddîn (Hârezmli), 59
F. Uzluk (bkz. Uzluk)
Fars, 58, 70, 100
Faruk Sümer, 104
Fatih, 12, 63
Fatimî, 19, 44
Felekeddîn, 108
Ferheng-i Istılahat, 60
Fırat, 27, 93
Fillippo Giuliano, 60
Filobad, 97
Fikret Işıltan, 22, 24, 56
Frengistan, 88
Frank-Frenkler, 27, 45, 55, 58, 62, 64, 70, 94, 105
Friedrich Barbarossa (Alman İmparatoru), 30, 43-44, 47, 133
Fütüvvet, 51, 72

G

Gabras/Gavras, 24, 35, 38, 126
Gabriel (Vali), 44-45
Gazan Han, 93
Gaziye Hatun, 83, 109
Gazneli-Gazneliler, 13, 15

Gence, 108
Genceli Kiragos, 98
Gıyaseddîn Keyhüsrev I (1192-1196/1204-1211), 22, 26, 31-32, 39, 43, 51, 54- 55, 59, 62, 71, 73-74, 77, 79, 96, 117, 123
Gıyaseddîn Keyhüsrev II (1237-1246), 58, 62, 67, 87-88, 93-95, 98- 99, 102-103, 105-109
Gıyaseddîn Keyhüsrev III (1266-1284), 87, 92, 96, 103-105
Gıyaseddîn Siyavuş (bkz. Cimri)
Göksun/Keysun, 12, 40
Göktürk, 12
Gulam, 55, 80, 119-120
Gunyetü'l-Kâtib ve Munyetu't-Talib, 12, 132
Güller Nuhoğlu, 13
Gümüş Tekin (Danişmendli), 34
Gürcistan, 27, 32, 46, 100
Gürcü-Gürcüler, 30, 32, 46, 67, 77, 94, 133
Güyük Han, 88- 89, 95- 96, 102

H

Habur, Habur Nehri, 21, 27, 103
Hacib, 12
Hacib-i hass, 80
Hacib-i Bozorg, 13
Haçlı-Haçlılar, 21, 28-30, 34-36, 40-45, 73, 124, 133
Halatî, 57
Halep-Halepliler, 20, 29, 33, 34, 57, 63, 74-75, 87, 93-95, 100, 102- 103, 109
Halife, 19, 20-22, 33, 42, 47, 51-53, 68, 72, 119, 130
Halife el-Muktedî Biemrillâh (1075-1094), 20
Halife el-Muktefî Liemrillâh (1136-1160), 22
Halife Mustansır Billah (1226-1242), 68
Halife Müstezî Biemrillâh (1170- 1180), 24, 47
Halife en-Nâsır Lidinillah (1180-1225), 22, 33, 51, 72, 73
Hama, 95
Hamevî, 77
Hanefi, 28, 34
Hapizik Kale, 56
Haraç, 66-67
Harezm-Harezmliler, 58-59, 107-108, 121, 126-127
Harezmşah-Harezmşahlar, 53, 58-59, 69, 76, 79- 80
Harput, 31, 51, 108
Harran, 103, 107
Hasan b. Abdi'l Mu'min el-Hoyî (bkz. el-Hoyî)
Hatireddîn Zekeriya (Emir-i Dad), 100
Haydarabad, 76
Helenopolis, 36
Heyd, 60
Hıms, 103
Hısn-ı Keyfa, 29, 40, 56, 70, 83, 95
Hısn-ı ziyad/Hartabirt (Harput), 31
Hıtaî/Hıtay, 69, 80
Hicaz, 72
Hil'at, 13, 21, 53, 72, 78-79, 99, 107, 117, 120, 122, 130
Hilafet,19, 21, 33, 44, 51, 53, 68-69, 71, 73, 88, 98, 113- 114, 116, 119, 121, 130
Hindistan, 11
Hint, 72, 122
Historia, 23-26, 36-38, 126
Hitay, 69
Hokkabazoğlu Seyfeddîn, 83
Honas/Denizli, 26, 43
Honigmann, 56
Horasan, 20, 100, 121
Hospitalierler, 64
Hoyî (bkz. el-Hoyî)
Hristiyan, 44, 94
Hutu-Kör, 89
Hülâgû (1256-1265), 91, 102, 109
Hümamüddîn Baycar, 108-109
Hümamüddîn Şedbehr, 108
Hüsameddîn Çoban, 65-67, 118-119, 122, 131

I
Ikd el-Cuman, 56, 63
Ioannes Komnenos (1118-1143), 23, 36
Irak, 109
Isaakios Angelos II (1185-1195), 25-26, 42-43
Isauria, 35
Isfahanî, 29, 30, 100
Işın Demirkent, 20, 23, 26

İ
İbn Bibi, 30, 32, 46, 51-54, 56, 58-60, 63-65, 67-72, 74, 76, 78-79, 81-83, 88-90, 94-97, 99-102, 105-109, 114-127
İbn Nazif el-Hamevî, 57, 75, 77
İbn Şeddad, 93, 104-105
İbn Vasıl, 56, 63, 94, 102, 109
İbnü'l-Adim, 87, 94, 102-103, 109
İbnü'l-Cevzi (bkz. Muhyieddîn İbnü'l-Cevzi)
İbnü'l-Ebi Heyca, 57
İbnü'l-Esîr, 27, 29, 42, 44, 51, 56, 63-64, 75- 76
İbnü'l-Füvati, 68
İğdişan, 31
İhtiyareddîn Hasan (vezir), 41-42, 124, 130-131
İl Gazi (Mardin Sahibi), 108
İlhan Erdem, 98, 103-105
İlhanlı, 16, 93, 98-99,103-104
İmâdeddîn el-Haşimi (Şerif), 103
İmâdeddîn el-Kâtib el-İsfahanî (bkz. Isfahanî)
İmadeddîn Zengi
İran-İranlılar, 20, 46, 60
İsa (Hz.), 32
İskarlat kumaş, 71
İskenderiye kumaşı, 72
İslâm, 12, 19, 40, 46, 74, 120, 124
İslâmiyet, 12, 19
İsmailî, 80
İstanbul, 11, 16, 19, 22-24, 26-28, 36, 39, 54, 57, 63, 77, 87, 93, 106
İtalya, 60
İzmir, 21, 22
İznik, 19-20, 34, 54, 73, 74, 91, 105-106, 109, 117, 123-124
İzzeddîn (Tokat Kadısı), 109
İzzeddîn Keykavus I (1211-1220), 51, 54-56, 59, 63-64, 71-75, 77-78, 81-83, 117, 123-124
İzzeddîn Keykavus II, 88-92, 94-97, 100-103, 106, 108- 109
İzzeddîn Muhammed, 89, 101

J
Jacobus Teopulu, 59- 60

K
Kadı İzzeddîn Muhammed (bkz. İzzeddîn Muhammed)
Kadı Mucireddîn Ömer b. Sa'd el-Harezmî, 58
Kafesoğlu, 11, 22
Kahire, 63, 103
Kahta Kalesi, 56
Kalanoros/Galanoros (Alâiye), 63
Kamereddîn (Emir), 103
Kamyar (bkz. Kemaleddîn Kamyar)
Kapadokya, 46
Kara Arslan (bkz. Ziyaeddîn Kara Arslan)
Karadeniz, 24, 46, 65
Karahanlı-Karahanlılar (840-1212), 12-13, 15
Karahisar-Karahisarlı, 16
Karakum, 88, 95-96
Karamanoğlu Mehmed Bey (bkz. Mehmed Bey)
Karamıkbeli, 47
Karaöyük, 100
Kars, 32
Kâsân (Taşkent yakınında), 28
Kasanî (ölm. 1191), 28, 39
Kastamonu, 24-25, 36
Kayır Han, 107
Kayseri, 52, 54, 58, 61-63, 70, 77-78, 87, 105, 108- 109, 114, 117, 120

Kazasker, 74
Kazvin, 60-61, 131
Kazvinli Emir Şemseddîn Ömer (bkz. Şemseddîn Ömer)
Kelbianos Ovası, 35, 125
Kelegec, 89
Kemal Özergin, 52
Kemâleddîn el-Ahlâtî, 57
Kemâleddîn İbnü'l-Adim (bkz. İbnü'l-Adim)
Kemâleddîn Kamyar, 59, 67, 75-77, 79, 114
Kemâleddîn Kamyar b. İshak (Erzincan Kadısı), 76, 79
Kerferek, 56
Kerimeddîn el-Halatî, 57
Keşmir, 69
Keten, 31, 66, 71
Keysun/Göksun, 40
Khoniates (bkz. Niketas Khoniates)
Kıbrıs, 62, 71, 88
Kıpçak-Kıpçaklılar, 66-67, 69, 108, 120
Kırım, 65
Kırşehir, 69, 109
Kılıç Arslan I (1093-1107), 20- 21, 23, 27, 34-35, 44-46, 132
Kılıç Arslan II (1155-1192), 21-22, 24-26, 28-31, 36-43, 47, 124, 126, 130-131, 133
Kılıç Arslan IV, 87
Kilikya, 23, 30, 43-44, 45, 47, 55, 104
Kinnamos, Ioannes, 23-25, 36-38
Kir Fard, 63- 64
Kirman, 70
Knez, 66
Kogonya (Şebinkarahisar), 68-69
Komnenos (Emir), 64
Kondistabl (bkz. Emir-i ahur)
Konstantinos Gabras/Gavras, 24, 35
Konya, 21, 26-28, 30-31, 39, 43, 52, 63-64, 74, 88, 91-94, 96- 97, 100, 102-103, 106, 109, 113, 119, 124
Körgüz, 100
Kösedağ, 88, 98-99, 105-107
Köymen, 13, 20
Kudüs, 30-31, 42- 43, 124
Kulan Arslan (Davut), 34
Kurat, Akdes, 22
Kurli, 105
Kurus, 93
Kutalmışoğulları, 19
Kutbeddîn Melikşah, 30-31, 43, 133
Kutlu Melik, 89
Kutluğ Subaşı Şemseddîn, 58-59
Kürt-Kürtler, 20, 108

L

Ladik (Denizli), 90
Lala Kervansarayı, 52
Laskaris/Leşkeri, 54-55, 63, 73-74, 91, 117, 123-124
Latin-Latinler, 26, 54, 73, 106
Leon (Ermeni Kralı), 55-56, 74, 78, 123-125
Leyden, 39

M

Mahmud Tuğraî, 101
Malatya, 27, 31, 41, 44, 52-54, 56, 77, 93, 108, 114, 119-120
Manuel Komnenos I (1143–1180), 23-25, 28, 35-38, 45
Maraş, 40, 74
Mardin, 103, 108
Mecdeddîn Muhammed Tercüman (İbn Bibi'nin babası), 99, 107
Mecdü'd-Din İshak, 71-73, 81, 108
Medhal, 16
Mehmet Altay Köymen, 13, 20
Mehmet Bey (Karamanoğlu), 92, 96
Mehmet Ersan, 30, 46, 75, 78, 107
Mehmet İpşirli, 11, 24, 30, 36, 47
Melik el-Adil (1193–1218), 29, 39, 74, 76, 83, 102
Melik el- Aziz, 109
Melik el-Efdal (1192–1225), 29, 51
Melik el-Eşref, 56-57, 59, 70, 72, 75-77, 80, 83, 102

Melik el-Kâmil, 57, 75-76, 87, 102-103, 107
Melik el-Mansur, 103
Melik el-Muzaffer, 103
Melik el-Muazzam, 57, 75
Melik el-Mücahid, 57, 75, 103
Melik el-Nâsır, 87, 103, 109
Melik el-Salih, 40, 107
Melik ez-Zahir, 29, 63, 74
Melik Gazi, 68, 95, 102
Melik Mesud (Hısn-ı Keyfa), 56
Melik Nâsır, 103
Melike Hatun, 58
Melikşah (1072-1092), 19-20, 33-34
Melikü'l-ümera, 53, 65-67, 97, 109, 118-119, 122, 131
Melikü'l-ümera Emineddîn Mikâl (bkz. Emineddîn Mikâl)
Memluk-Memluklular, 16, 57, 77, 87, 93-94, 96, 102-105, 108
Menderes Nehri, 35, 106
Mengü Han (1251-1256), 89, 102
Mengücek, 68, 81
Mertebedârlar, 13
Meryem Ana, 32
Merzuban, 40
Mesud I (1116-1155), 21, 23-24, 27-28, 35-36, 39, 45-46
Mesud (Hısn-ı Keyfa Hâkimi), 83, 130
Mesud b. Muhammed, 21
Meşhed Ovası, 70
Meyyafarikin (Silvan), 68, 88, 95, 102
Simbat, 43, 46
Mısır- Mısırlı, 78, 87, 94, 104-105
Michael Paleologos (bkz. Paleologos)
Mihman, 15
Mihmândar-Mihmândarlar, 15, 52, 75, 114, 119, 129
Mihmândârân-ı haslar, 15
Miratü'z-Zaman, 76
Misis, 44
Moğol-Moğollar, 53, 58, 60-62, 67, 80, 85, 88-89, 92-94, 96, 98-99, 100-104-106, 108, 116, 119, 122, 130-133
Molla Çelebi, 56
Mucireddîn Ömer b. Sa'd el-Harezmî (Kadı), 58
Mud, 78
Mugan, 98
Muhammed (Hz.), 19, 46- 47
Muhammed (Danişmendli), 23, 31
Muhammed Tapar (1105-1118), 27, 34
Muhammed Yusuf b. el-Cevzî, 54
Muharrem Kesik, 21- 22, 35-36, 46
Muhtasarü'd-Düvel, 80, 89
Muhyiddîn İbnü'l-Cevzi, 52, 114, 116, 119-120, 130
Muinüddîn Süleyman (Pervane), 91-92, 94, 96, 99, 100, 103-104, 106
Muktedî Biemrillâh (1075-1094), 20
Muktefi Liemrillâh (1136-1160), 21-22
Mustansır Billah (1226-1242), 68
Musul, 27, 30, 72, 95, 100
Muzaffereddîn Muhammed, 68-69
Mübahat Kütükoğlu, 115
Mübârizeddîn Behramşah (Emir-i Meclis), 16
Mübârizeddîn Çavlı (Çaşnigir), 56, 61, 64- 65
Mübârizeddîn Er-Tokuş (Subaşı), 64, 68
Müciredîn Ömer b. Sa'd el-Hârezmî, 117, 121
Müferric el-Kürûb, 56, 63, 94, 102, 109
Mühezzibeddîn (Sahip), 99
Müneccimbaşı, 21-22, 28, 40, 51-52, 55-56, 62, 67, 71-73, 81, 83, 95, 108-109
Mürsel Öztürk, 20, 30, 100
Müsâmeretü'l-Ahbâr, 20- 22, 33
Müslüman-Müslümanlar, 11, 21, 35, 36, 42, 62, 120-122
Müstazhir-Billâh (1094- 1118), 20
Müstevfî Necmeddîn, 100
Müstezî Biemrillâh (1170- 1180), 24, 47
Müşterek Saltanat (1249-1254), 100, 108
Myriokephalon (Bin baş), 25, 28, 31, 38, 47, 126

N
Nal-baha, 31, 78
Nâsır Lidinillâh (1180-1225), 22, 33, 51, 72, 73
Nâsırüddîn Arslan (Emir-i hacib), 103
Nassarî, 94
Nebi Bozkurt, 15
Necmeddîn (Mihmandar), 75
Necmeddîn (Müstevfî), 100
Necmeddîn Ebû Bekir Camî, 58
Necmeddîn Ebu'l-Kasım Tusî (Melikü'l-ümera), 119
Nedim, 12
Nehrikali, 69
Nejat Kaymaz, 92, 94, 99-100, 103, 105- 106
Nesevî, 58-59, 79
Nevra Necipoğlu, 24
Niğde, 71
Niğdeli Kadı Ahmed, 63
Niketas Khoniates, 24, 26, 36-39, 126
Nikris, 127
Nisa atı, 38, 126
Nizameddîn Ebu Bekir (Harput Meliki 1203–1222), 51
Nizameddîn Hurşid (Pervane), 90
Nizamü'l-Mülk, 13-14, 16, 99, 116
Nöker (Muhafız), 60
Nur Banu, 12
Nureddîn Mahmud b. İmadeddîn Zengi (1146-1174), 25, 27, 29, 39-40, 43
Nureddîn Muhammed b. Kara Aslan (Hısn-ı Keyfa Hâkimi), 29, 40-41
Nusaybin, 103
Nusreddîn (Maraş Emiri), 74, 108

O
Orta Asya, 12
Ortaçağ, 24
Osman Turan, 19, 21, 26, 29- 30, 32, 34, 37, 39-44, 46-47, 51, 54, 58-60, 63-64, 68, 71, 75-76, 78, 81, 83, 87, 89, 98, 100-102
Osmanlı, 16, 115
Osmanlılar'dan Önce Anadolu, 27, 34

Ö
Ögedey Han, 60, 80, 131
Önder Kaya, 77

P
Paize, 60
Paleologos, 106
Paliapolis/Beydağ, 35
Pektaş, M., 36
Pervane, 90-94, 96, 99, 103-106, 116
Pervane Muinüddîn Süleyman (bkz. Muinüddîn Süleyman)
Philadephia (Alaşehir), 26
Prakana Kales (Prakana), 35-36
Pylai, 36

R
Ra'ban, 40-41
Rakka, 76, 107
Ramazan Bayramı, 70
Ramazan Şeşen, 28-30, 39-42, 57, 75, 77, 87, 94, 102, 108, 124
Ramman, 69
Ramsay, 36
Remzi Ataoğlu, 29, 70
Resul, 11-12
Resuldâr, 13, 15
Res'ulayn, 107, 108
Reşat Genç, 13
Reşideddîn Cüveynî (bkz. Cüveynî)
Richard (Haçlı Prensi), 34
Roma-Romalılar, 24-25, 36-37, 45
Rosudan (Kraliçe), 67
Ruha (Urfa), 103
Rum-Rumlar, 19, 20, 23, 35, 39, 40, 46, 52, 54, 60, 62, 70, 73, 75, 91- 92, 96, 100-101, 105-107, 109, 117, 119-120, 122-125
Rumî, 71, 120
Rupen III (1178-1187), 30
Rus- Ruslar, 65- 66, 70- 71, 94, 118, 120, 122, 131
Rükneddîn (bkz. Cihanşah)

Rükneddîn Mevdud (Hısn-ı Keyfa Artukluları), 70
Rükneddîn II. Süleyman (1196-1204), 22, 26, 29-33, 46, 133
Rükneddîn IV. Kılıç Arslan, 88-91, 94-96, 100-104, 108-109
Rüsum, 65

S

Sadeddîn Köpek, 87, 94, 107
Sadreddîn Ahlatî, 103
Sadreddîn Konevî, 108
Sahib-i âzam Fahreddîn Ebû'l- Hayrat Ali (bkz. Fahreddîn Ali)
Sakarlat Kumaş, 55
Salahü'l-âlem, 99
Salbot Haçı, 94
Salgurlular, 58
Salim Koca, 51, 54, 63, 72, 75, 78
Salhani, 80
Samagar, 104
Sami Dahan, 87
Samsameddîn, 108
Samsat (Sümeysat), 29-30, 51, 94, 103
Sancak, 21-22
Sanksun Kurcu, 88, 99
Sarimuddîn (bkz. Alp Saru)
Sayan Han (bkz. Batuan)
Sefir, 11-12
Selâhaddîn (Sipehsalar), 121
Selâhaddîn Eyyûbî, 28-30, 39, 40-43, 47, 57, 75, 77, 87, 94, 102, 108, 124, 130-131
Selçuk Hatun (II. Kılıç Arslan'ın kızı), 40- 41
Selçuk Hatun (Rükneddîn IV. Kılıç Arslan'ın kızı), 96
Selçuklu-Selçuklular, 11-14, 19, 20-22, 27, 30, 32, 35-36, 39, 44-47, 52-55, 58-59, 62, 64-66, 68, 72, 74-76, 78, 80-81, 88, 90-94, 96, 98-99, 103-105-107, 124
Selçuklu Kervansarayları, 52
Selçuknâme, 22, 33, 80
Selim Ağa, 12
Selim Kaya, 22, 33, 39
Seruc, 103
Serverân, 31, 62
Seyfeddin (Musul hükümdarı), 30
Seyfeddîn Ayaba, 55, 74, 117, 123, 126, 131
Seyfeddîn Tarab (Emir-i şikâr), 59
Seyfeddîn Toruntay, 95
Seyhun, 100
Seyyid, 14
Sıbt İbnü'l-Cevzi, 76
Slav, 125
Silvan (bkz. Meyyafarikin)
Simbat'ın Vekayinamesi, 43
Sincar, 103
Sinop, 71-73, 81
Sipehsalar, 60, 121
Siret-i Celâleddîn Mengübirti, 58-59, 79
Sis, 104
Sivas, 40, 52, 54, 67, 77, 90, 96, 108, 114
Siyâset-Nâme, 13-14, 116
Solemas/Süleyman
Subaşı, 58-59, 64, 78
Subaşı Mübârizeddîn Er-Tokuş, 64
Suğdak, 65- 67, 96, 118, 122, 131
Sultan Han, 102
Sultan Mesud b. Muhammed, 21
Sultanü'l-Galib, 72-73
Sultanü'l-Kâhir, 22
Suriye, 35, 55, 74, 100, 105, 107
Suruç, 107
Sühreverdî (1145-1234), 51-52, 73, 113, 115-116, 119
Süleyman/Solemas, 35, 37
Süleyman (Bitinya Emiri), 36
Süleyman Şah (öl. 1086), 20, 33-34, 44
Süleymaniye Kütüphanesi, 12
Süryanî Mihael, 20, 27, 31, 38, 41, 44, 47
Süryanî Mihael'in *Vekayinamesi*, 20, 27, 31, 38, 44
Süryaniler, 43, 133
Sümeysat (Samsat), 29, 30, 51, 94

Ş
Şahinşah (Melik), 24-25, 36
Şahinşah (1110-1116), 34-35, 125-126
Şahne, 78
Şam, 70, 72
Şebinkarahisar (Kogonya), 68
Ş. Emin (bkz. Emin. Ş)
Şehabeddîn Gazî, 103
Şemseddîn Altunaba, 59, 76, 79-80, 83, 126-127
Şemseddîn Emirü'l-Gazi (Sipehsalar), 60
Şemseddîn Isfahanî (Vezir), 88-89, 99, 100, 106, 108
Şemseddîn Muhammed, 81
Şemseddîn Mahmud, 100
Şemseddîn Ömer (Kazvinli), 60-62, 131
Şemseddîn Tuğraî, 91
Şemseddîn Yavtaş (Beylerbeyi), 90
Şemseddîn Tutuş/Yavtaş (Melikü'l-ümera), 109
Şerefeddîn (Candar), 94
Şerefeddîn el-Caki (Emir), 94, 103
Şerafettin Turan, 60
Şerefüddîn Yaltkaya, 93
Şerefü'l-mülk Fahreddîn Ali, 126
Şerif, 14
Şerif İmadeddîn Haşimî, 94, 103
Şihâbeddin Ebû Hafs Ömer el-Sühreverdî (bkz. Sühreverdî)
Şihâbeddin Gazi, 103, 108
Şihâbeddîn Kösevî, 58
Şihâbeddîn Tuğrul (Halep Atabeyi), 57
Şii, 44
Şücaeddîn Abdurrahman, 100

T
Tac Bulgarî, 98
Taceddîn Mûtez (Vezir), 91-92
Taceddîn Tutuş (bkz. Tutuş)
Tahran, 58, 60, 79
Taif, 70
Takıyeddîn Ali bin Ebû Bekir el-Herevî, 63
Taki, 96
Tamara (Gürcü Kraliçesi 1184-1213), 30, 32, 46-47, 133
Tarsus, 88, 107
Tarih el-İslâm, 87
Tarih el-Mansurî, 57, 75, 77, 81
Tarih-i Cihangüşa, 100
Tarsus, 88, 107
Taştdâr, 58
Taşkent, 12, 28
Tatar, 53, 99, 122
Tebriz, 96, 100
Tegin, 12
Tekfur, 78
Tell-Başir, 21
Templier, 64
Tercüman, 12, 22, 121
Theodor Laskaris (bkz. Laskaris)
Theodoros Mankaphas (Vali), 26
Thomas (Hadım), 25
Tiflis, 121
Tiryak (Panzehir), 98
Tokat, 54, 105, 109
Toros II (Ermeni Kralı), 24, 43, 45
Töregene Hatun, 100
Trablusşam, 44
Tripomi, 106
Tuğracı, 100, 120
Tuku Noyan, 104
Tutuş, 20, 33
Turan (bkz. Osman Turan)
Tuncer Baykara, 22, 26, 43, 51
Tükelek Bahşi, 91
Türk-Türkler, 11-13, 19-20, 22, 24, 27, 34-35, 39, 41, 43, 45, 47, 58, 87, 91, 115, 133
Türkçe, 11
Türkistan, 60
Türkiye, 12, 19, 21, 25-26, 28-30, 32, 34, 37, 39-41, 43, 44, 46-47, 51, 54, 57, 60, 63, 65 68-69, 71, 74-76, 78, 83, 87, 89, 98, 101-103

Türkiye Selçuklu-Selçukluları, 11-12, 15- 16, 19, 20-22, 24-25, 28, 30, 33-35, 39-40, 42-44, 47, 51, 54, 56-60, 63-65, 69, 71, 73, 75-76, 80, 82-83, 87-89, 91, 93-96, 98-105, 113, 117, 123-124, 129-133
Türkmen-Türkmenler, 25-26, 30-31, 35-37, 43, 92-93, 97, 125

U
Uluborlu, 26, 88
Ulu Hacib, 15
Ulug Hacib, 12
Urfa, 87, 103, 107
Urfalı Mateos, 46
Urfalı Mateos'un Vekay-i Namesi, 46
Uygur, 91
Uzluk, 21
Uzunçarşılı, 15-16

Ü
Ünye, 24
Üyepazarcı, Erol, 27

V
Vatatzes (1222-1254), 106
Veliyüddîn Efendi, 56
Venedik, 59-60
Venedik Dukalığı, 59-60
Viking, 125

Y
Yağıbasan (Danişmendli), 24, 36, 45
Yaltkaya (Şemseddîn), 93
Yalova, 36
Yargucu, 101
Yarlıg, 61, 92, 99, 101
Yassıçemen savaşı, 57, 61, 69
Yemen, 70
Yıva, 108
Yisutay, 90-91

Z
Zahireddîn Tercüman (Beylerbeyi), 105, 109, 114
Zahireddîn Mansur (Kâfiye Tercümanın oğlu), 116, 118
Zakaria (Başkumandan), 47
Zamantı Kalesi, 107
Zehebî, 87
Zeki bin el-Acemî, 57
Zengi-Zengiler, 27, 39, 43
Zeyneddîn Başara, 71
Zincirli Han, 52, 113, 119
Ziyaeddîn Kara Arslan (Sahib), 78, 123-125
Zonaros (Ioannes), 19-20
Zünnun (Danişmendli), 25, 28, 40